

Klar som et egg?

En feministisk rettsosialogisk analyse av legalisering av eggdonasjon

Junie Haarklou Johansen

Masteroppgave i rettsosialogi
Institutt for kriminologi og rettsosialogi
Juridisk fakultet

UNIVERSITET I OSLO

Våren 2021

Klar som et egg?

En feministisk rettsosnologisk analyse av legalisering av eggdonasjon

© Junie Haarklou Johansen

2021

Klar som et egg? En feministisk rettssosiologisk analyse av legalisering av eggdonasjon

Junie Haarklou Johansen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: Klar som et egg? En feministisk retts sosiologisk analyse av legalisering av eggdonasjon

Av: Junie Haarklou Johansen

Veil.: Kristin Bergtora Sandvik

Ved: Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Det juridiske fakultet,

Universitetet i Oslo

Våren 2021

13. januar 2020 oppstod det en sentral politisk begivenhet som fikk store konsekvenser for bioteknologiloven. Frp går ut av regjering og samler et flertall på Stortinget for legalisering av eggdonasjon. I tradisjonell sammenheng er lovendringen uvanlig, da loven endres raskt og uten offisielle høringsrunder av lovforslaget fremmet av opposisjonspartiene. Oppstartsdatoen for behandling med eggdonasjon i Norge ble satt den 01. januar 2021, men foreløpig har ikke praksisen startet for fullt. Dog den raske lovendringen går lovprosessen nå sakte igjen. Det overordnede tema i oppgaven har vært den pågående lovprosessen av eggdonasjon i Norge. Oppgaven er delt inn i et temporalitetsaspekt. Sammenhengen mellom «fortid», «nåtid» og «fremtid» vil gi et overordnet blikk for å forstå hvordan et kontroversielt område som eggdonasjon *legaliseres* og hvordan lovgivningsprosessen *foregår* i norsk kontekst. I tillegg hvilke *utfordringer* og *virkninger* eggdonasjon vil ha for samfunnet. Oppgaven benytter seg av kvalitativ metode, det er gjennomført 14 intervjuer med eksperter på det bioteknologiske feltet og engasjerte samfunnsdebattanter. Det har også blitt utført en dokument- og diskursanalyse av dokumenter som har blitt utgitt etter lovendringen, og debatten rundt temaet. Dette har lagt til rette for en rik-empirisk basert oppgave.

Funnene viser en sjelden politisk koalisjon som har sikret en bioteknologisk endring, som det er flertall for, men på et uvanlig vis. Partiene med hjelp av statsråd skrev loven i hurtigfart, samtidig som koronapandemien herjet. Sett i norsk politisk sammenheng er dette en sjelden lovprosess. Oppgavens overordnede tema om hvordan lovprosessen for eggdonasjon foregår,

svares på ved hjelp av endrende samfunnsnormer, opinion og teknologisk utvikling påvirker loven. Samtidig kan loven virke tilbake på samfunnet da det mangler sikker kunnskap og forskning på eventuell risiko for eggdonor ved egguttaket. Oppgavens funn antyder at lovendringen og lovprosessen består av en kompleks vekselvirkning mellom retten og samfunnet. Likestillingsperspektivet om mann versus kvinne og «barnets beste» argument har hatt stor påvirkningskraft for lovendringen. Funnene viser imidlertid at den usikre kunnskapen og manglende datagrunnlag om bivirkninger og risiko etter egguttaket utfordrer rettferdighetsperspektivet som har blitt fremmet i norsk samfunnskontekst. Da lovspråket mangler klarhet diskuteres spørsmål om kompensasjonen av eggdonor, hvor eggene skal komme fra (nasjonalt og internasjonalt) og kø-prinsippet i analysen. Funnene viser dermed at det å legalisere eggdonasjon i Norge ikke er like enkelt som skru på et lys, ved å trykke på en knapp, dette diskuteres også i oppgaven.

Forord

At arbeidet med denne masteroppgaven nå går mot slutten er deilig å tenke på, men også litt rart. Det å skrive en masteravhandling inne i et lite rom, under en global pandemi i Oslo har til tider følt tungt og ensomt. Derfor er jeg ekstremt takknemlig for alle støttespillerne som har heiet på meg i denne perioden.

Først og fremst, tusen takk til alle informantene mine. Takk for at dere tok dere tid å snakke med meg til tross for deres travle hverdag. 14 informanter stilte til intervju, og det har generert i mye datamateriale, likevel hadde oppgaven min aldri blitt til uten deres kloke hoder og opplevelser. Igjen, tusen takk!

Jeg vil også takke veileder Kristin Bergtora Sandvik, for spennende innspill og konstruktive tilbakemeldinger. Takk for at du har hatt troen på oppgaven min, og fikk meg til å føle at oppgaven var relevant og viktig.

Videre vil jeg takke familie og venner. Pappa, mamma, Adrian og Ulrik – takk for de morsomme samtale rundt tacobordet om fredagskveldene. Dere har fått tankene mine over på noe annet, når det har vært ekstra tungt. Kjære Jenny og Marte, en ekstra stor klem til dere, tusen takk for hjelp med korrekturlesning.

Tusen takk til alle studievennene mine på IKRS, men en ekstra spesiell takk til Tina – herregud, vi klarte det! Takk Tina, for motivasjonen du har gitt meg, breakdowns som vi delte og at du har vært en så god venninne for meg dette året. Sist, men ikke minst - Hans Erling. Takk for at du har vært så forståelsesfull, støttende og alltid får meg i et bedre humør. Jeg gleder meg til tiden fremover med deg.

Oslo, juni 2021

Junie Haarklou Johansen.

Innholdsfortegnelse

1 Introduksjon	1
1.1 Problemstilling	3
1.2 Bakgrunn	3
1.3 Oppgavens struktur	4
1.4 Oppgavens avgrensning	5
1.4.1 Rettslige elementer tilknyttet eggdonasjon	7
2 Kvalitativ metode	9
2.1 Metodetriangulering	9
2.1.1 Abduktiv tilnærming	10
2.2 Dokument- og diskursanalyse	10
2.3 Semistrukturerte intervjuer	12
2.3.1 Digitale intervju	13
2.3.2 Utvalg, rekruttering og samtykke	14
2.3.3 Fra muntlig intervjusamtale til tekst og analyse	15
2.4 Etisk refleksjon	17
2.4.1 Forskningens kvalitet og pålitelighet	18
2.4.2 Egen posisjon som forsker	19
3 Teoretiske verktøy	21
3.1 Interseksjonalitet og rettferdighet	22
3.2 Biotilgjengelighet	23
3.3 Samfunnets innvirkning på retten	25
3.4 Rettens innvirkning på samfunnet	26
3.4.1 Rettsliggjøring	27
4 Fortid	29
4.1 (Hvit) Feministisk forskning på kropp og reproduksjon	30
4.2 Statsfeminisme	32

4.2.1 Likestilling, egg og tidligere forskning	33
5 Nåtid	36
5.1 Lovgivning som politisk kamp	37
5.2 Lovgivning som prosess	41
5.3 Krav til donator og prosess	45
5.3.1 Rettferdighet, fra to- til trepart	48
5.3.2 Eggdonasjon som arbeidskraft	54
5.3.3 Den altruistiske donasjonen	58
5.4 Retten og samfunnet	61
5.5 Oppsummering	67
6 Fremtid	69
6.1 Eggdonor som biokulturell utilgjengelig i Norge?	69
6.2 Hvor skal eggene komme fra?	73
6.3 Kjø-prinsipp og biokapitalisme	75
7 Lovendringen av eggdonasjon – en lysbryter?	78
7.1 Bidrag og forskningsbehovet	81
8 Litteraturliste	84
9 Vedlegg	98
Vedlegg 1: Informasjonsskrivet og samtykkeerklæring	98
Vedlegg 2: Godkjenning fra Norsk Senter for Forskningsdata	101
Vedlegg 3: Intervjueguide	104

1 Introduksjon

«For vi i Norge har bare diskutert prinsippet 'er du for eller er du imot', men ikke 'hvis du er for – hvordan?»

(Informant 1).

I 1983 ble verdens første graviditet ved eggdonasjon rapportert¹. Sett i europeisk sammenheng har Norge skilt seg ut når det gjelder eggdonasjon. Norge var det første landet i verden som fikk en lov om kunstig befruktning i 1987², men sammenliknet med våre naboland i Europa, har Norge vært et av de mest restriktive landene knyttet til regulering av eggdonasjon. Eggdonasjon er tillatt i 38 av 43 land i Europa og Norge var det eneste landet i Norden som ikke tillot eggdonasjon³ frem til 2021.

Våren 2018 var Bioteknologiloven nok en gang til behandling i Stortinget. Eggdonasjon fikk stortingsflertall, men etter en «stemmefeil» på Stortinget resulterte voteringen likevel et nei til eggdonasjon. Høyre stilte med en representant for mye, samtidig som Venstre og Frp stilte med for få representanter under en utbytting. Dette resulterte i at forslaget om eggdonasjon falt bort. Da det ikke var en lovsak som ble behandlet på Stortinget var det vanskelig å få til en ny votering⁴. Like før jul 2019 fremmet Solberg-regjeringen en ferdig revidering av Bioteknologiloven, som fikk kritikk for å ikke foreslå eggdonasjon. Granavolden-plattformen, en politisk plattform inngått av Høyre, Frp, Vestre og Krf i 2019⁵, stadfestet at det ikke skulle gjøres endringer av bioteknologiloven uten at alle fire partiene var enige om det. Til tross for at Høyre⁶, Venstre⁷ og Frp⁸ har inkludert legalisering av eggdonasjon i deres partiprogram, hadde Krf veto på dette feltet.

13. januar 2020 forekom en sentral politisk begivenhet som resulterte i omfattende konsekvenser for bioteknologiloven. Etter regjeringens valg om å hente hjem en siktet IS-kvinne og hennes to barn fra Syria⁹, forlater Frp regjeringssamarbeidet. Partiet var dermed ikke

¹ Bioteknologirådet 2015, «Bioteknologirådets uttalelse om eggdonasjon. Evaluering av bioteknologiloven.», 2.

² Bioteknologirådet, «Assistert befruktning.»

³ Bioteknologirådet 2020, «Bioteknologirådets uttalelse om eggdonasjon.», 10.

⁴ Aftenposten, «Flertallet er for eggdonasjon. Onsdag sa Stortinget likevel nei etter stemmesurr.» og NRK, «Eggflertall knust i stortingssalen.»

⁵ Regjeringen, «Granavolden-plattformen, Politisk plattform.»

⁶ Høyre, «-Eggdonasjon og assistert befruktning for enslige krever lovendring.»

⁷ Venstre, «Tema Bioteknologi og etikk.»

⁸ Frp, «Vil tillate eggdonasjon.»

⁹ NRK, «Frp ut av regjering.»

lengre bundet av Granavold-plattformen og Krf. Etter mange års politisk kamp leder dette til en rask lovendring for å tillate eggdonasjon. Det politiske rommet for lovendring hadde ikke vært mulig siden den første omfattende lovendringen for bioteknologi i 2003¹⁰.

FrP inviterte til forlik om liberaliseringen av Bioteknologiloven på Stortinget. Med Ap og SV som støttespillere tidlig i prosessen, var det et solid flertall på Stortinget for å tillate eggdonasjon, med 94 representanter som stemte for, og 75 som stemte mot¹¹. Lovendringer er annerledes enn vanlige voteringer, fordi vanligvis er det regjeringen som fremmer et lovforslag, ikke Stortinget. At opposisjonen går inn og endrer en lov uten regjeringens samtykke og uten en høringsprosess er sjeldent, og har blitt omtalt som noe uheldig¹².

Etter mange års stridigheter ble eggdonasjon legalisert. Det var likestillingsperspektivet som ble den sentrale politiske drivkraften i debatten. Ufrivilligbarnløse kvinner skulle ha rett til assistert befruktning med eggdonasjon, på lik linje som Ufrivilligbarnløse menn har muligheter til gjennom sæddonasjon. En kjønnsdebatt preget av diskriminering av kvinner, da sæddonasjon var lovlig og ikke eggdonasjon. Denne oppgaven tar særlig for seg lovgivningsprosessen av eggdonasjon i Norge. For å forstå dagens prosess, må vi også se på hvordan noe *blir* lovlig på et så kontroversielt område. Det oppstår noen utfordringer med å holde fast på likestilling av menn og kvinner ved legaliseringen av eggdonasjon. Disse utfordringene oppstår når vi stiller spørsmål som: hvem er kvinnen som gir egg, hva skal kompenseres for og hvor skal eggene komme fra? Legaliseringen av eggdonasjon løser et likestillingsproblem, da ufrivilligbarnløse menn (heterofile og i par) og ufrivilligbarnløse kvinner blir rettferdig behandlet med lik mulighet for assistert befruktning. Samtidig oppstår det andre rettferdighetsutfordringer da egguttaket og sæduttaket er to helt forskjellige prosedyrer.

Til tross for at det ikke er en prinsipiell forskjell mellom kjønnscellene og deres rolle i unnfangelsen¹³, er det betydelig forskjell på donasjonsprosessen som donorene gjennomgår. Når eggdonasjon diskuteres i lys av likhet mellom kjønnene virker det i juridiskforstand til at likeverd og likhet er det samme. I feministisk forstand handler likeverd ikke bare om forskjeller mellom menn og kvinner, men også forskjeller mellom kvinner. Loven for eggdonasjon som

¹⁰ Hoel, Per Anders. «Bioprofiler: Har vært debatt nok.»

¹¹ S.tid. nr 85 (2019-2020), 66.

¹² Innst. 296 L (2019–2020), 4.

¹³ Bioteknologirådet 2020, «Bioteknologirådets uttalelse om eggdonasjon.»; Klinikk Hausken, «Eggdonasjon, hva er problemet?»

en løsning på et likestillingsproblem skaper nye utfordringer knyttet til likeverd og kvinnelig biologi. Loven reiser nye problemstillinger som jeg ønsker å ta for meg i denne oppgaven.

1.1 Problemstilling

Med utgangspunkt i denne tematikken er den overordnede problemstillingen formulert på følgende vis:

- *Hvordan foregår lovgivningsprosessen til eggdonasjon i Norge?*

I forlengelse av at jeg skal se på en lovprosess har jeg funnet det hensiktsmessig å utarbeide to underproblemstillinger som gir videre grunnlag for oppgavens kommende analyse og diskusjon. Underproblemstillingene er som følger:

- *Hvordan blir eggdonasjon lovlig?*
- *Hvilke utfordringer oppstår i lovgivningsprosessen av eggdonasjon?*

Problemstillingene vil besvares med bakgrunn i analyse og diskusjon av funn fra det empiriske materialet som er samlet inn gjennom kvalitative intervjuer, dokumenter og annet offentlig tilgjengelig tekstmateriale. For å kunne besvare problemstillingene på best mulig vil oppgaven deles inn i tre tidsprismer, en «fortidsprisme», «nåtidsprieme» og «fremtidsprieme».

1.2 Bakgrunn

Min interesse for eggdonasjonsproblematikken i Norge startet da jeg skulle finne et tema å skrive om på bacheloroppgaven min i 2019. I bacheloroppgaven brukte jeg antropologiens slektskapslitteratur for å belyse hvorfor eggdonasjon strider mot den norske tradisjonelle forståelsen av hva en familie er. Jeg konkluderte oppgaven med at restriksjonen av eggdonasjon i Norge var kjønnsdiskriminerende da sæddonasjon er tillatt. Likestillingsargumentet og forskjellsbehandlingen av ufrivilligbarnløse gjorde at jeg ikke klarte å forstå eller se andre sider ved eggdonasjon som skapte større problematikk enn sæddonasjon.

Det ble tidlig i prosessen bestemt at eggdonasjon skulle være temaet for masteroppgaven min. Fordi jeg var så preget av likestillingsargumentet og bacheloroppgaven min, tok det lang tid før jeg kom frem til en klar problemstilling. Jeg husker at jeg tenkte den 26.mai, da eggdonasjon fikk flertall, «hva er det jeg kan skrive om, nå som det blir likestilling?». Jeg begynte innhenting av empiri uten et klart bilde av hva jeg ønsket å se på. Det var først i desember når Helsedirektoratet ga ut et høringsbrev om forslag på kompensasjon og veiledning til eggdonor, at jeg så at det mangler en stemme i denne diskusjonen, nemlig eggdonorene selv.

Ny litteratur og empiri ga meg en ny forståelse av denne likestillingsargumentasjonen som ble brukt i debatten om eggdonasjon.

1.3 Oppgavens struktur

I kapittel to presenteres den metodiske tilnærmingen som er anvendt. Kapittelet tar for seg de metodiske valgene som har blitt gjort underveis i prosessen fra start til slutt. Oppgaven tar for seg to kvalitative forskningsmetoder som flettes sammen i kapittelet. Deretter redegjør jeg for hvordan jeg har gått frem for å analysere datamaterialet, før jeg avslutningsvis reflekterer rundt etiske vurderinger- og min egen posisjon i forskningsprosjektet.

Oppgavens teoretiske «verktøykasse» redegjøres for i kapittel tre. Kritisk feministisk teori til teknologisk reproduksjon og hvit feminisme er sentrale teoretiske verktøy for oppgaven, hvor interseksjonalitet og biotilgjengelighet blir introdusert. Videre knyttes oppgaven til det rettsosiolgiske fagfeltet ved å se hvordan lovgivningsprosessen av eggdonasjon foregår. Mathiesens tre samfunnsperspektiver; normperspektivet, opinionsperspektivet og materialitetsperspektivet blir introdusert som samfunnet innvirkning på lovendring. Avslutningsvis vil rettsliggjøringsprosessen av eggdonasjon som lysbryter og tilsiktede virkning på samfunnet bli redegjort for.

Kapittel fire vil fungere som en «fortidsprisme» for å sette oppgaven i en tidsmessig kontekst. Kapittelet viser til hvordan feministiske perspektiver på reproduksjon har endret seg over tid, og hvordan dette sammen med veksten av statsfeminismen har påvirket likestillingsargumentet som regjerte eggdonasjonsdebatten. De feministiske bølgene må også sees i sammenheng med tidligere forskning på feltet som blir nevnt avslutningsvis.

Oppgavens funn blir diskutert i kapittel fem og seks. Kapittel fem er en «nåtidsprisme» av lovendringen. Informantenes oppfatninger av lovendringen i det norske samfunnet, knyttes til dokument og diskursanalysen, de teoretiske perspektivene, og sees i sammenheng med tidligere forskning. Gjennom disse beretningene analyseres og diskuteres hvordan lovgivningsprosessen til eggdonasjon foregår i Norge. Samtidig vil hvilke utfordringer som oppstår i lovgivningsprosessen av eggdonasjon besvares i et nåtidsperspektiv.

Videre vil jeg besvare den sistnevnte problemstillingen i et fremtidsperspektiv i kapittel seks. Kapittelet bygges på informantenes spekulasjon av lovendringens virkning og hvilke utfordringer som vil oppstå om lovspråket ikke har en klarhet. Analysekapitlene vil tilslutt bli sammenfattet i kapittel syv. Her vil jeg komme med noen konkluderende bemerkninger, samt forslag til interessante temaer å forske videre på i feltet om eggdonasjon.

1.4 Oppgavens avgrensning

Store deler av bioteknologiloven ble i 2020 endret, men denne oppgaven skal ta for seg lovendringen av eggdonasjon isolert sett. Eggdonasjon har i norsk kontekst vært et svært kontroversielt tema, hvor det finnes både gode grunner for- og imot legaliseringen. Da jeg tar for meg en prosess som ikke er igangsatt, kan endringer skje i ettertid. En hovedårsak til legaliseringen av eggdonasjon har vært at det er vanskelig å holde tilbake når sæddonasjon er lovlig i Norge. Oppgaven tar spesielt for seg likestillingsargumentet som en driver til lovendringen, og hvordan argumentet utfordrer lovgivningsprosessen i lys av likeverd hos eggdonor. Oppgaven har ikke nok datagrunnlag til å kunne diskutere likestillingsargumentet i lys av at eggdonasjon begrenses til kvinner i par som stiller med 50% av genmaterialet.

Eggdonasjon er globalt sett en del av komplekse utfordringer knyttet til kvinnes bestemmelsesrett over egen kropp i fertilitetsindustrien. Dette berører også tematikk om surrogati, menneskehandel og retten til selvbestemt abort. I denne oppgaven vil jeg kun forholde meg til feministisk problematikk rundt eggdonasjon med fokus på eggdonasjonsmodellen som planlegges i Norge.

Oppgaven vil også ta for seg donorunntfangende i stedet for «donorbarn» eller «barn», slik som loven referer til. Å være donorunntfangende innebærer å være resultatet av en assistert befruktning ved donerte kjønnsceller¹⁴. DUIN (Foreningen Donorunntfangende i Norge) skriver i et høringsvar at de ikke ønsker bruk av ordet «barn» i denne forbindelse, da man er like mye «donorunntfangende» som voksen¹⁵. Diskusjonsdelen som går inn på «barnets beste» og retten til å kjenne til sitt eget biologisk opphav gjelder også adopterte personer i norsk kontekst, men oppgaven tar kun for seg unntfangede med hjelp av assistert befruktning, med hovedfokus på unntfangede født med hjelp av eggdonasjon.

For noen er assistert befruktning den eneste muligheten å bli foreldre til genetiske egne barn. Par som ikke oppnår graviditet i løpet av ett år blir, ifølge bioteknologirådet, regnet som infertile og kan søke om assistert befruktning¹⁶. Ufrivilligbarnløse og infertile blir dermed brukt om hverandre i avhandlingen.

¹⁴ Foreningen for donorunntfangede i Norge, «Spørsmål og svar: Hva betyr det å være donorunntfangende?»

¹⁵ Høringsvar fra DUIN (Foreningen for Donorunntfangende i Norge) på Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd (IS-2418).

¹⁶ Bioteknologirådet, «Assistert befruktning.»

Bioteknologirådet skriver at omkring 4% av alle barn som er født i Norge hvert år blir til etter assistert befruktning¹⁷. For å oppnå graviditet må en befruktet eggcelle feste seg i livmorveggen. Assistert befruktning er en samlebetegnelse for flere metoder for å unnfange barn, men kort oppsummert er assistert befruktning at eggcellen og sædcellen smeltes sammen utenfor kroppen. Denne oppgaven skal i utgangspunktet kun ta for seg lovreguleringen av eggdonasjon, men for å sette eggdonasjonsprosessen litt i perspektiv vil jeg raskt ta for meg prosessen med IVF- og sæddonasjonsteknologien.

Gjennom IVF-behandling, eller in vitro-fertilisering som fra gresk betyr «i glass», blir sædceller tilsatt eggcellen i en skål, i et laboratorium. Ved denne metoden benyttes parets egne egg- og sædceller. De siste åtte årene har metodene for oppbevaring av ubefruktede egg blitt enklere på grunn av nedfrysingsmetoden som kalles vitrifisering. Donerte befruktede egg kan lagres, og man kan tenke seg muligheten for transport av nedfrosne egg slik at mottakerkvinnen kan få behandling utført så nærme hennes eget bosted som mulig¹⁸. Denne metoden har vært med på å gjøre det enklere å sende egg til forskjellige klinikker på tvers av landegrensene.

Prosessen med eggdonasjon innebærer at donor får hormonbehandling før og etter det kirurgiske inngrepet med lokalbedøvelse. Frem til loven iverksettes har det kun vært tillatt å sette tilbake kvinnens egne egg. Selve prosessen med å hente ut egg er en kjent metode som brukes ved IVF. Det er kunnskapen om risiko for donor som problematiserer egguttaket¹⁹. Problematikken rundt eggdonasjon er derfor kunnskapen om kvinners biologi. Det er lite sikker forskning og kunnskap om hvilke bivirkninger eggdonor kan få, og hvordan prosessen påvirker eggdonor både psykisk og fysisk. Forskjellen mellom IVF og eggdonasjon er altså knyttet til hva som skjer etter at eggene er tatt ut. For risikoen er lik for kvinner med IVF-behandling og egguttak. Det skal nevnes at IVF-pasienter faktisk har en større sjanse for overstimuleringsyndrom enn eggdonor, da befruktede egg kan settes for raskt tilbake i kvinnen²⁰.

¹⁷ Bioteknologirådet, «Assistert befruktning.»

¹⁸ Innst. 273 S (2017-2018), 6.

¹⁹ Innst. 273 S (2017-2018), 6.

²⁰ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 22.

1.4.1 Rettslige elementer tilknyttet eggdonasjon

For å kunne studere en lovgivningsprosess som er så kontroversiell som eggdonasjon, er det viktig å ha kunnskap om det brede rettslige elementene til loven som er større enn bare reguleringen gjennom Bioteknologiloven kapittel 2. Det er altså flere norsk og internasjonale rettslige reguleringer som påvirker den norske reguleringen og rammeverket av eggdonasjon. Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), Konvensjonen om menneskerettigheter og biomedisin (biomedisinkonvensjonen) og FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen) gjengir aktuelle menneskerettskonvensjoner hos det norske rettslige bioteknologiområdet, som forplikter Norge rent juridisk. Norge forpliktet også gjennom EØS-avtalen og ulike EU direktiv og -forordninger som er relevante på området om bioteknologi²¹.

Ifølge Melhuus eksisterte det ingen juridisk definisjon på hva en «mor» er i Norge før bioteknologiloven ble vedtatt i 1992 (2019, 127). Barneloven har særlig blitt referert til i debatten om eggdonasjon, hvor det fremgår etter §2 at kvinnen som føder barnet regnes som mor²². Samtidig blir det tidligere rettslige forbudet mot eggdonasjon, utfordret gjennom mulighetene til å reise utenlands. Dette har gjort det vanskelig å fullstendig håndheve lovverket (Sand 2017, 15). Da kvinnen som benytter seg av eggdonasjon i utlandet, vil etter norsk lov være mor til barnet. FNs barnekonvensjon legger frem at barn så langt det er mulig skal ha rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg av dem. Den norske loven sin skjønnstolkning av FNs barnekonvensjon knytter barnets rett til å kjenne sine foreldre opp til biologisk opphav, da konvensjonen ikke definerer foreldrebegrepet²³. Unnfangede med eggdonasjon i Norge har dermed rett til å vite om sitt biologisk opphav fra alder 15 år.

Kompensering av eggdonor blir regulert av Lov om Frivillig og vederlagsfri donasjon hvor det fremgår at donasjonen av celler og vev skal være frivillig, og kompensasjon blir begrenset til utgifter og ulemper i forbindelse med donasjonen²⁴. Samtidig er Norge forpliktet til å forby kommersialisering av menneskelige kjønnceller gjennom EU-direktiv²⁵. I dagens Norge fremgår lovgivningsprosessene på områder av høy økonomisk, teknologisk og juridisk spesialisering, dermed har eksperter mye makt i forberedelsesfasene til lovgivning (Sand 2012, 199). Denne makten har spesielt kommet frem etter lovendringen, som jeg vil videre diskutere

²¹ Innst. 296 L (2019-2020), 3.

²² Se Barneloven § 2 første ledd.

²³ Sjøvig i NOU 2009: 5, 154-155.

²⁴ Se Forskrift om krav til kvalitet og sikkerhet ved håndtering av humane celler og vev § 14 første ledd.

²⁵ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 27.

i analysen, men først vil jeg nevne raskt hvem disse aktørene er. Det er flere politiske partier og fagmiljøer som har vært viktige i debatten knyttet til eggdonasjon. Fagmiljøene har især representert dette kunnskapsaspektet, hvor politikere spesielt har representert rettferdighetsaspektet gjennom likestilling. Rettsliggjøring av bioteknologiske muligheter trenger å reguleres på flere områder og flere aktører dras derfor inn i lovgivningsprosessen av eggdonasjon (Sand 2012, 201).

Siden lovendringen for eggdonasjon skjedde raskt var det også visse aktører som diskuterte temaet. De politiske partiene som skrev om loven, fikk rådgivning av forskjellige fagmiljøer som har kunnskap på feltet. Bioteknologirådet et rådgivende og selvstendig organ, oppnevnt av Regjeringen og er stadfestet i bioteknologiloven §7-3²⁶. Altså fungerer rådet som en høringsinstans for norske myndigheter i forbindelse med saker som vedrører eggdonasjon²⁷. Den 10. mars 2020 nådde bioteknologirådet et knapt flertall for eggdonasjon, 8 stemte for og 7 stemte mot²⁸. Flertallets begrunnelse er at det ikke er noe prinsipiell forskjell på eggceller og sædceller, og derfor bør man likebehandle hjelp til med graviditet for infertile kvinner og menn²⁹. 19. juni 2020 vedtok Stortinget endringene i bioteknologiloven som ble stemt frem 26. mai samme år. Eggdonasjon for par tredde i kraft nesten 6 måneder senere, 1.januar 2021. I et brev datert 2. september 2020 ber Helse- og omsorgsdepartementet om følgende oppdrag til Helsedirektoratet knyttet til endringer i bioteknologiloven av eggdonasjon³⁰. I hovedsak gjaldt oppdraget å fastsette en kompensasjon for eggdonor, utforme prioriteringsveileder for donasjon av egg, utforme andre nødvendige retningslinjer og veiledning av tjenester og donor, samt videreutvikle et sentralt register for informasjon om eggdonor³¹. Rapporten ble sendt ut på høring av Helsedirektoratet den 18. desember 2020 og forventet hørings svar innen 20.januar 2021, altså etter loven var iverksatt. Hørings svarene var fra ulike fertilitetsklinikker, fagmiljøer, organisasjoner og enkeltpersoner som diskuteres videre i oppgaven.

²⁶ Se Lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m. § 7-3 første ledd.

²⁷ Bioteknologirådet, «om oss.»

²⁸ Bioteknologirådet 2020, «Bioteknologirådets uttalelse om eggdonasjon.», 13.

²⁹ Innst. 296 L (2019-2020), 21.

³⁰ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 8.

³¹ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 8-9.

2 Kvalitativ metode

Problemstillingens karakter har vært helt sentral når det gjelder valg av metode. For å analysere en lovprosess, og hvilke holdninger som finnes til lovendringen, samt for å analysere betydningen av argumentasjonen om «likestilling» og «barnets beste» i det offentlige, betrakter jeg kvalitativ metode som den beste metoden for dette forskningsprosjektet. Da lovendringen knyttet til eggdonasjon er et omdiskutert og kontroversielt tema, blir forskjellig argumentasjon vektlagt og dermed kunne oppgaven blitt skrevet på flere ulike måter. Jeg vil derfor i dette kapittelet presentere og diskutere de ulike valgene jeg har tatt i løpet av forskningsprosessen. Kapittelet vil derfor gi en oversikt over de metodiske valg og beslutninger som er tatt gjennom hele forskningsprosessen.

2.1 Metodetriangulering

For å samle inn empiri og data til oppgaven har jeg tatt i bruk ulike typer metoder. I tillegg til å gjøre intervjuer, har jeg gjennomført en dokument- og diskursanalyse, for å få bredde i datagrunnlaget mitt. Ifølge Bukve er en slik fremgangsmåte viktig for å kunne øke konstruksjonsvaliditeten til et design (2016, 152). Bruken av to ulike metoder innenfor kvalitativ forskningsdesign gir meg muligheten til å se et større bilde av eggdonasjonsdebatten, sammenliknet med resultatet dersom jeg kun hadde forholdt meg til en av metodene. Gjennom dokument- og diskursanalyse og intervju studeres det samme objektet, men datamaterialet blir samlet inn på ulike måter, Bukve kaller dette for metodetriangulering. En kombinasjon av ulike datainnsamlingsmetoder gir muligheten til å se ulike sider ved et fenomen, og dermed undersøke relasjonen mellom det teoretiske begrepet og det observerte fenomenet på et mer forsvarlig vis (Bukve 2016, 152).

Metoden vil hjelpe meg å forstå hvordan enkelte virkelighetstolkninger, eller samfunnsopinion, oppnår dominans framfor andre, på bakgrunn av sosiale prosesser (Tjora 2017, 29). På den andre siden, med 14 informanter og igjennom en dokument- og diskursanalyse hvor jeg inntil juni har generert empiri fra, sitter jeg igjen med et stort datamateriale. Jeg har gjennomført en omfattende metode, som tar tatt mye tid, hvor den pågående prosessen om hvordan noe så «kontroversielt» plutselig *blir* lovlig påvirker metoden min. Nye diskusjoner, problemer og dokumenter har dukket opp underveis, og det har vært vanskelig sette en stopp for innhenting av datamateriale. Samtidig har metodetrianguleringen vært helt nødvendig for å forstå en så kontroversiell lovendring og lovprosess som eggdonasjon. Gjennom en

kvalitativforskningsmetode vil jeg kunne finne ut av hvordan regulatoriske bestemmelser, altså lovprosessen til eggdonasjon, skapes ved handling, interaksjon og meningsdanning (Tjora 2017, 28). Forskningsprosjektet vil følge det sosiologiske rammeverket sosialkonstruktivisme, en retning beskrevet av Berger og Luckmann (1966) hvor virkeligheten betraktes som noe formet gjennom samfunnsstrukturer og måten menneskene forstår virkeligheten på grunnlag av sosialt skapte fenomener (Tjora 2017, 28).

2.1.1 Abduktiv tilnærming

I startfasen av prosjektet var jeg preget av hvordan jeg hadde vinklet bacheloroppgaven min, og jeg besittet en viss bakgrunnsforståelse for temaet. I prosjektbeskrivelsen var det enda ikke vedtatt i Stortinget om eggdonasjon ble legalisert eller ikke, dermed hadde jeg ikke fremsatt noen særegne teser jeg ønsket å ta for meg. Prosjektet startet dermed med en induktiv fremgangsmåte. Som står i motsetning til en deduktiv fremgangsmåte, hvor det allerede er en bestemt teori som testes gjennom datamaterialet (Brinkmann og Kvale 2017, 224). Det var først etter gjennomføringen av intervjuene mine at jeg at prosjektet begynte å ta form. Informantenes erfaringer og beskrivelser formet analysens tema og struktur.

Etter innhenting av intervjumaterialet fikk jeg en anelse om hvilke teoretiske perspektiver prosjektet skulle benyttes av. Dermed var innhenting av datamaterialet for diskursanalysen preget av teorien min. Et sted mellom induktiv- og deduktiv fremgangsmåte står den abduktive tilnærmingen. En abduktiv tilnærming starter med empirien, slik som induktiv, men anerkjenner aktualiteten av teoretiske perspetiver i løpet av forskningsprosessen (Tjora 2017, 255). Det empiriske materialet innhentes gjennom den kvalitative metoden og de teoretiske perspektivene forstås som en «samlet pakke» (Jørgensen og Phillips 1999, 12).

Det skal nevnes at teorien jeg har tatt for meg blir et analytisk verktøy for hvordan jeg har lest og tolket det empiriske tekstmaterialet. Teorien representerer en stor del som jeg oppfatter har blitt glemt i den norske debatten og diskusjonen om rammeverket for eggdonasjon. I analysen av en debatt av eggdonasjon, er det viktig, ifølge Bratberg, å huske på at diskursanalyse forutsetter at virkeligheten er sosial konstruert, og lar seg avdekke. Kort forklart handler diskursanalysen om hvorfor vi tenker som vi gjør, og hva det innebærer (Bratberg 2018, 61).

2.2 Dokument- og diskursanalyse

Da informantene i oppgaven snakker på vegne av seg selv og ikke organisasjon eller yrke de hører til, er dokumentene og utsagt fra nettsider, blogger og aviser utsagn som sammenkobles til organisasjonenes enhet. Målet med å analysere ulike diskurser i tekstene er å kartlegge

hvordan noen representasjoner, eller virkelighetsoppfatninger blir skapt, opprettholdt og utfordret (Bratberg 2017, 39). De forskjellige virkelighetsoppfatningene og tenkemåtene påvirker sosiale og politiske handlinger i et samfunn (Jørgensen og Phillips 1999, 41).

Fordelen med dokument- og diskursanalyse er at tidslinjen som jeg ønsker å få frem i oppgaven, blir forsterket. Hvor intervjuene spesielt forholdt seg til «nåtid», og «fremtid» - gir dokumentene og diskursen mening til «nåtidsprismen» og «fremtidsprismen» gjennom «fortiden». Scott (1990) i Thaagard angir at betydningen av omfanget for «dokumenter» er alle slags skriftlige kilder som er tilgjengelig for forskeren (2018, 118). Oppgavens dokument- og diskursanalyse baseres på avisartikler, bloggposter, rapporter, uttalelser, høringsbrev- og svar fra rådgivende organer, samt andre statlige dokumenter, og i et par tilfeller uttalelser fra politikere og eksperter fra videoopptak. Alle høringssvarene på Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd, ble offentliggjort på Helsedirektoratet sine nettsider etter 20.januar i år. Jeg lastet ned alle svarene og uttalelsene på min personlige datamaskin den 26. januar. Flere av dokumentene er nå borte etter at Helsedirektoratet har oppdatert siden, da jeg har lastet de ned og finner de viktige for analysen min referer jeg til dokumentet uten en direkte lenke til selve dokumentet.

Dokument- og diskursanalyse som metodisk tilnærming handler om å forstå virkeligheten gjennom tekst, men også forstå hvordan tekst former virkelighet og vår forståelse av den (Tjora 2017, 218). Ved hjelp av språket skaper vi representasjoner av virkeligheten, altså den fysiske verdenen får betydning gjennom diskursen (Jørgensen og Phillips 1999, 17). Offentlige dokumenter gir oss informasjon om et saksforhold som har foregått på et spesielt tidspunkt, ofte med tanke på spesifikke lesere. Derfor må de dokumentene som blir brukt som kilder også settes i en kontekst (Tjora 2017, 183). Det er nettopp tekstens meningsinnhold som blir viktig (Bratberg 2017, 68). Gjennom diskursanalyse som metodevalg styrker det analysen min ved at diskursen retter oppmerksomheten mot skapelsen av kollektive forstillinger og hvordan disse speiles og opprettholdes gjennom språket (Bratberg 2017, 36).

Gjennom ulike diskurser som har foregått i den politiske debatten om eggdonasjon vil jeg prøve å forstå hvilke virkelighetsoppfatninger som knytter seg til argumentasjonen som blir brukt. Diskursanalyse fremhever hvordan personer skaper mening til det formulerte som uttrykkes (Thaagard 2018, 120). Noen argumenter får mer handlingskraft enn andre. Dermed muliggjør diskursen en bestemt politisk handling. Hvordan forstås likestilling og perspektivet «barnets beste» i lys av eggdonasjon i Norge. Det er gjennom etablerte erfaringer som deles via språket at inntrykk knyttes og kan skape en felles virkelighetsoppfatning. Språket, argumenterer

Bratberg for er en måte å skape virkelighet gjennom måten vi forstår omgivelser på (2018, 33). Mening er ofte grunn til handling, og gjennom en diskursanalyse kan jeg rette oppmerksomheten min mot hvordan kollektive forestillinger skapes, speiles og opprettholdes gjennom språk (Bratberg 2018, 35-36). Den politiske kampsaken for lovendringen av eggdonasjon har nødvendigvis ikke nye argumenter, men siden samfunnet ender sin kollektive virkelighetsoppfatning får de samme argumentene ny betydning. Diskursene finnes også i dokumenter og ikke bare i muntlig språk.

Å studere offentlige dokumenter og debatter om eggdonasjon har vært helt essensielt for avhandlingen. Ikke bare for analysedelen, men også for selve oppgavens oppsett. Siden jeg analyserte en lovgivningsprosess på et kontroversielt felt, var et slags fortids-, nåtids- og fremtidsperspektiv i utvalget av dokumenter, tekster og videoer viktig for undersøkelsen. Hele prosessen ble kartlagt og jeg satt igjen med en oversikt over de viktigste argumentene som fremmet lovendringen, og en forståelse av hvordan argumentene har endret seg over tid. Temporalitetsaspektet er et viktig verktøy for denne type forskningsanalyse. Jeg har forsøkt å skape en tidslinje som viser til betydningskraften av argumentasjonen som ble brukt i den norske debatten om eggdonasjon.

2.3 Semistrukturerte intervjuer

Jeg valgte å utføre individuelle semi-strukturerte intervjuer slik at jeg kunne fokusere på informantenes egne forståelser og opplevelser (Tjora 2017, 24). Jeg utførte totalt 14 intervjuer hvor jeg intervjuet politikere, samfunnsdebattanter, prester, forskere, leger og gynekologer. Intervjuene mine er hva Kvale og Brinkmann kategoriserer som eliteintervjuer. Altså intervjuer med personer som er ledere eller eksperter, og som vanligvis besitter stillinger med høy grad av makt og innflytelse. Når et intervju er brakt på plass kan det fremherskende asymmetriske maktforholdet bli oppveid av eliteintervjupersonens maktposisjon (Kvale og Brinkmann 2017, 175). Jeg snakket med personer som er vant til å bli intervjuet og flere ønsket å forberede seg til intervjuene. Felles for alle informantene var det at ingen fikk tilgang til intervjuguiden på forhånd. Ingen av informantene mine fikk se intervjuguiden på forhånd. Når selve intervjuet skulle holdes, gikk jeg mer i dybden på hvilke temaer og spørsmål jeg ville snakke med informantene om, og før jeg startet selve intervjuet ga jeg informantene muligheten til å stille spørsmål, i tilfelle noe var uklart for dem.

I likhet med hvordan Kvale og Brinkmann beskriver et intervju, var ikke intervjuet slik at jeg stilte spørsmål og informanten svarte kort, men i stedet tok intervjuene form som samtaler hvor

kunnskap ble produsert gjennom en gjensidig interaksjon mellom meg selv og informantene (2017, 22). Intervjuene foregikk over en tidsperiode fra august til oktober, på daværende tidspunkt var ingen av retningslinjene for eggdonasjon diskutert eller sendt ut på høring. Flere av samtalene var derfor preget av en fremtidsforståelse av hvordan lovprosessen ville ha en påvirkning, men også en nåtidsforståelse for prosessen i denne tidsperioden.

Informantene er hva Kvale og Brinkmann beskriver som «subjekter» som er underlagt diskurser, maktrelasjoner og ideologier eller oppfatninger som påvirker deres egne handlingsvalg (2017, 20). Dette betyr at informantene mine, på grunn av deres bakgrunn og deres egne personlige holdninger og meninger, ikke vil være fullstendig subjektive, men heller påvirket av omgivelsene når de snakker om lovreguleringen av eggdonasjon i Norge,

Enkelte av spørsmålene som ikke var forhåndformulert kunne være ledende, men dette var for å gjennomgående sjekke intervjupersonens relabilitet og verifisere informantenes forklaringer og meninger (Kvale og Brinkmann 2017, 201). Dersom jeg ikke hadde gjort nettopp dette, kunne jeg potensielt endt opp med en feil forståelse av hva informanten egentlig mente. Jeg var bevisst på dette ved å flere ganger spørre: «har jeg det da tolket riktig med at du mener» - og dersom de svarte nei, og kunne jeg bedre eller dypere forklare hva de mente slik at informasjonen jeg satt igjen med til analysen skulle bli mest mulig korrekt. Kvale og Brinkmann peker videre på at det ikke nødvendigvis bare er spørsmål som er ledende i forskningsintervju, men også den kroppslige responsen (Brinkmann og Kvale 2017, 202). Under intervjuene forsøkte jeg å være nøytral til hva deltagerne fortalte meg, men samtidig ønsket jeg å gi dem oppmuntrede signaler som et nikk eller «mhm»-lyder slik at informantene skulle føle at jeg var til stede under intervjuet og interessert i det som ble sagt.

2.3.1 Digitale intervju

Som følge av Covid-19 situasjonen måtte flere av intervjuene mine gjennomføres digitalt på Zoom. Zoom applikasjonen lot meg ikke ta opp samtalen uten webkamera, noe jeg ikke var klar over før jeg gjennomførte et prøveintervju. Jeg fikk ikke dette inn i intervjuguiden, men fikk godkjenning av alle før intervjuet, og forsikret dem om at det kun var lydopptaket jeg skulle beholde og slettet dermed filen med kamera rett etter samtalen. Digitale intervjuene over nett blir hva Deakin og Wakefield kaller for «kroppsløse», hvor alle visuelle og ikke-verbale signaler hos informantene går tapt (2014, 605). Jeg så dermed bort i fra kroppsspråk når jeg utførte de andre fysisk intervjuene mine også. Til tross for at det oppstod noen digitale komplikasjoner med å intervjuer over internett, og at noe av det «personlige» aspektet ved

intervjuetmøtet ble borte, fikk jeg mulighet til å snakke med personer fra hele landet, fra mitt eget rom.

Noen av intervjuene som ble gjennomført i august foregikk fysisk og der ble samtalen tatt opp med diktafon. Intervjuene tatt opp med min private datamaskin ble kun lagret på Universitetet i Oslo sitt hjemområde, altså i skyen. For sikkerhetsskyld gjorde jeg intervjudokumentene passordbeskyttet. Diktafonen og de allerede fysiske signerte samtykkeskjemaene lå låst i et skap på det juridiske fakultetet hvor området er kontrollert med adgangskort. Da koronarestriksjonene ble strengere etter sommeren, og det var usikkerhet knyttet til hvorvidt det var mulighet for å være på skolen, ble alt flyttet hjem til min egen private leilighet.

2.3.2 Utvalg, rekruttering og samtykke

Ifølge Kvale og Brinkmann er det både fordeler og ulemper med å inkludere for mange eller for få informanter i et forskningsintervju. Dersom utvalget av informanter er for lite vil det være utfordrende å generalisere, og nærmest umulig å teste hypoteser knyttet til ulikhetene og likhetene mellom grupper. På den andre siden er det sjeldent tid til å foreta en dyptgående analyse av intervjuene dersom utvalget er for stort (Kvale og Brinkmann 2017, 148). I informasjonsskrivet mitt noterte jeg at jeg ønsket å intervju 15 personer, men det endte med 14 intervjuet. Min forhåndsinnstilling til disse intervjuene var at jeg skulle å snakke med så mange som ønsket å snakke med meg. Etter 14 intervjuer sa jeg meg ferdig, og jeg satt da igjen med mye data materiale. Formålet med intervjuene mine var å snakke med personer som ville gi meg en bredere forståelse av enkeltindividers meninger og oppfatning av legaliseringsprosessen av eggdonasjon. Det var vesentlig for meg å fange opp oppfatninger og meninger som ellers kunne bli i den offentlige debatten og i offentlige dokumenter.

Rekrutteringen av informantene startet i begynnelsen av august og ble avsluttet i oktober. Jeg sendte ut e-post til et utvalg av personer som hadde deltatt i den offentlige i debatten om eggdonasjon på ulike måter. Med det hadde jeg en viss forsikring om at utvalget hadde innsikt i debatten og kunnskap om eggdonasjon. Rekrutteringen var relativ enkel, jeg sendte ut flere enn 14 e-post som inviterte til intervju, men responsen til å stille til var stort sett positivt. Thagaard kaller denne metoden for strategisk utvelging. Jeg har da systematisk valgt deltakere som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategisk i forhold til problemstillingen jeg hadde formulert på forhånd (Thagaard 2018, 54). Enkelte av informantene tipset meg også om personer som ville vært interessante å intervju til prosjektet, derfor benyttet jeg meg også av en såkalt «snøball» utvelgingsmetode. Et problem med denne fremgangsmåten er at utvalget

kan bestå av personer innenfor samme nettverk eller miljø, og kan dermed bli for ensidig (Thaagard 2018. 54).

Da jeg kun benyttet meg av snøballmetoden ved et fåtall av informantene rekruttert, unngikk jeg et slikt problem, og metoden hadde heller en positiv virkning da majoriteten av informantene jeg hadde rekruttert stilte seg kritisk til eggdonasjon. Jeg endte opp med en god blanding av perspektiver og meninger fra alle sider av debatten. Prosjektet mitt vil ikke representere borgeres allmenne mening om eggdonasjon, hva Nygaard påpeker er allmenn gyldighet (2017, 139). Hadde intervjuene vært med mannen i gata kunne prosjektet tatt en helt annen retning. Funnene mine fra intervjuene er dermed representativt for fagpersoner med kunnskap innenfor feltet knyttet til assistert befruktning og lovregulering av eggdonasjon.

Da jeg ikke fikk møtt alle informantene ansikt til ansikt ble det noe mer utfordrende for både meg og dem å sende over informert samtykke, signere det, og sende det tilbake til meg igjen før intervjuene. Til tross for at NSD har godkjent muntlig samtykke på lydopptak var det viktig for meg at de skrev under på samtykkeskjemaet for da visste jeg at de var klar over rettighetene deres som deltakere i forskningsprosjektet. Informert samtykke innhentes gjerne via et dokument hvor informantene informeres om prosjektets overordnede formål, deres rett til å trekke seg og generelle hovedtrekk i designet (Kvale og Brinkmann 2017, 104). Flere av informantene hadde allerede uttalt seg offentlig i eggdonasjonsdebatten, enten før, under eller etter lovendringen. Dermed ble det viktig at de viste i forkant av intervjuet at kjent med at jeg ønsker å intervju dem som fagpersoner og enkeltpersoner, og at de dermed ville forbli helt anonymisert i forskningsprosjektet. Deres deltakelse skulle ikke representere arbeidsplassen deres, men i stedet deres anonymiserte meninger og kunnskap.

2.3.3 Fra muntlig intervjusamtale til tekst og analyse

På forhånd ble det utarbeidet en intervjuguide som var relativt strukturert. Før mitt første intervju hadde jeg forhåndsformulert 30 spørsmål, men jeg endte opp med å ikke stille alle da samtalen fløt så godt av seg selv, og jeg fikk svar på mange av spørsmålene uten å måtte spørre helt spesifikt. Til de resterende 13 intervjuene lagde jeg en ny intervjuguide bestående av færre spørsmål som lignet det første intervjuet (se Vedlegg 3). Samtalen med informantene fløt godt av seg selv, og jeg endte med mye datamateriale, til tross for at jeg ikke nødvendigvis spurte så mange spørsmål. Målet med intervjuene var at alle informantene skulle fortelle om deres interesse for eggdonasjonsdebatten og lovendringen. Det var nettopp dette som var opplyst på forhånd i informasjonsskrivet jeg sendte ute til informantene (se vedlegg 1). Spørsmålene jeg stilte var svært åpne, noe som førte til at nærmest alle intervjuene endte opp på ulike måter.

Fra et språklig perspektiv er transkripsjonene derimot oversettelser fra talespråk til skriftspråk, der konstruksjonene underveis krever en rekke vurderinger og beslutninger (Kvale og Brinkmann 2017, 205). Da jeg var ferdig med intervjuene utførte jeg en fullstendig transkribering av datamaterialet. Lydfilene ble for det meste skrevet ordrett, derfor var teksten svært preget av en viss grad av muntlig språk. Da jeg hadde funnet ut av hvilke sitater jeg ønsker å bruke i oppgaven sendte jeg sitatsjekk til alle informantene dette gjaldt, til tross for at ikke alle ba om dette. Flere ønsket å endre på sitatene slik at setningene ikke fremstod så muntlig i språket, samtidig fikk jeg sikret validitet til sitatene som jeg skulle bruke. Transkriberingsnotatene hadde derfor en muntlig form. Tjora viser til at som forsker må man vurdere under transkriberingen om det blir aktuelt å bruke dialekter eller å normalisere transkripsjonene (2017, 174). Jeg valgte dermed å skrive ut intervjuene på bokmål til tross for at noen av informantene mine hadde dialekt. Selv om dialekt kan ha en særegen betydning kom jeg til konklusjonen om at det var bedre å skrive på bokmål for å kunne anonymisere informantene mine i størst mulig. Jeg valgte å inkludere hva Kvale og Brinkmann påpeker er utfyllingsuttrykk som «på en måte», «atte» og «liksom», fordi disse ordene var en del av setningsoppbyggingen, og bidrog til å beholde strukturen i flere av setningene (2017, 210). Disse utfyllingsuttrykkene ønsket dermed de fleste informantene å fjerne da jeg sendte dem sistatene. Lyder som «øø» og «ehm» valgte jeg å fjerne da det ikke hadde en viktig relevans til selve meningene med uttalelsene.

Etter transkripsjonen av intervjuene satt jeg igjen med en raus mengde av datamateriale som jeg kodet i dataprogrammet NVivo. Siden jeg hadde en forhåndsforståelse av temaet gikk det ganske raskt å kode datamaterialet, samtidig snakket mange av informantene mine om det samme, men på ulike måter. Kodene framsto som regel som setninger setninger, da temaet vi diskuterte er omfattende og ikke enkelt kan forklares og oppsummeres med kun ett ord. I henhold til en induktiv koding, var kodingen samlet inn i potensielle temaer tett på empirien og begreper jeg fant i selve datamaterialet (Thaagard 2018, 153). Temaene som kodene ble sortert under ble konkretisert etter at jeg hadde hentet datamaterialet fra eksterne dokumenter og tekstmateriale.

Analysen av datamaterialet har vært igjennom en temasentrert tilnærming (Thaagard 2018, 171). Meningsinnholdet i datamaterialet ble viktigere enn hvordan informantene uttrykket seg under intervjuet. Hovedpoenget med analysen er å utføre sammenligninger mellom deltakerne, dermed er det viktig å besitte data fra alle deltakerne om det samme temaet (Thagaard 2018, 171-172). Den temasentrerte tilnærmingen har fått noe kritikk for å ikke sikrer et helhetlig

perspektiv, da kun deler av utsagn fra ulike informantene sammenlignes. Dermed løsriver tekstbitene fra sin opprinnelige sammenheng (Thagaard 171). Jeg har forsøkt på best mulig vis å beholde informantene uttalelser i den sammenheng de er sagt i. I noen deler av analysen var det nødvendig å bryte ned datamaterialet i mindre deler ettersom meningsinnholdet ikke alltid ligger åpent og tilgjengelig i dataene.

2.4 Etisk refleksjon

Etiske problemstillinger spiller en stor rolle i forskning, og har vært gjennomgående for hele prosessen til mitt prosjekt. Jeg har allerede tidligere i kapittelet belyst noen etiske aspekter ved prosjektet mitt. Det er utviklet forskningsetiske retningslinjer på flere områder og lover som forskningsprosjektet til enhver tid skal overholde (Materstvedt 2018, 153). Den nasjonale forskningsetiske komité har utviklet en verktøykasse for forskningsetiske retningslinjer som skal sørge for ansvarlig og god forskning. Da jeg benyttet meg av intervju og diskurs- og dokumentanalyse som forskningsmetode krever det redelighet og nøyaktighet i hvordan jeg presenterer forskningsresultatene, og hvordan jeg vurderes andre forskeres arbeid (Thagaard 2018, 20-21).

Som et studentprosjekt ved Universitetet skal prosjektet meldes til NSD (Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste). NSD er personvernombud for institusjoner, og vurderer prosjektene i forhold til gjeldende forskningsetiske regler (Thagaard 2018, 22). Ved å søke NSD forstod jeg enda bedre seriøsiteten som er knyttet til å beskytte informantenes identitet og personvern. Dette gjelder særlig viktigheten av informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av å delta i forskningsprosjektet. I informasjonsskrivet som ble gitt til deltakerne stod det begrenset informasjon om selve prosjektet, men skrivets fokus lå spesielt på konfidensialitet. Jeg understrekte da at informantene anonymiseres fullstendig i presentasjonen av resultatene i prosjektet, og at opplysninger som identifiserer enkeltpersoner lagres på en forsvarlig måte (Thagaard 2018, 24). Det var kun jeg som hadde tilgang til det beskyttede forskningsmaterialet.

Kravet om konfidensialitet referer til at intervjupersonene anonymiseres i presentasjonen av resultatene, men også til at opplysninger om identifiserbare enkeltpersoner lagres på en forsvarlig måte. Samtidig har konfidensialitet en juridisk side, hvor det å ivareta personvern og privatlivets fred står sentralt³². I stedet for å gi informantene mine navn, har jeg valgt å bruke

³² NESH. «Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi», 9.

informant 1-13, for å skille mellom informantene. Jeg intervjuet offentlige personer, men som privatpersoner. Jeg opplyser derfor ikke om deres jobbsituasjon da det vil være mulig å identifisere dem igjennom deres personlige syn på eggdonasjon og lovprosessen. Noen av informantene mine ønsket at jeg heller ikke nevnte yrket deres heller, da det ble spesifisert at yrke kunne være identifiserende.

I intervjuprosessen var det viktig å ikke komme i en situasjon hvor fortrolighet kan reise alvorlige juridiske problemer (Kvale og Brinkmann 2017, 106). Derfor er formuleringen av spørsmål jeg stilte, intervjustil og anonymisering gjort med tanke på å sikre konfidensialitet under innsamlingen av data og transkribering. Noen av samtalene ble veldig personlige. Til tross for at jeg ikke har tatt noen av disse delene med i forskningsprosjektet mitt var det viktig å kommunisere tydelig til deltakerne at de har muligheten til å trekke seg fra prosjektet når som helst. Jeg vil vektlegge viktigheten ved å være bevisst på fabrikasjon og falsifikasjon under transkriberingen av intervjuene. Nygaard viser til betydningen av nettopp denne bevisstheten, dette med å ikke lete etter informasjon slik at de skal passe til en hypotese (2017, 36). Da jeg intervjuet informantene i en periode fra august til september 2020, visste jeg ikke hvilken retning jeg ville gå med oppgaven. På daværende tidspunkt så jeg selv på lovendringen som en likestillingskamp. Med dette som bakgrunn, var jeg opptatt av å validere informasjonen jeg ble gitt av intervjudeltakerne ved at jeg flere ganger spurte om jeg hadde oppfattet det som ble sagt korrekt eller jeg formulerte et annet spørsmål som kunne gi meg informasjonen om hvorvidt jeg hadde forstått hva intervjupersonene hadde fortalt meg.

2.4.1 Forskningens kvalitet og pålitelighet

Vurderinger av forskningens kvalitet og pålitelighet er basert på begrepene reliabilitet og validitet (Bratberg 2018, 19). Kravet om reliabilitet knyttes til spørsmålet om en kritisk vurdering av prosjektet gir inntrykk av at forskningen er utført med hensyn til troverdighet. Det innebærer at om en annen forsker skulle anvende de samme metodene ville hen komme frem til bortimot likt resultat (Thagaard 2018, 187). Diskursanalysen bærer med seg åpenbare reliabilitets utfordringer når det gjelder tolkning og hvilke tekster som velges ut (Bratberg 2018, 63). Søk etter sentrale tekster vil i noen tilfeller gi bestemte føringer, spesielt dersom diskursanalysen handler om et bestemt politikkområdet. Samtidig er det nettopp dette søket etter strukturer som gir tekst og virkelighetsoppfatninger mening, noe som er helt sentralt i en diskursanalyse (Bratberg 2018, 64). For å sikre høy grad av troverdighet har jeg forsøkt å være redelig og konkret i beskrivelsene av de metodiske avgjørelsene som er gjort i prosjektet.

Samtidig har jeg beskrevet prosessen for datainnsamling og analyse i detalj. Jeg vil gå dypere inn på pålitelighet når jeg diskuterer min egen posisjon under i neste underoverskrift.

Forskningens gyldighet, eller validitet knyttes til tolkningen av datamaterialet. For å sikre høy grad av gyldighet må det stilles spørsmål om hvorvidt de tolkningene som forskeren har kommet frem til, vil være gyldige i forhold til den virkeligheten hen har studert (Thaagard 2018, 189). Enkelt forklart handler analysen om en forståelse av hvorfor vi tenker som vi gjør, og hva det dette innebærer. Utgangspunktet for oppgaven er lovendringen om eggdonasjon, og hvordan lovprosessen har foregått, noe som gjør det vanskelig å vurdere hvorvidt studien er gyldig eller ikke. Den viktigste kilden til gyldighet er at forskningen pågår innenfor rammen av faglighet, ved å knytte seg til annen relevant forskning (Tjora 2017, 207). Da mine funn knyttes opp mot internasjonal feministisk forskning og retts sosiologisk forskning på rettens og samfunnets vekselvirkning, er dette med på å styrke oppgavens gyldighet.

2.4.2 Egen posisjon som forsker

Til slutt vil jeg reflektere over min egen posisjon som forsker i av denne masteroppgaven. Jeg er selv en del av kulturen som jeg forsker på, hvor jeg deler mange av de samme forståelsene som informantene mine. Videre kan min referanseramme være påvirket av bacheloroppgaven min, i tillegg til studieprogrammet jeg går. Nygaard bruker begrepet refleksivitet som innebærer at forskeren må være bevisst på egen posisjon og meninger og hvordan dette kan påvirke forskningsprosjektet (2017, 139). Videre forklare hun at som forsker skal man ikke diskutere hvordan du selv forstår deltakerne dine, men heller reflektere over hvordan de ser deg, og hvordan det påvirker forskningsprosjektet (2017, 139). Til tross for at mine meninger ikke er relevant for funnene mine, så kan det ha en påvirkning på forskningsprosjektet. I kvalitativ forskning hevder Bengtsson at det vil bli tatt for seg noe tolkning, men denne tolkningen varierer avhengig av forskerens evne til å distansere seg fra seg selv og sine meninger (2016, 8).

På best mulig måte har jeg forsøkt å bevisstgjøre meg over min egen synsvinkel, og videre forsøkt å distansere meg tilstrekkelig fra egne meninger, slik at mine subjektive oppfatninger ikke la føringer for informantenes oppfatninger. Distanseringen fra eget ståsted og nærheten jeg oppnådde til informantenes oppfatninger medførte over tid til at mine oppfatninger om lovgivningsprosessen utvidet seg. Det er likevel ikke mulig å være fullstendig nøytral i kvalitativ forskning (Tjora 2017, 203). Jeg gikk inn med en bakgrunnsforståelse for temaet fra bacheloroppgaven min som jeg tok med meg inn i intervju situasjonen, men underveis i prosessen og i etterkant av intervjuene har jeg fått en ny innsikt i temaet som påvirker analysen

min. Likevel er jeg overbevist om at min personlige nysgjerrighet og engasjement for temaet ikke har preget forskningsarbeidet på en negativ måte.

Nygaard hevder at det å lese litteratur former identiteten din, og ifølge hun er du hva du leser (2017, 49). Jeg gikk inn med en forforståelse av temaet fra bacheloroppgaven min som jeg tok med meg inn i intervjusituasjonen, men underveis i prosessen og i etterkant av intervjuene har jeg fått en ny innsikt i temaet som påvirker analysen min. Det nye fokuset har gitt meg et nytt sett med «briller» når jeg har lest om og formidlet den norske lovgivningsprosessen av eggdonasjon. Som er formet av internasjonal kritisk feministisk litteratur på teknologisk reproduksjon som jeg oppfatter som å krasje med det norske likestillingsperspektivet. For meg da jeg skrev bacheloroppgaven min, og slik jeg har oppfattet den politiske kommunikasjonen, har likestillingsforskningen vært sentralt for forståelsen og destabiliseringen av tradisjonelle måter å forstå biologi, slektskap og tilhørighet. Likestillingsargumentasjonen i legaliseringen av assistert befruktning og familieskapelse, virker som å baseres på at så få mulig skal være utestengt fra muligheten til å få barn (se Nordqvist 2008 og Adrian 2006).

Å bli introdusert til ny litteratur førte til et personlig brudd med denne «hvite» feministiske forskningen i Norge. Litteraturen fikk meg til å se lovendringen på en annen måte, og støttet analysen av legaliseringsprosessen av eggdonasjon i Norge på en ny måte. Ved å se på individuelle beslutninger ufrivilligbarnløse par tar for å kunne skape sin egen familie, blir det vanskelig å kritisere denne likestillingsargumentasjonen av eggdonasjon og sæddonasjon, dette til tross for at eggdonasjon reiser utfordringer om rettferdighet, utnyttelse og kompensasjon med hensyn til behandling av eggdonor (Deomampo 2019, 624). Med et nytt sett med «briller» forstod jeg at lovendringen av eggdonasjon bare løser visse utfordringer. Den norske argumentasjonen om likestilling mellom kjønn fremmer en hvithet i den norske debatten som bare handler om å likestille privilegerte, og infertile kvinner med infertile menn.

Selv er jeg en hvit kvinne, student og fra arbeiderklassen, som ikke har noe erfaring med egne barn eller infertilitet. Personlig har jeg ikke et sterkt ønske om å få barn enda, så det er viktig for meg å nevne at jeg ikke forsøker å undergrave følelsene til infertile kvinner og par når jeg belyser utfordringer som oppstår med legaliseringen av eggdonasjon. Oppgavens overordne mål er dermed ikke å påstå at eggdonasjon aldri burde bli lovlig, men nå som det er tillatt er det må mye som må på plass før eggdonasjon praktiseres, som for eksempel veileder, informasjon til eggdonor, eggbank, register, kompensasjon og informasjon til donor.

3 Teoretiske verktøy

I dette kapittelet presenteres ulike teoretiske perspektiver som kan være relevant for å besvare oppgavens problemstillinger. Masteroppgaven min er forankret i et retts sosiologisk fagfelt, men analysen formes av ulike kjønns- og reproduksjonsteorier. De teoretiske perspektivene i oppgaven må forstås som en analytisk «verktøykasse» for den lovprosessen som skal studeres. I retts sosiologien legges det vekt på å analysere «den sosiale virkeligheten vi lever i», eller kort beskrevet «retten i samfunnet» (Mathiesen 2011, 23). Andre del av kapittelet tar for seg teori knyttet til lovendringen av eggdonasjon i det norske samfunnet og rettsliggjøring. For å praktisk kunne forstå lovprosessen til eggdonasjon, må vi forstå lovendringen og lovhistorien i det norske «landskapet» den lander i.

Kapittelet viser til kritisk internasjonal feministisk teori, som jeg argumenterer for har vært underkommunisert i den norske debatten om eggdonasjon. For til tross for at ideene virker usynlige i det norske landskapet, åpner det opp for debatter som ikke burde være fraværende. En politisk kamp for likestilling og rettferdighet, men som fra et rettslig perspektiv mangler å hensynta likeverd. Ideen om rettferdighet erstatter ideen om likestilling når jeg bruker feministiske teoretiske verktøy som interseksjonalitet og biotilgjengelighet. Interseksjonalitet og biotilgjengelighet står i kontrast til den skandinaviske likestillingsdiskursen hvor den hvite kvinne blir undertrykt av menn og forhindret i handlinger som menn har lov til. En slik oppfatning av likestilling tilskriver alle kvinner like egenskaper og posisjoner i samfunnet (Schömer 2013, 625-626). En slik likestillingsdiskurs får konsekvenser for eggdonasjonsdebatten, ved at enkelte grupper av kvinner med andre erfaringer og bakgrunner enn «den hvite middelklassekvinnen» dermed ekskluderes fra debatten. Feministisk retts sosiologi er et felt som åpner opp for analyse av hvordan regler og samfunnsnormer i fellesskap påvirker kvinner med ulik bakgrunn (Scömer 2013, 627).

I retts sosiologien legges det fokus på samfunnet i retten. En rettsliggjøringsprosess av eggdonasjon kan forsøkes å forkles ved Mathiesens (2011) tre samfunnsperspektiver; normperspektivet, opinionperspektivet og materialitetsperspektivet. Begrepene brukes i analysen for å forstå hvordan «fortidsprismen» kan ha påvirket lovprosessen. Videre nevnes rettens virkning på samfunnet gjennom lysbryterfunksjonen som en mulig forklaringsmodell for lovens tilsiktede og utilsiktede virking. Hvor kapittelet avslutningsvis introduseres lovendringen som en politisert rettsliggjøringsprosess som utfordres av den teknologiske utviklingen.

3.1 Interseksjonalitet og rettferdighet

Interseksjonalitet er et teoretisk konsept/perspektiv som bygger på en postkolonial tankegang, og som nettopp utfordrer tradisjonell hvit middelklassefeminisme og problematiserer den kollektive forestillingen om at kvinner utgjør en universiell, homogen gruppe (Mirza 2009, 1). Interseksjonalitetsperspektivet gir en kritisk innfallsvinkel til lovgivningsprosessen av eggdonasjon i Norge. Jeg ønsker å anvende dette perspektivet for å vise hvordan noen av ideene om kvinners ulikhet lander i det norske landskapet, til tross for at dette virkelig usynlig. I fremveksten av det globale reproduksjonsmarkedet selges eggceller som en vare som kjøpes og selges for penger. I lovprosessen av eggdonasjon må ulikheter og variasjoner mellom kvinner synliggjøres, både på tvers av og innenfor nasjonale rammer. Interseksjonalitetsperspektivet er nettopp anvendelig til å belyse sosiale variasjoner mellom ulike kvinner i eggdonasjonsdebatten.

Interseksjonalitetsperspektivet har sitt utspring i den svarte feminismen i USA (Orupabo 2014, 330). Selve kjernen i konseptet «interseksjonalitet» går tilbake til opplevelsene svarte kvinner hadde på denne tiden i USA, hvor de følte seg utelatt av både den feministiske og anti-rasistiske bevegelsen. Det manglet en politisk bevegelse som belyste erfaringer til svarte kvinner, og som adresserte både rasisme og sexisme *samtidig*, i steder for *hver for seg* (Orupabo 2014, 330-331). Orupabo oppsummerer interseksjonalitetsperspektivet på en følgende måte:

Et hovedanliggende i interseksjonalitetsperspektivet er å vise hvordan ulike faktorer som for eksempel klasse, kjønn og etnisitet kan samvirke på en måte som påvirker individers livsbetingelser (Orupabo 2014, 331).

Fra et rettsosociologisk perspektiv er det sentralt å ha et kritisk blikk på innholdet i retten, men også på rettens konsekvenser (Schömer 2013, 623). I sin artikkel beskriver Crenshaw (1989) fra en rettsak hvordan svarte kvinner blir diskriminert da de falt utenfor den amerikanske lovgivningen for diskriminering. DeGraffenreid gikk til sak mot General Motors, og la vekt på at selskapet diskriminerte kvinner på grunn av kjønn og hudfarge. Beskyldningen kunne ikke bevises da halvparten av de ansatte bestod av svarte menn og hvite kvinner (Crenshaw 1989, 143). Artikkelen til Crenshaw vekket et enormt engasjement hos andre feministiske teoretikere, og viste hvordan den «hvite kvinne» va en privilegert gruppe i forbindelse med både den feministiske diskursen og diskriminering og i den aktive kvinnebevegelsen. For i den feministiske diskursen og den feministiske aktivismen ble svarte kvinner (woman of color) usynliggjort. Tradisjonell (hvit) feminisme ble kritisert for å ha en «universiell forståelse av det kvinnelige subjektet», som utelukker kvinner som er «annerledes» (Scömer 2013, 624).

Interseksjoanlitet fremstår som et tematisk alternativ som gjør det mulig å erkjenne og fokuserer på forskjeller mellom kvinner (Berg, Flemmen og Gullikstad 2010, 15). Samtidig kan det ikke bare antas at sosiale forskjeller vil ha den samme effekten eller agere i de samme konstellasjonene til enhver tid (Orupabo 2014, 333).

Eggdonasjon er et felt innenfor teknologisk reproduksjon hvor forskjeller mellom kvinner kommer sterkt til uttrykk. Teorien om interseksjonalitet belyser forskjeller mellom kvinners liv og levekår og differensierer mellom kvinner i forskjellige klasser i ulike områder i verden. Teoretiseringer i menneskers muligheter og ulikheter er sentralt i teorier om retten, for å vise at retten er en del av samfunnet og ikke bare et nøytralt regulerende virkemiddel. Lov må uttrykkes og tolkes gjennom å inkludere kunnskap og begreper om menneskers ulike karakteristikk og muligheter, slik at en sosial rettferdighet skapes (Sand 2017, 84). Nussbaum viser til hvordan retten kan bidra til å skape rettferdighet i verden, i boken «Frontier of justice» (2006). Hun legger vekt på at mennesker er forskjellige når det gjelder kjønn, etnisitet og psykiske og fysiske hemninger, dermed blir det avgjørende for sosial rettferdighet at alle får like muligheter til å bruke sine evner (capabilities) (Nussbaum 2006, 77-78). Denne kapabilitetsteorien er, ifølge Nussbaum, ikke ment for å gi en fullstendig redegjørelse for sosial rettferdighet. Det redegjør for en kjerne av sosiale rettigheter og er forenelig med ulike synspunkter om hvordan man håndterer spørsmål om samfunnsborgeres rettferdighet (2006, 75).

Et utgangspunkt for lovgivning i Skandinavia er likeverd mellom alle borgere. Når de reelle sosiale forholdene ikke tas i betraktning når loven brukes, har den ikke den tiltenkte effekten (Scömer 2013, 625). Den norske likestillingsdiskursen handler hovedsakelig om hvite, norske kvinner som blir undertrykt og forhindres likeverd på lik linje med menn (Scömer 2013, 626). Reproduksjon blir derfor et felt hvor ulikheter forsterkes mellom kvinner i hele verden. Interseksjonalitet vil i avhandlingen brukes som et verktøy for å teste det norske rettferdighetsparadigmet og likestillingsparadigme.

3.2 Biotilgjengelighet

Begrepet biopolitikk ble ifølge Spilker og Lie først introdusert av Foucault (1995). Biopolitikk brukes for å beskrive hvordan offentlig politikk beveger seg inn på de mest intime og private delene av livet, slik som seksualitet, kropp og helse (Spilker og Lie 2016, 182). Biopolitikk har hatt stor påvirkning på teorier som omhandler reproduksjonsevner, som «biotilgjengelighet». Biotilgjengelighet stammer fra farmakologien, og ble brukt av antropologen Anthony P. Cohen (2005) til å beskrive tilstanden til mennesker som av fattigdom og maktesløshet blir utsatt for tilbud og penger i bytte mot en nyre (Pfeffer 2011, 638).

Å utvide det teoretiske begrepet biotilgjengelighet til å gjelde kjøp, salg og donasjon av menneskelige egg, gir opphav til flere interseksjonelle spørsmål. Både menn og kvinner kan selge sin egen nyre, men måten de blir biotilgjengelige på er ulik. Politikken om biotilgjengelighet har av flere feministiske teoretikere blitt brukt til å demonstrere hvordan veksten av fruktbarhetsturisme er ansvarlig for å skape biotilgjengelige kvinner som er ivrige etter å selge eggene sine for det som kan se ut som en moderat kompensasjon for bivirkninger, til tross for at kjøpsprisen er en betydelig større sum (Pfeffer 2011, 639).

Nyliberal politikk som kutter ned i offentlig sektor og produserer nye ulikheter har resultert i betraktelige transnasjonale ulikheter. Det er noen kvinnekropper som blir gjort «biotilgjengelige» til andre kvinner, og utsettes for en kroppslig risiko ved egguttakene (Payne 2015, 109). Siden veksten av nyliberalismen siden 1990-tallet, har skillelinjene mellom mennesker på tvers av nasjonale, globale, sosiale og økonomiske strukturer har økt. Dermed har fruktbarhetsturismen blomstrer opp som et resultat av en vellykket implementering av nyliberal økonomisk politikk (Pfeffer 2011, 635). De voksende globale ulikhetene oppstår når kvinnekroppen blir gjort biotilgjengelig, ofte til andre kvinner. Risikoen for bivirkninger ved egguttak er vanskelig å vite om på forhånd i lys av hvor ulike kvinne kan være. På det europeiske fruktbarhetsmarkedet betyr dette ofte at egg reiser fra «yngre, mindre velstående kvinner til ufruktbare, mer velstående kvinner fra vest som generelt er eldre enn deres givere» (Payne 2015, 109).

Biokapitalismen har vokst frem i kjølvannet av salg av eggceller og andre biologiske stoffer på tvers av, og innenfor landegrensene. Ofte refererer biokapitalisme ganske enkelt til måtene nye typer biologiske stoffer og behandlinger produseres gjennom bioteknologi og føres inn i kapitalistiske kretser av økonomisk regulering (Oksala 2019, 883; Gupta 2012, 10). Assistent reproduksjonsteknologi har utviklet seg i takt med globaliseringen og har ført til nye globale fruktbarhetsstrømmer, altså en bevegelse av eggceller, sædceller og givere mellom land (Oksala 2019, 886). Kvinner fra mindre utviklede land eller lavere klasser reproducerer for et verdensmarked og for mer privilegerte kvinner som har råd til å betale for disse tjenestene (Gupta 2012, 11). Kvinners reproduktive kropper blir til et produkt man kan finne over hele verden, da kvinnene tilsvarer omkring halvparten av menneskeheten (Gupta 2012, 25). Dette forutsetter en ulik biologisk verdi mellom menn og kvinner, men også mellom kvinner. Feministiske forskere hevder at globalisert teknologisk reproduksjon må kontekstualiseres i lys av økonomiske-, nasjonale- og klasseforskjeller (Kroløkke 2015,14).

Det kan være at ved eggdonasjon blir kvinner som er økonomisk vanskeligstilt ofte biotilgjengelige leverandører. Begrepet biotilgjengelighet og betydningen av økonomisk kompensasjon er viktig for å kunne se de skjulte sosioøkonomiske og geopolitiske ulikhetene som kommer fra denne reproduktive «rekrutteringen» (Tober og Kroløkke 2021, 3). Fruktbarhetsturismen som er en reproduksjonsordning som velger eggdonor på tvers av landegrensler, belyser globale hierarkier av privilegier og tildeler kvinner forskjellige nivåer av biologisk verdi i henhold til sted, rase, klasse og estetikk (Tober og Kroløkke 2021, 17). Gupta peker på at det er et tydelig behov for et større engasjement rundt de spørsmålene som omhandler konsekvensene av handelen av kunstig reproduksjonsteknologi og hva det har å si for kvinners og deres avkom sin helse og integritet i lys av kvinners selvrespekt og menneskeverd (Guapta 2006, 35). De kryssende sammenhengene mellom nyliberalismen, patriarkatet og reproduktiv biomedisin fører til at noen kvinnekropper blir mobilisert for å muliggjøre andre kvinners morskap (Leve 2013, 283).

Til sammen utfordrer interseksjoanlitetperspektivet og kritisk feministisk teori på teknologi den skandinaviske likestillingsdiskursen, og hjelper med å forstå utfordringer ved lovgivningsprosessen for eggdonasjon. De feministiske teoriene vil demonstrere hvordan noen av ideene lander i det norske landskapet for eggdonasjon, da kritisk feministisk forskning reiser viktige spørsmål på en rasjonell måte som relateres til spørsmål om rettferdighet, handel og altruisme.

3.3 Samfunnets innvirkning på retten

I boken «Retten i samfunnet» (2011) introduserer Mathiesen tre «kjerner-perspektiver» i rettssosiologien. Disse blir viktig for oppgavens tidslinje, altså: samfunnsforholdenes innvirkning på retten, rettens innvirkning på samfunnet og vekselvirkningen mellom samfunnet og retten. Lovens «virkning» eller konsekvenser av loven må i dette tilfelle sees i en kontekst eller sammenheng. Loven virker alltid *sammen med* andre samfunnsforhold, og derfor kan rettens virkninger ikke studeres isolert sett (Mathiesen 2011, 46). Samfunnsforholdenes innvirkning beskrives gjennom tre ulike perspektiver som kan forklare hvordan samfunnets utvikling bidrar til rettslig utvikling. Disse teoriene blir viktige verktøy i analysen min for å undersøke hva som har bidratt til endring, og hvilke perspektiver som virker å ha hatt størst innvirkning. Kan altså hjelpe med å forstå hvordan fortidskapittelets henger sammen med nåtidskapittelet.

Normperspektivet er en oppfatning som viser til at samfunnets ytterlige normer påvirker rettens utvikling, altså rettsregler som skapes av de kollektive normene i et samfunn. Normene endres over tid og påvirkes av ulike interessegrupper (Mathiesen 2011, 103). Normene blir skapt av interaksjonsforholdene og sosiale samspill mellom borgere i smågrupper, organisasjoner og omfattende sosiale apparater. Altså noe mer enn summen av individene som lever i samfunnet (Mathiesen 2011, 40). Nye normer om kjønn og seksualitet, og i oppgavens tilfelle familiekonstellasjoner, kan over tid føre til endringer i loven.

Opinionperspektivet, eller opinionsklimaet i samfunnet dreier seg, ifølge Mathiesen, om en oppfatning hvor samfunnsmedlemmenes subjektive opplevelse av eller bevissthet om samfunnet og verden, påvirker rettens utvikling. Det er som regel ikke individuelle subjektive opplevelser, men kollektive måter å forstå verden på som forestiller store deler av befolkningen. Som delvis er styrt av samfunnsnormene og endring i samfunnsforhold eller landskap (Mathiesen 2011, 104). Mathiesen nevner videre at det er vanskelig å skille mellom normperspektivet og opinionperspektivet, men at normer i samfunnet tar tid å endre. Disse normendringene står i kontrast til opinionsklimaet som endrer seg brått (Mathiesen 2011, 105). I sammenheng med oppgaven min kan media ha en påvirkning, gjennom hvordan flere enkeltsaker blir skrevet mye om og skaper en spesifikk fremstilling av rettferdighet. Ifølge Mathiesen kan dette føre til at befolkningen får feil inntrykk av virkeligheten (Mathiesen 2011, 105).

Det siste perspektivet er *Materialitetsperspektivet*. Dette perspektivet er et marxistisk orientert perspektiv som understreker at materielle forhold eller redskaper i et samfunn, påvirker rettens utvikling (Mathiesen 2011, 106). Etter materialitetsperspektivet er det slik at når teknologien og produksjonsforholdene endrer seg, forandrer også retten seg. Ofte antas det å skje gjennom endring i retten, gjennom det normative felt eller gjennom virkelighetsoppfatninger i samfunnet, slik at "det materielle", altså teknologien, blir en bakenforliggende drivkraft. Videre påpeker Mathiesen at det er en vekselvirkning mellom de tre perspektivene og retten, dette vil jeg gå nærmere inn på i analysedelen (2011, 106).

3.4 Rettens innvirkning på samfunnet

Dette teoretiske verktøyet har retten som ståsted, og skal belyse hvordan loven for eggdonasjon påvirker det norske samfunnet. Et spørsmål som kan stilles er om loven for eggdonasjon fungerer slik den skal, og om lovene fungerer i henhold til sin tilsiktede virking i samfunnet. Loven virker i dette tilfellet i en kontekst eller en sammenheng (Mathiesen 2011, 46). Hvilken

virkning den ferdigstilte loven for eggdonasjon har, er umulig å vite på forhånd, men en mulig forklaringsmodell for lovgivningsprosessen til eggdonasjon rent praktisk er Mathiesen sin lysbryterteori om lovens virkninger. Ofte kan det tenkes at ved å endre en lov vil det automatisk oppstå tilsiktede virkninger, på samme måte som lyset skrur på ved å enkelt trykke på en knapp (Mathiesen 2011, 73). Altså tanken om å endre rettstilstanden til eggdonasjon skulle vært like enkelt som å skru på et lys. Denne lysbryterfunksjonen knyttes til at loven virker i en sosial kontekst. Om en lov oppfylle de tilsiktede virkningene vil være avhengig av den sosiale, økonomiske og politiske sammenhengen som lover virker i (Mathiesen 2011, 75).

Mathiesen henviser til Eckhoff (1983) som påpeker at mennesker kan ha overdrevne forestillinger om hva som kan oppnås ved hjelp av lovgivning. Når mennesker støter på noe som de finner galt eller skjevt i samfunnet, kreves det umiddelbart at det må gis en lov som kan rette på forholdet. Eckhoff tar videre for seg at det virker som om folk tror at lovene har en magisk kraft, slik at det bare blir bestemt ved lov hvordan noe skal være, og så blir det slik (Eckhoff 1983, 32 i Mathiesen 2011, 73-74). Tilsiktede virkninger innebærer, i denne oppgaven, kort og enkelt forklart at de uttalte virkningene som vi kan se i forarbeidene til lovreguleringen av eggdonasjon. Da at par hvor kvinnen er infertil ved altruistisk eggdonasjon vil få hjelp og mulighet til å bli gravid i Norge. Hvorvidt loven virker etter sin hensikt, må dermed sees i tråd med tilsiktede virkninger. Det er lovens landskap og kommunikasjonen av lovstoffet som har betydning for hvorvidt en lov virker i tråd med tilsiktede virkninger. Analysen min vil være preget av en utforskende fremstilling av eggdonasjon i Norge, som drøfter *muligheter* for lovens utilsiktede virkninger, eller «ringvirkninger» (Friedmann 2016, 48).

3.4.1 Rettsliggjøring

Jeg har gjennomgått stor litteratur om rettsliggjøring og funnet ut av at Inger-Johanne Sand og Anne-Mette Magnussen introduserer gode begrepsbruk for oppgavens problemstillinger. Da oppgaven forsøker å forstå hva som uttrykkes i den rettslige reguleringen av eggdonasjon, og hvilke virkninger de har, påpeker Sand at det kan være viktig å inkluderes politikken og demokratiet i den videre utviklingen av rettsoslogisteori (2012, 200). Det er den omfattende innsikten i rettens mange sider og ulike tilknytningspunkter til samfunnet som har bidratt til å utvikle det som kan betegnes som en politisk teori om retten. Retten i det moderne samfunn utvikles i stor grad gjennom lovgivning, og dermed gjennom en interaksjon med det politiske systemet hevder Habermas (1996) (Sand 2012, 198). Dette har flere betydninger for hvordan retten blir til.

I en demokratisk samfunnsform vil det være en tett kobling og gjensidig avhengighet mellom den politiske kommunikasjonen som resulterer i beslutning om ny lovgivning, og den rettslige kommunikasjon som handler om anvendelsen av lovgivning. Ideelt sett er forholdet mellom rett og politikk balansert i et demokrati. Politikken er en åpen og demokratisk kommunikasjons- og beslutningsform, og når en lov er vedtatt er det den rettslige kommunikasjonsformen som overtar (Sand 2005, 15). Den politiske kommunikasjonen åpner opp for hva det kan tas beslutninger om og den rettslige kommunikasjon vil dermed bidra til å stabilisere det som allerede er vedtatt (Sand 2005, 16). Nyere lovgivning omfatter derimot stadig flere samfunnsområder og det er en økende grad av rettsliggjøring rundt medisinsk bioteknologi (Sand 2005, 21).

Rettsliggjøring som begrep kan omfatte mye, og tematiserer forholdet mellom rett og politikk på flere måter. Det er derfor vanskelig å snakke om rettsliggjøring uten å selv redegjøre for hva man mener med begrepet (Andenæs 2005, 1). Magnussen viser til internasjonal litteratur hvor Blichner og Molander (2005) har kategorisert ulike forståelser av begrepet rettsliggjøring. I denne oppgaven vil jeg ta for meg den delen av rettsliggjøring som omhandler ekspansjon av lover. Denne formen for rettsliggjøring omhandler nye områder som lovfestes, det at rettsregler lovfestes og at reguleringen omfatter flere saker eller blir mer detaljert (Magnussen 2007, 154). Når jeg skal se på rettsliggjøringsprosessen til eggdonasjon, hvor norsk politikk har spilt en viktig rolle, vil ikke diskusjonen handle om spørsmålet mer politikk, mindre rett eller mindre politikk, mer rett. Diskusjonen vil omhandle hvor grensene mellom rett og politikk til enhver tid går og hvilke balanseforhold mellom rett og politikk som er egnet for å forme den samfunnsutviklingen som samfunnsborgere vil ha (Magnussen 2007, 157).

4 Fortid

Oppgaven tar for seg en stor lovendring i norsk historie innenfor bioteknologisk reproduksjon, det ansees derfor som nødvendig å presentere hvorfor legalisering av eggdonasjon kan ha tatt lang tid i Norge, og hvorfor det til slutt endte med lovendring. Jeg vil i kapittelet sette lys på norsk forståelse og tanker som har dominert eggdonasjonsdebatten og førte til lovendring. Kapittelet er derfor en «fortidsprisme», som viser hvordan «hvit» feministisk forskningstradisjon i Norge har bidratt til et nytt syn på kropp og slekskap. Kapittelet kan gi svar på problemstillingen *Hvordan blir eggdonasjon lovlig?* Som må utforskes for å kunne svare på hvordan lovgivningsprosessen *foregår*. Politiske formål realiseres igjennom lovgivning, men ifølge Mathiesen så må lovens virkning, og dermed realiseringen av det politiske formålet, studeres gjennom den virkningshistorien i en større sosial kontekst, hvor andre forhold også er virksomme (Mathiesen 2011, 137). For å kunne svare på oppgavens problemstilling, må forhistorien til eggdonasjon i norsksamfunnskontekst først nevnes. Dette gjør jeg med bruken av norsk forskning på feltet rundt teknologisk reproduksjon og kjønn, som kan gi svar på hvorfor det norske forbudet av eggdonasjon i global kontekst har vært restriktivt regulert og hvorfor likestillingsargumentet fikk spesiell påvirkningskraft for lovendringen. Kapittelet er første del av temporalitetsaspektet masteroppgaven viser til for å svare på problemstillingen

Ifølge Rothman (2000) i Spilker og Lie er det å være mor i USA forstått gjennom tre internaliserte ideologier; troen på patriarkatet, teknologien og kapitalismen. Spilker og Lie viser dermed til paralleller mellom de amerikanske ideologiene og norske ideologier som understøtter debatten om assistert befruktning. Altså troen på likestilling, ny teknologi og velferdsstaten (Spilker og Lie 2016, 180). I Norge har spørsmål relatert til kjønn en tendens til å presenteres som et spørsmål om likestilling, dette gjelder også i debatten om eggdonasjon (Spilker og Lie 2016, 180). I en norsk kontekst forstås likestilling som synonymt med likhet. Kravet om likestilling i eggdonasjonsdebatten har blitt rettfærdiggjort med henvisning til likhet mellom kvinnen og mannen eller egget og sæden (Spilker og Lie 2016, 181).

En avgjørende side ved den moderne rettens funksjon er at den er allmenn, og gjelder for alle i hele samfunnet. Rettens allmenne karakter er tett knyttet opp til kravet om likhet for loven, noe som gjelder alle individer. Rettens generelle funksjon i samfunnet - prinsippet om like rettigheter for alle og kravet om likebehandling av alle - er sentrale og nødvendige elementer i

demokratiske og rettsstatlige styringsformer (Sand 2017, 43). Likhet for loven innebærer dermed ikke at alle skal være like, men at alle er inkludert og skal ha de samme rettighetene og mulighetene (Sand 2017, 44). Det er likevel noen gråsoner som oppstår ved å holde så sterkt fast på likestillingsargumentet. Dersom vi sammenlikner egguttaket og sædduttaket kan det være vanskelig å forholde seg til likestilling og likeverd. En likestilling mellom eggmottaker og sædmottaker som på grunn av bivirkninger og konsekvenser ved egguttaket, utfordrer rettferdighet for eggdonor.

I Norge og i lys av eggdonasjon har det feministiske inkluderingsprosjektet i hovedsak fokusert på «mannen versus kvinnen». Spesielt ufrivilligbarnløse menn og ufrivilligbarnløse kvinner, men også selve sæden og egget, da der prinsipielt ikke er en forskjell mellom kjønnscellene i unnfangelsen³³. Videre vil jeg ta opp sentrale syn som har påvirket den norske forståelsen av likestilling, rettferdighet og reproduksjon. Rettferdighetsargumentasjonen i Norge for å tillate eggdonasjon handlet nettopp om dette. Avslutningsvis vil jeg introdusere spesifikke tidligere forskningsprosjekter innenfor eggdonasjon som også vil kunne gi en bredere forståelse av eggdonasjon sett i en norsk kontekst.

4.1 (Hvit) Feministisk forskning på kropp og reproduksjon

Ifølge Kristensen, Ravn og Sørensen representerer Sherry Ortner og Simone de Beauvoir sentrale syn i den feministiske kjønnsforskningen på kropp og reproduksjon. Beauvoirs forklaring om at kroppen gjør kjønn gjeldende som forskjells- og ulikhetsskapende, og er derfor problematisk for kvinners frigjørelse, påvirket mange nyere feministiske tenkere. Kvinners mulighet til å bestemme over egen reproduksjon ble grunnleggende for kvinnefrigjøring og likestillingskampen. Kroppen og forestillingen om det «naturlige» viser seg å være sentrale fortolkningsrammer når eggdonasjon som en reproduksjonsform tematiseres (Kristensen, Ravn og Sørensen 2016, 34).

Natur og kultur dikotomien er knyttet til den årelange debatten om hva som er sosialt skapt og hva som er biologisk skapt. Sherry Ortner i det klassiske essayet «Is Female to Male as Nature is to Culture?» poengterte at biologiske forskjeller kun kan forstås som betydningsfulle innenfor rammen av et kulturelt definert verdssystem (Ortner 1972, 7). De symbolske koblingene mellom det kvinnelige og det naturlige fører til kvinners underordning, som ifølge Ortner handler om

³³ Bruun-Gundersen, Åshild, «Hva betyr egentlig endringene i bioteknologiloven?»; Bioteknologirådet 2020, «Bioteknologirådets uttalelse om eggdonasjon.»

at «naturen» er noe som alle samfunn nedsetter og definerer som å være av en lavere orden enn «kultur» (1972, 9).

Ortner har foreslått at mennesker i vesten sin underliggende forståelse av farskap og morskap kobles til en forståelse av kultur og «det naturlige» som fører til at farskap og morskap historisk har blitt fortolket på ulike måter. Da kvinnens kropp har flere funksjoner når det kommer til biologisk reproduksjon, skapes en (sosialt konstruert) forståelse om at kvinner bare eksisterer med formål om å reprodusere og fostre opp barn (Ortner 1972, 13-16). Innenfor en patriarkalsk samfunnsorden råder det en universell undertrykkelse av kvinner, hvor kvinners sosiale status blir tilskrevet en posisjon tilsvarende metaforen «naturen», mens menns posisjon er tilskrevet en høyere sosial status med egenskaper til å utføre «kulturelle» handlinger som kunst eller religion (Ortner 1972, 14). Menn får da en overordnet maktposisjon i forhold til kvinnen, som følge av den metaforiske relasjonen mellom kultur-natur, hvor kulturen kontrollerer naturen (Ortner 1972, 10). Ortner påpeker at samfunnet begrenser kvinnen til en familierolle i hjemmet, da den kulturelle forståelsen er at alle kvinner har et «naturlig» morsinstinkt og omsorgsevne overfor barnet sitt (Ortner 1972, 16).

Dette førte til en feministisk strategi på 1970-tallet, om å ta kontroll over sin egen kropp. I Norge kom dette spesielt frem i debatten om retten til selvbestemt abort. For liberale feminister på 1970- og begynnelsen av 1980-tallet var responsen å ta tilbake en kontroll fra patriarkatet gjennom virkemidler som omhandlet kropp, reproduksjon og teknologi (Wajcman 2007, 288). Mot slutten av 1980-tallet skjer det en endring av forståelsen av teknologiske muligheter, hvor det oppstår motstand mot de nye reproduksjonsteknologiene. Denne motstanden reflekterte frykten for patriarkalsk utnyttelse av kvinnekroppen gjennom teknologisk reproduksjon. Derfor ble det et krav om at teknologien skulle være basert på kvinnelige verdier, for å bedre undersøke prosesser der teknologi utvikles og brukes (Wajcman 2007, 289).

Videre, utviklet det seg radikale feministiske stemmer som Gena Corea som påstod at teknologien ville brukes av menn til å kontrollere kvinner og deres reproduktive evner (1985, 311). Denne nye feministiske bølgen la vekt på tanken om at menn og kvinner er vesentlig forskjellige fra hverandre, som inspirert av Ortner - der kvinner var «natur» som representerte noe godt. Dette stod i motsetning til menn som representerte «kultur». Den tidlige feminismen var usikre og negative til likestilling av ny teknologi (Wajcman 2007, 291).

Så på 1990-tallet skjer det en endring i den feministiske bevegelsen, hvor feminister er betydelig mer positive til teknologien. Feministisk tenking beveger seg fra tanken om frigjørelse til

likestilling. Feministiske tilnæringer fra 1990-tallet og frem til i dag, er mer positive til mulighetene teknologi gir for å styrke kvinner og endre kjønnsrelasjoner (Wajcman 2010, 147). Det er spesielt denne feministiske tankegangen som jeg oppfatter har dominert debatten om legaliseringen eggdonasjon av eggdonasjon.

4.2 Statsfeminisme

I norsk feministisk tradisjon har nasjonalstaten spilt en helt fundamental rolle (Holst 2018, 113). Holst refererer til Hernes (1987) som presiserer at den norske nasjonalstaten ikke bare er en konstitusjonell, lovgivende, og politisk enhet, men også et etisk samfunn med felles betydninger, identiteter og symboler som er grunnleggende for sosialdemokratiets egalitarisme og «kvinnevennlighet» (Holst 2018, 113). I lovprosessen til eggdonasjon har likestillingsbegrepet i politisk forstand blitt brukt flittig. For feminister på 1970-tallet var målet med kvinnefrigjøring fra patriarkatet en del av likestillingsparadigme. I dag virker likestilling å handle om inkludering av kjønnene som kvinnefrigjørende. Feministisk teori knyttet til reproduksjon viser at feltet er sosialt, symbolsk og strukturelt, hvor spenningsforholdet mellom likhet og forskjell, natur og kultur og mellom biologiske funksjoner og sosial organisering står sentralt (Kristensen, Ravn og Sørensen 2016, 33).

Begrepet statsfeminisme er et statsvitenskapelig begrep som ble etablert av Helga Hernes i hennes bok «Welfare State and Woman Power: Essays in State Feminism» (1987). Statsfeminisme beskrev en ny virkelighet som var bestemt av samspillet mellom den økonomiske og politiske utviklingen, av den statlige institusjonaliseringen av kvinners krav og behov, og av kvinnebevegelsens aksjoner og agendasetting (Hernes 2004, 288). Kvinnelige borgere ble aktivt mobilisert til å delta i det offentlige rom. Forståelsen av makt var ikke lenger reproduksjonen av herredømme og dominans, men heller det «å makte», altså å skape forandring (Skjeie 2013, 31). På 1980-tallet var det likestillingspolitikken og dermed statsfeminismen som dominerte den partipolitiske dagsorden i større grad. Begrepet var knyttet til rettferdighetskrav der «urettferdighet på grunnlag av kjønn vil være eliminert uten å øke andre former for ulikhet» (Hernes 2004, 290).

Skjeie referer til hvordan Hernes beskrev hvordan likestillingspolitikk i de nordiske landene på 1980-tallet formet politikken med et samspill mellom staten og kvinnebevegelsen. Statsfeminisme knytter politikken og den feministiske ideologien sammen. Denne sammenflyttingen har hatt påvirkningskraft i diskusjonen om assistert befruktning. Statsfeminisme beskrev en modell for politisk handling som vektla prosesser (Skjeie 2013, 34). I norsk debatt om eggdonasjon har kvinner vært sammenlignet med menn. Politikken for

likestilling blir derfor etablert til å kun handle om kjønn, da det finnes et helt system av formelle regler for representasjon av kvinner og menn. Snur vi oss mot likestillingspolitiske initiativ som gjelder etniske minoriteter og ressursvake, er det organisasjonsmedvirkninger som starter en integrasjon (Skjeie 2013, 39). Det er ofte en likestillingspolitikk i Norge som ikke beveger seg lenger enn kjønnene, som kan føre til nye problematikker rundt rettferdighet og likeverd. Norsk tekno-feminisme og statsfeminisme er ideer som har stor betydning for kjernen og forståelsen av likestillingsparadigme som har regjert, og holder reformer og kritiske debatter fortsatt fornuftige og viktige (Holst 2018, 115).

4.3 Likestilling, egg og tidligere forskning

Med fokus på den norske konteksten til eggdonasjon har feministiske teorier og feministisk forskning gitt et vesentlig bidrag til diskusjonen om eggdonasjon. Det finnes betydelig mye forskning på moderskapet, slektskap og likestilling i Norge, jeg vil nå sette lys på noe av denne forskningen sett i sammenheng med eggdonasjon. Likestillingsargumentasjonen peker mot noen bestemte måter å forholde seg til det grunnleggende kjønnede aspektet ved reproduksjon på (Kristensen, Ravn og Sørensen 2016, 27). Hva en «mamma» er oppstår ikke som en begrenset sosial kategori i samfunnsdebatten på samme måte som de såkalte «nye» fedrene har gjort (Ellingsæter 2005, 373). Nye normer for «gode» fedre som har oppstått har gjort far-barn forholdet sentralt, da den «nærværende» far blir et ideal i norske familienormer. Denne nye «fars-normen» har hatt stor påvirkningskraft i debatten om forståelsen av morskapet, hvor mor og far skal likestilles. Endringen av normer for «nye mødre» har vært sentral i debatten om likestilling og eggdonasjon de siste årene i norsk debatt.

Ifølge Spilker og Lie var det evalueringen av loven i 2003 som utløste en heftig kjønnsdebatt i Norge (2016, 184). Det er nettopp denne forskjellige forståelsen av mor og far som har hatt påvirkning i framveksten av likestillingsperspektivet av infertile kvinner og menn. I denne sammenheng blir eggdonasjon et forhandlingsområde mellom de politiske partiene om grensene for likestilling (Spilker og Lie 2016, 191-192). Spilker og Lie viser den store uklarheten i den politiske debatten om eggdonasjon når det kommer til hvem det er som blir likestilt og hvordan. I Norge er likestilling et gyldig og viktig premiss innenfor den generelle politiske debatten. Spilker og Lie diskuterer altså hvordan likestilling i har blitt et gyldig forhandlingsfelt i Norge under debatten av legaliseringen av eggdonasjon, likestillingen av eggdonasjon og sæddonasjon i loven handler om like muligheter for menn og kvinner (Spilker og Lie 2007, 337).

Kjønnslikestilling har fått en vesentlig kulturell betydning i Norge i senere tid (Berg, Flemmen og Gullikstad 2010). Når det gjelder eggdonasjon og likestilling i norsk kontekst har antropologen Marit Melhuus vært sentral (Melhuus 2000, 2012, 2019). Hun stiller spørsmål rundt hvorfor eggceller og sædceller ikke klassifiseres som samme type substans i Norge. Hun fremsetter at fordi morskap og farskap defineres på forskjellige måter fører dette til at sæd, egg, og livmor blir rettslige subjekter i lys av giftemål, foreldreskap og kjønn (Melhuus 2019, 124). Denne forskjellige definisjonen på mor og far er da kommet fra sosialt konstruerte kategorier som i nyere tid har blitt innrammet som kjønnsdiskriminering (Melhuus 2019, 134). I boken «Problems of conception» forklarer Melhuus hva reproduksjonsteknologier innebærer i norsk kontekst. Eggdonasjon utfordrer våre tradisjonelle forståelser av institusjoner - som ekteskap, familie og samfunnet - som har ført til en lovfesting av bioteknologi, og ikke minst en restriktiv lov (Melhuus 2012). Melhuus forklarer at norsk lovgivning i lang tid har forbudt eggdonasjon i tro om at det fjerner alle former for sikkerhet rundt hvem moren til barnet «faktisk» er (Melhuus 2012, 48). Melhuus sin forskning understreker at eggdonasjon i Norge utfordrer ideen om «morstilhørighet». Forståelsen av morstilhørighet blir igjennom norsk bioteknologilov og barnelov gjort om til noe «naturlig» og «biologisk» som ikke kan tukles med ved bruk av teknologi (Melhuus 2012, 87).

Tove Fjell har utført feltarbeid på jordmorklinikken Stork i København, hvor hennes norske informanter mener de blir diskriminert av den norske loven (Fjell 2003, 58). Informantene oppgir at de ønsker å vite hva som gjør eggdonasjon så spesielt i forhold til sæddonasjon. Informantene viser til at genetikk ikke spiller en nødvendigvis stor rolle i foreldreskapet, for «*da barnet blir født forsvinner all tidligere usikkerhet*» (Fjell 2003, 58). Fjell legger avslutningsvis at den eneste grunnen til at eggdonasjon ikke er lovlig i Norge, men sæddonasjon er tillat, er at metoden for eggdonasjon «*innebærer et brudd i den genetiske kontinuitets mellom mor og barn, noe som altså problematiseres langt sterkere enn et brudd i den genetiske kontinuiteten mellom far og barn*» (Fjell 2003, 60).

Artikkelen «Medienes eggløsning» av Hilde Dahlstrøm (2019) er en tekstanalyse som undersøker hva som kjennetegner Aftenposten og VG sin mediedekning av eggdonasjon i tidsperioden 1.oktober 2016 til 15.mai 2018. Artikkelen kom frem til at mediedekningen har mest fokus på den politiske diskusjonen, så på medisinske eksperter som nest vanligst kildegruppe, og sist på de berørte foreldrene. Dahlstrøm konkluderer med at norske medier fungerer som en aktør som skaper press ved å fremme en grunnleggende positiv holdning til

eggdonasjon, teknologi og muligheter som bidrar til en forestilling om teknologiens ubegrensede muligheter (Dahlstrøm 2019).

Det har ikke blitt skrevet en rettsosnologisk masteroppgave som omhandler eggdonasjon tidligere, men det finnes juridiske masteroppgaver som tar for seg tematikken rundt eggdonasjon og likestilling innenfor andre fagfelt. Disse oppgavene tar for seg hvordan forbudet mot eggdonasjon bryter med likestillingen fra et rettsvitenskapelig perspektiv (Myhre 2019; Sivertsen 2011). Denne masteroppgaven bryter dermed vekk fra dette likestillingsperspektivet, da analysen min handler i stor grad om hvordan likestilling mellom menn og kvinner ved legaliseringen av eggdonasjon, blir vanskelig når vi går nærmere inn på selve prosessen for egguttaket og kompensasjon.

5 Nåtid

I dette kapittelet skal oppgavens hovedfunn presenteres og analyseres i lys av rettsteoriene og kritisk feministisk teori presentert i kapittel 3, men også feministisk teori som har vært viktig for lovendringen av eggdonasjon i Norge, presentert i kapittel 4 «fortid». Funnene baseres på likheter og forskjeller i informantenes tanker og holdninger, i tillegg til dokumenter - meninger/debatter uttrykt i blogger, aviser og andre medier. Kapittelet vil svare på problemstillingen: *Hvordan foregår lovgivningsprosessen til eggdonasjon i Norge?* Problemstillingen og kapittelet er i presens da prosessen forstått foregår.

Da oppgavens funn må knyttes til omfanget av studien, problemstillingen og som et produkt basert valg av teori og egen tolkning av samtale med informanter, er de ikke absolutte eller entydige. De ulike underkapitlene er ikke ment til å ses avskilt fra hverandre, for å gi et ryddig overblikk for leseren, er kapittelet formet og oppdelt slik. Første del vil ta for seg rettsliggjøringsprosessen til eggdonasjon og hvilken rolle politikken hadde i lovendringen- og prosessen. For en lov tar for seg en handling, slik som lovliggjørelsen av eggdonasjon, men loven forteller oss ikke noe om virkeligheten faktisk tilsvarer det som blir angitt i selve loven (Baier, Svensson og Nafstad 2019, 45). For loven for eggdonasjon sin normative virkning er at eggdonasjon er nå lov i Norge, men de empiriske virkningene vil jeg diskutere som mye mer kompleks. Lovprosessen for eggdonasjon åpner nemlig for store uavklarte elementer ved lovendringen. Dette er (1) synligheten av eggdonor i debatten om rettferdighet og eggdonasjon, (2) konsekvenser for eggdonor sett i sammenheng med kompensasjon og altruisme, samt hvilken virkning disse elementene har for loven. De to siste underkapitlene vil ta for seg vekselvirkningen mellom samfunn og rett som har innvirkning på lovprosessen og avslutningsvis vil jeg diskutere loven om eggdonasjon i lys av lysbryterteorien til Mathiesen. Da mange av svarene til de 14 informantene var relativt like, presenteres ikke svarene fra hver enkelt deltaker, samtidig har jeg forsøkt å få frem alle de forskjellige synspunktene og forståelser til informantene mine. Det blir viktig for analysen å presisere at intervjuene ble gjennomført før Helsedirektoratets rapport til Helse- og omsorgsdepartementet om forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon³⁴, og

³⁴ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.»

Helsedirektoratets forslag til rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd³⁵ ble lagt fram.

5.1 Lovgivning som politisk kamp

Slik lovendringen ble lagt frem av opposisjonen, er det et stort behov for å vedta loven for eggdonasjon i Norge. Ifølge Bioteknologiråde at det er om lag 200 norske kvinner hvert år som ønsker behandling med eggdonasjon³⁶. Det som gjør lovgivningsprosessen til eggdonasjon interessant å analysere er at den politiske debatten har vært veldig lang. Loven endret seg plutselig ganske raskt, og nå går prosessen sakte igjen. Det later til at det har vært et flertall på Stortinget en stund, og hadde det ikke vært for en stemmekrøll kunne det ha vært eggdonasjon i Norge fra 2018. Til tross for at flere partier nevner i sine partiprogrammer at de er for eggdonasjon, har det vært et politisk kompromiss for å ikke tillate eggdonasjon. I blåregjering med Krf og i rødregjering med Sp. Da eggdonasjon har vært et politisert tema i norsk historisk kontekst, forekom lovendringen av eggdonasjon i rekordfart, sett i sammenheng med at det var en endring av nesten hele bioteknologiloven. Nå har legaliseringsprosessen av eggdonasjon stoppet opp igjen, dette kan være fordi det er mange rutiner og regler som faktisk må utarbeidet før eggdonasjon kan praktiseres i Norge. Den 01.01.21 skulle tilbudet for eggdonasjon i Norge ha oppstart, men i dag er det ingen fertilitetsklinikker som har begynt behandlingen.

Da jeg ser på lovgivningsprosessen til eggdonasjon, kan det gi et skjevt inntrykk å snakke om en økende rettsliggjøring isolert sett (Magnussen 2007, 163). For i diskusjonen om en rettsliggjøringsprosess, er det viktig å huske at lovgivning er en vesentlig måte å drive politikk på (Magnussen 2007, 161). Retten er en stor del av lovgivningsprosesser og lovbegreper, men på samme måte er også politikken et helt nødvendig element lovgivningsprosessen (Sand 2005, 17). Politisering av retten er en utvikling, ifølge Magnussen og Banasiak (2013) som antyder at rettsvesenet og rettanvendelsen har i større grad blitt påvirket av generelle sosiale mål. Lovendringer indikerer at rettssystemet har blitt mer åpent for og påvirket av generelle sosiale og politiske diskurser når lovgivning formuleres innenfor politikk og bestemte sektorer (Magnussen og Banasiak 2013, 335). Da jeg spurte informantene om hvorfor endringen skjedde nå, svarte alle at det handlet om det politiske feltet. Dermed indikerer utsagnene deres hva jeg tolker som en politisert rettsliggjøringsprosess gjennom lovendringen av eggdonasjon.

³⁵ Helsedirektoratet 2021, «Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd.»

³⁶ Bioteknologirådet 2020, «Uttalelse om eggdonasjon.»

Lege, **informant 12**, forteller;

«Og for meg er det en slags politisk kamp for enkelte partier. Ikke minst arbeiderpartiet for å få igjennom noe man tror på politisk. Der man kanskje setter de etiske verdiene noe til side. Det er min mening.»

Han fortsetter;

«Jeg syntes at debatten var preget av en 'hastverklov' og at det var en prestisje å få igjennom der som de har ønsket å få igjennom i mange år. Men de var ikke inne og diskuterte elementene i de enkelte paragrafene, det hadde man ikke tid til rett og slett. Det blir for og imot hele veien, og det blir partipolitikk altså.»

Sentralt i den moderne retten er de lovgivningsprosessene hvor politiske aktører skaper retten (Zamboni og Hammerslev 2013, 711). I forbindelse med lovendringen av eggdonasjon har spesielt kvinner formulert sine krav om likestilling som et rettskrav, og politikerne har til slutt gyldiggjort dette «likestillings- og likeverds paradigmet» mellom kjønn. Statsfeminismen knytter politikken og likestillingsparadigme mellom kjønn sammen, som utvikles til et politisk forsøk på å likestille betydningen av mor og far. Da infertile kvinner på lik linje med infertile menn få hjelp i Norge til å skape sin egen familie. Alle politiske beslutninger og regler kan ansees som produkter av samfunnet og sosiale krefter når en analyserer en lovendring i sammenheng til hvordan retten og samfunnet relaterer til hverandre (Friedman 2016, 1). Fordi det politiske landskapet åpnet seg for en endring i en kort tidsperiode, har dette virkning på loven. Forståelsen av likestilling innenfor reprodutiv feminisme og statsfeminisme hadde stor påvirkningskraft for lovendringen. Det politiske landskapet ønsket en endring hvor likestilling og rettferdighet mellom kjønnene ble avgjørende for lovendringen. De etiske verdiene informant 12 referer til var spesielt at debatten om likestilling gikk på bekostning av debatten om hvordan eggdonasjon utfordrer den tradisjonelle slektskapsforståelsen i Norge, at mor alltid er kjent (Melhuus 2012, 73).

Tradisjonelt i regjeringen har det vært KrF og Sp som har vært «bremseklosser» for «radikale» endringer av bioteknologiloven, spesielt eggdonasjon. Før voteringen av eggdonasjon fikk KrF-leder Kjell Ingolf Ropstad bedt Frp-representanter bruke partiets fristillingsparagraf i håp om å velte flertallet for eggdonasjon. Samtidig er det flere Sp representanter som ønsket personlig å

votere for eggdonasjon som resulterte i å nulle ut frafall i Frps egne rekker³⁷. Da etiske verdier baseres på ivaretagelsen av de mest grunnleggende verdiene hos enkelt personer, kan det være viktig at hver person står fritt til å ta sine egne standpunkter og ikke påvirkes av gruppejalitet (Sand 2017, 31). Samtidig fikk Krf tvunget frem full stortingsal ved avstemmingen, for det var mistanke om at Krf ville få en sjanse til å vippe flertallet i «deres» retning. På grunn av COVID-19 situasjonen i Norge mai 2020 var den daglige bemanningen på 87 representanter, altså minimumskravet. Likevel ble det votering med full sal på 165 representanter. Om Krf stiller med full stortingsgruppe må de andre partiene gjøre det samme³⁸, så det ikke ender opp med stemmetrøbbel slik som i 2018. Det er tydelig at det har vært et stort engasjement for loven, og videre er rettsliggjøringsprosessen klart forbundet med demokratisk politikk. Lovgivere og lovgivningsprosess vil kunne være nokså avhengig av de ulike kunnskapsmessige baserte informasjonen de får, som de åpenbart ikke selv kan kontrollere helt ut (Sand 2005, 23). Med flertallet på Stortinget har det ikke vært vanskelig å endre loven, men på grunn av moralske og etiske spørsmål som spesielt har blitt holdt tilbake av Krf i blå regjering, og Sp i rødregjering, har det tatt tid på grunn av politiske kompromisser. Lovendringen er påvirket av en stor politisk kamp i et veldig kort tidsrom. Fagmiljøer og politikere selv blir stående i en situasjon hvor mye skal endres og diskuteres før lovendringen skjer.

Politiker, **Informant 9** forteller:

«Jeg tror mere det var en stor utålmodighet for de andre partiene på at nå må vi få til en endring. Også tror jeg at det var en ganske utbredt tanke om at ikke regjeringen kunne håndtere dette selv, da Krf er en bremsekloss.»

Denne utålmodigheten som informant 9 viser til over kan kobles til hva politiker som var med på å skrive loven, **Informant 1** forteller:

«Om det er noe vi burde brukt mer tid på, er det utredningen av rammene for eggdonasjon. Jeg vil likevel hevde at resultatet vi kom frem til ble godt og vekter etiske hensyn på en fornuftig måte.»

Denne utålmodigheten, som informantene skildrer, blir en sentral virkning på hele prosessen. For plutselig snur prosessen igjen til å ta land tid. Rammene for eggdonasjon blir eksplisitt gitt til regjeringen for å utrede.

³⁷ Hoel, Per Anders, «Frie Sp-folk kan gi thriller om eggdonasjon.»

³⁸ Hoel, Per Anders, «Presser alle inn i biolov-slaget».

I forbindelse med at Stortinget vedtok endring i bioteknologiloven som tillot eggdonasjon fra 1.januar 2021 har de bedt om at regjeringen utarbeider retningslinjer ved kompensasjon av eggdonor. Dette var en del av et større oppdrag hvor Helsedirektoratet skulle oppdatere rundskrivet om assistert befruktning med donorsæd til å omfatte donoregg, inkludert retningslinjer for kompensasjon. Samt informasjon til potensielle donorer, veiledning til samtale med donor på klinikkene, gjennomgang av ulike modeller for donasjon/kilder til donoregg og gjennomgang av behov for endring i celleforskriften³⁹.

18. desember sendte Helsedirektoratet ut retningslinjene for eggdonasjon på høring. Fristen var kort og satt til 20.januar. Vanligvis er høringssvarene satt på minimum seks uker under en høringsprosess⁴⁰. Til tross for at beregnet oppstart til eggdonasjon var 1.januar 2021, gikk også behandlingen av rundskrivet på overtid. Partiene som fremmet lovendringen av eggdonasjon, håper derimot at de første donasjonene av egg kan skje før sommeren 2021⁴¹. Ifølge Magnussen er det en rettsliggjøring som sikrer borgernes grunnleggende rettigheter (likestilling) samtidig som muligheten opprettholdes til å endre kurs underveis vil kunne styrke politikken (Magnussen 2007, 162). Etter at den politiske kampen om legaliseringen er ferdig, blir all makt flyttet fra politikere til eksperter. Eggdonasjon som ny teknologi og alle aktørene som bringes med, innebærer at de ulike aktørene har former for makt og innflytelse på lovgivningen (Sand 2012, 199). Videre i lovprosessen har ekspertene en viktig rolle, da de har viktige kunnskaper om slike kontroversielle områder. Makten forskyves fra det politikken til ekspertene, uten at det nødvendigvis tydeliggjøres utad (Sand 2021, 200). Ekspertene som har tatt over for politikerne kan være en grunn til at lovgivningsprosessen av eggdonasjon nå tar lang tid igjen. Viktige beslutningsprosesser skjer som politisk og rettslige, men det bakenforliggende maktforholdet kan være langt mer sammensatt og vanskelig å tydeliggjøre (Sand 2012, 200).

Ut ifra min innsamlede empiri så kan det se ut til at retten og politikken i lys av lovendringen til eggdonasjon får mer makt, altså en politisert rettsliggjøringsprosess. Hvor makten forskyves til ekspertene etter lovendringen. Større rettsliggjøring på et felt det har vært stor politisk strid. Samtidig som det virker som en rettslig politisering av endringen av bioteknologiloven, så virker det som at det er et element som sinker lovprosessen i dag: nemlig samfunnets teknologi og kunnskapsutvikling på eggdonasjonsområdet. Ikke den materielle teknologien, men at det politiske og rettslige i lovendringen utfordret med krav om at de må bygge på premisser om de

³⁹ Helsedirektoratet, «Assistert befruktning med donoregg og donorsæd.» *Kapittel 2.2 Rettslig grunnlag.*

⁴⁰ Hoel, Per Anders. «Ga haste-ja til tidlig ultralyd.»

⁴¹ Skei, Lisbeth. «Eggdonasjon tillatt fra 1.januar – men ikke for single.»

kunnskapene som finnes (Magnussen 2007, 164). Teknologi som utfordrer den politiserte rettsliggjøringsprosessen av eggdonasjon vil jeg gå dypere inn på i neste avsnitt.

5.2 Lovgivning som prosess

På grunn av en kontinuerlig samfunnsendring, endres også det materielle innholdet i en lov. Ny kunnskap og teknologi bidrar til at nye samfunnsområder utvikles og dermed trengs det et større behov for rettslig regulering.

Tradisjonelt i lovgivningsprosesser er det et tett samspill mellom politiske prosesser og rettslig kommunikasjon, men for rettsliggjøringsprosessen av eggdonasjon har også lange tradisjoner og nye tenkemåter om hva slekskap er, spilt en stor rolle. I rettsliggjøringsprosessen av eggdonasjon, som en bioteknologisk mulighet for reproduksjon er spesielt samspillet mellom vitenskap, etikk og juss fremtreden i lovprosessen (Sand 2017, 29).

Da jeg spurte informantene mine om hva deres oppfatning om lovendringen av eggdonasjon er, var det et svar som gikk igjen hos nesten alle. Selv om det var uenigheter om selve lovendringen, var flertallet av informantene i enighet om at lovendringen, spesielt på et så kontroversielt område, forekom fort. Spesielt var det ord som «uvanlig», «unormalt» og «spesiell» som gjentok seg når informantene forklarte om deres oppfatning av lovendringen. Samtidig var det flere av informantene som mente at til tross for at lovendringen skjedde på en spesiell måte, har ikke dette betydning da debatten om eggdonasjon har vært årelang. Ved å analysere hvordan en lovprosess foregår og dannes skaper det en god ide om hvordan loven sannsynligvis vil fungere i praksis, til tross for at den ikke er analysert i praksis (Baier Svensson og Nafstad 2018, 39).

Politiker, **informant 9** forteller om sitt syn på lovendringen; *«Jeg tror at når det gjelder eggdonasjon så er det en vei å gå, ehm, fordi du kan ikke bare vedta at det skal være tillatt og nå er alt på stell.»*

Han fortsetter;

«Nei.. det er ingenting som truer demokratiet, snarer tvert om. Men det er en veldig uvanlig måte å behandle saker på. Fordi Stortinget og partiene på Stortinget, veldig sjeldent setter seg ned og skriver lovene selv. Som jeg sa er det helt vanlig saksplan at Stortinget først utfordrer regjeringen med å komme tilbake til Stortinget ved et lovutkast, så er det regjeringen som gjør det gjennom sin lovavdeling. Det skjer ved at det blir satt på høring og da høringssvarene kommer, konkluderer man, også kommer saken på Stortinget, der Stortinget vedtar. Her hoppet man over den viktige jobben som

regjeringen gjør, man hoppet over høringsinstituttet. Så det er mere en uvanlig måte å gjøre det på enn at det var udemokratisk».

Det informant 9 indikerer er at lovendringen hoppet over en viktig del av lovprosessen, altså å sende lovforslaget ut på høring. Samtidig understreker informant 9 at da det er klart flertall i Stortinget er ikke lovendringen udemokratisk, men heller gjort på en annerledes måte. I Norge er det demokratiske og åpne beslutningsprosesser som endrer lovgivning, utført av politiske preferanser i folkevalgt forsamling. Dermed er lovgivning et av de viktigste virkemidlene et samfunn har, med hensyn til slike felles beslutninger om regulering og organisering (Sand 2017, 46). Eggdonasjon har vært et kontroversielt område i norsk lovgivning. Mens den ene siden mener at eggdonasjon aldri burde bli lovlig, mener den andre siden at tiden for eggdonasjon er overmoden⁴². Diskusjonene om legaliseringen av eggdonasjon har vært årelang og berører medisinske og kulturelle verdier. På grunn av korte tidsperioder, en pandemi og redselen for å miste flertallet ble det ingen høringsrunder før lovendringen av eggdonasjon.

Høringsprosessene og offentlighetsprinsippet er viktige rutiner for behandlingen ved et lovforslag (Sand 2017, 46). Ap, Frp og SV har fått kritikk for at de på egen hånd driver frem en lovprosess, uten offentlige høringer⁴³. En lovgivningsprosess skal ta hensyn til alle relevante forhold og ulike interesser og synspunkter som kommer frem, men siden lovgivning omhandler politiske og rettslige forhold som er komplekse og det er uenighet om, er derfor ikke alle lovgivningsprosesser perfekte (Sand 2017, 47). Lovendringen er dermed uvanlig da endringen skjedde på en utradisjonell måte, men ikke udemokratisk. Hva som faktisk gjør endringen av eggdonasjon uvanlig er at det var stemmekrøll i 2018, og i 2020 var det Stortingets opposisjonspartier som skrev om loven for eggdonasjon, ikke regjeringen.

Tidligere politiker med interesse for bioteknologi, **informant 10**, forteller følgende:

«Det skjedde definitivt ikke slik som lovprosesser pleier å være. Du kan ikke kalle det et kupp, men det har vært en uheldig måte å gjøre det på som på en måte ikke bidro til den brede demokratiske prosessen som vi pleier å ha i Norge, hvor alle får være med når det er vanskelige spørsmål.»

Ekspert og samfunnsdebattant **informant 13** bygger videre på sitatet ovenfor:

⁴² Sjøli, Hans Petter, «Gi oss ny bioteknologilov nå!»

⁴³ Hoel, Per Anders, «Ga haste-ja til tidlig ultralyd.»

«Proessen gikk ikke den vanlige veien. Her var det stortingsflertallet, men ikke regjeringen som kom med forslaget, det var kjøpt og har jo sammenheng med at Frp gikk ut av regjeringa, og da var det flertall på Stortinget, og kunne kjøres igjennom disse tingene på ekstremt kort tid hvor man fikk helt begrenset tid med å jobbe med å skrive kronikker, med å lage uttalelser, politikerne som kan tas med i betraktningen. Så jeg syntes det har vært en ekstremt uheldig prosess rett og slett.»

Slik sitatene ovenfor illustrerer har ikke rettsliggjøringsprosessen av eggdonasjon truet demokratiet, da det var et klart flertall på Stortinget, dette er i samsvar med diskusjonen ovenfor. En lovgivningsprosess er det to viktige former for kommunikasjon, ifølge Sand. Først en rettslig kommunikasjon som ofte er lukket og handler om å ta avgjørelse i henhold til bestemte normer som er forutberegnelige, altså at like tilfeller behandles likt (Sand 2017, 30). For det andre, en politisk kommunikasjon som er åpen, og knyttet til interesse, verdier og makt rund de nye lovene samfunnet burde få (Sand 2017, 147). Sitatene ovenfor tolker jeg, til tross for at de ikke nevner en politisk kommunikasjon direkte, som at den politiske kommunikasjonen i forkant av lovendringen ikke så åpen og bred som kommunikasjonen tradisjonelt er. Det er gjennom høringsinnsatser og innsendingen av kronikker og debatter at lovgivningsprosesser tar hensyn til alle relevante forhold og ulike interesser som kommer frem.

Lovens kommunikasjon fatter vedtak i henhold til bestemte rettslige normer, og ikke primært i forhold til samfunnsmessige konsekvenser, selv om det kan spille inn (Sand 2017, 29). Uten at informantene selv spesifikt nevner ulike former for kommunikasjon, virker det som at det er denne «etiske kommunikasjonen» som ikke kom godt nok frem under lovendringen da høringsinstansene ble hoppet over. Den politiske og rettslige kommunikasjonen handlet om likestilling mellom menn og kvinner, og rettferdig behandling av infertile menn og kvinner. Etikken handler derimot om å ivareta de aller viktigste verdiene i et samfunn og de mest fundamentale menneskerettighetene (Sand 2017, 31).

Politikken har spilt en sentral rolle i rettsliggjøringsprosessen av eggdonasjon i Norge. Som nevnt tidligere handler ikke diskusjonen, slik som Magnussen hever, om mer politikk, mindre rett eller mindre politikk, mer rett (2007, 157). Kommunikasjonen av rett og politikk i rettsliggjøringsprosessen handler derimot om hvor grensene mellom rett og politikk til enhver tid går (Magnussen 2007, 157). Det balanseforholdet mellom rettslig kommunikasjon og politisk kommunikasjon i lovendringen av eggdonasjon har hatt intensjon å forme den samfunnsutviklingen som samfunnsborgere vil ha. Etikdens kommunikasjon handler også om hvilket samfunn borgerne ønsket å ha (Sand 2017, 31). Det norske samfunnet virker å ville

tillate eggdonasjon ut ifra et likestillingsperspektiv. Ufrivilligbarnløse menn og ufrivilligbarnløse kvinner skal bli rettferdig behandlet med lik tilgang til assistert befruktning (så lenge de er par). Derfor er den etiske kommunikasjonen todelt i lovendringen for eggdonasjon. For det ønskes likestilling hvor ufrivilligbarnløse menn og ufrivilligbarnløse kvinner får lik tilgang til sæddonasjon og eggdonasjon. Samtidig bygger lovendringen på biokapitalistiske strukturer som gjør kvinner biotilgjengelige for andre (ofte privilegerte) kvinner, som åpner opp for interseksjonelle spørsmål. Det norske samfunnet vil helt klart ikke utnytte kvinnekroppen gjennom et biokapitalistisk marked. Den andre etiske kommunikasjonen, altså prinsipper som informantene mine nevnte ble borte i den raske lovenendringen handler om likeverd av eggdonor.

Ekspert på feltet, **Informant 13**, forteller:

«(...) vi har gjort assistert befruktning i noen år, hentet ut egg, men vi vet fortsatt lite om hvordan det går med disse kvinnene.»

Sett i sammenheng med sitatet over fra informant 13, er det de siste årene er det gjort forsøk på å lage studier som kan si noe konkret om blant annet bivirkningene til eggdonasjon. Hvorvidt egguttaket er kreftfremkallende, hvorvidt det påvirker egen fertilitet. Empirien er derimot så langt ikke tilstrekkelig til å kunne gi noen konkrete svar. Som avsluttende kommentar på studiet om langtid bivirkninger for eggdonor understreker Schneider, Lahl og Kramer viktigheten av å skape et godt eggdonorregister som vil legge til rette for langsiktige studier av eggdonor (2017, 484). Inntil denne informasjonen er tilgjengelig, ønsker Schneider, Lahl og Kramer, mer realistiske forklaringer til egg giver om manglende kunnskaper om de langsiktige risikoene (2017, 484). For det er bare gjennom kunnskapen om de langvarige risikoene at kvinner vil være riktig og godt informert om eggdonasjon. Avhengig av resultatene av langtidsstudiene vil kvinnene enten vite at de risikerer helsen sin, eller så kan de forsikres om at det ikke er noe signifikante langsiktige medisinske risikoer (Schneider, Lahl og Kramer 2017, 484). Bioteknologirådet fremmer eggdonasjon som et trygt inngrep, men viser også til registrert dødsfall med uthenting og innsettingen av egg internasjonalt og manglende forskning på eggdonasjon feltet⁴⁴. Dickenson (2006) i Waldby og Cooper argumenterer for at eggdonasjon er mer lik levende nyredonasjon enn sæddonasjon, når det gjelder vevets egenart, risikoen involvert i prosessen og muligheten for langsiktige konsekvenser (2008, 61). Dermed er det noen problemer som oppstår med å kalle denne lovendring for likestilling. Denne usikkerheten

⁴⁴ Bioteknologirådet 2020, «Bioteknologirådets uttalelse om eggdonasjon», 4.

rundt eventuelle bivirkninger hos eggdonor gir tegn på at både retten og politikken utfordres i rettsliggjøringsprosessen av eggdonasjon. Da handler det plutselig ikke lenger om et balanseforhold mellom rett og politikk, men om faktorer ved samfunnsendringen som utfordrer begge systemene (Magnussen 2007, 164). Denne analysen må sees spesielt i sammenheng med underkapittelet ovenfor. Lovprosessen som nå går sakte igjen, kan sees i sammenheng med at ekspertene som skal ta for seg rammeverket av eggdonasjon blir utfordret av all kunnskapen som mangler om egguttaket. Høringsprosessen kommer i ettertid, og tar lenger tid en forventet. Den politiserte rettsliggjøringen blir dermed utfordret av teknologisk usikkerhet.

5.3 Krav til donor og prosess

Nå er eggdonasjon lovlig i Norge, men hvordan skal rammene for veiledning og prosess egentlig se ut? Det er mye som skal gjøres på en relativt kort tid. Videre vil jeg diskutere nettopp *hvordan* rammeverket for eggdonasjon og eggdonasjonsmodellen så lang har blitt innrammet i Norge. For å bli godkjent som eggdonor må du være «frisk» og mellom 25 og 35 år og kan donere inntil 3 ganger. Det vil tas hormonprøver og gjøres en ultralydundersøkelse for å vurdere hvor stort egglager donor har. Eggdonor blir bed om å fortelle om sykdommer som eventuelt ligger i familien, og testes for enkelte sykdommer for å sikre at de ikke overføres til mor eller barn⁴⁵. Donor må kunne spores med navn, fødselsdato og personnummer. Det skal være en gjensidig anonymitet ovenfor mottakerparet, da det ikke ønskes noen form for press ovenfor eggdonor, eller at mottakerparet selv kan velge donor, derfor vil altså «vennedonasjon» være ulovlig.

Alle egg fra donor kan brukes til assistert befruktning med egg, og Helsedirektoratet skriver at vanligvis er det en eller to mottakere. Skulle donor donert alle 3 mulige gangene, vil hun kunne gi opphav til unnfangede i inntil 6 familier⁴⁶. Det skal lages et eggdonorregister hvor donor vil stå oppført i minst 100 år. I registeret er donoren registrert med navn, fødselsnummer og en donorkode. Bakgrunnen for registeret er unnfangedes ønske om å vite om deres biologiske opphav⁴⁷. Eggdonor vil ikke få opplyst hvilken donorkode hun blir gitt, og ikke rett til å vite om hvor mange barn som blir født ved hjelp av hennes donasjon.

⁴⁵ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 21.

⁴⁶ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 24.

⁴⁷ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 25.

I diskusjon om valg av modell for eggdonasjon i Norge foreslår Helsedirektoratet flere ulike modeller basert på praksiser og erfaringer fra andre land, men lander på den vanligste modellen hvor friske kvinner mellom 25-35 år som selv ikke er til behandling for assistert befruktning rekrutteres som donor, kombinert med muligheten til å lagre ubefruktede egg i eggbank⁴⁸. Norge har da gått bort fra en «eggdelingsmodell», hvor donor er en kvinne som selv gjennomgår behandling med assistert befruktning. Dette er den tidligere anbefalte prosedyren, uttalt av bioteknologirådet, og er betegnet som «overskuddsegg modellen».

Helt på venstresiden av den politiske aksen stiller Rødt imot forslag som Ap, SV og Frp foreslo. Rødt støtter dermed bare eggdonasjon ved bruken av den overordnede modellen for overskuddsegg⁴⁹. Rødt begrunner valget med at de i likhet med deler av kvinnebevegelsen er bekymret for økonomisk motivert eggdonasjon og utnyttelse av kvinner⁵⁰. En utfordring med denne modellen er utilsiktede sosiale virkninger av loven. Blir kompensasjonen av eggdonor for høy, sett i sammenheng med eggdonasjonsmodellen Norge ønsker, kan spørsmålet om et slags klasseskille mellom kvinner oppstå. Denne problematikken kommer jeg tilbake til i neste underkapittel.

På den andre siden reiser «eggdelingsmodellen» også noen etiske og moralske spørsmål som angår donor. Da det kan være at kvinnen som gjennomgår assistert befruktning og donorer egg, trenger alle eggene selv for å oppnå graviditet. Er det etisk og moralsk riktig? Svaret til Norge virker som et nei, ettersom «eggdelingsmodellen» ikke vil utføres. Det blir også lagd føringer får å kunne benytte donorer egg fra andre norske land, som jeg vil komme tilbake til senere i avhandlingen. Modellen som anbefales som et utgangspunkt i Norge forutsetter en befruktning av «ferske» donoregg, dette betyr at donasjonen skjer fortløpende med kvinne som skal ha eggene⁵¹. Det er ingen krav til at donor skal ha egne barn for å donere, og det er heller ikke spesifisert hvor mange egg som blir tatt ut av eggdonor for hvert egguttak, men det nevnes at det ikke skal være for mange slik at eggdonor risikerer hyperstimulasjon. Målet er dermed å få ut 8-10 egg per egguttak⁵². Det er klinikkene selv som velger eggdonor, men for å sikre eggdonor på best mulig måte har Helsedirektoratet foreslått at det må stilles noen spørsmål for

⁴⁸ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 41.

⁴⁹ Rødt, «Eggdonasjon - Rødt ønsker ikke eggdonasjon på kommersiell basis, kun donasjon av overskuddsegg.»

⁵⁰ Moxnes, Bjørnar, «Rødt støtter ikke forslaget om eggdonasjon mot økonomisk kompensasjon.»

⁵¹ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 58.

⁵² Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 26.

å veilede og hjelpe donoren. Når jeg intervjuet eksperter og leger på feltet, var denne veiledningen donoren får viktig for å kunne sikre at eggdonor ikke blir utnyttet.

Lege, **Informant 8**, forteller:

«I Norge er det (assistert befruktning) godt regulert gjennom retningslinjer fra Helsedirektoratet og Helsedepartementet. Vi har lover og regler som bestemmer hvordan vi skal gjøre det (...) Donor skal få grundig og ordentlig informasjon, men det er ikke laget noe veileder om hvordan det skal bli.»

Når jeg snakket med informant 8 i september, var ikke veiledning diskutert enda, i ettertid i rundskrivet som ble sendt ut på høring står det litt om veiledning, men det er ikke kommet frem til hva denne veiledningen innebærer. Men i rundskrivet legges det mye vekt på at donor må være innforstått med at det ikke er mulig å donere anonymt, og at barnet har rett til å vite hvem hun er etter fylt 15 år⁵³. Videre står det at informasjonen og veiledningen vil gi donor mulighet til å tenke igjennom alle sider av prosessen⁵⁴. Det er klinikken selv som er pliktig til å veilede og hjelpe donor til å vurdere konsekvenser av donasjon kan få hun selv og familie⁵⁵.

For å sikre donor på best mulig måte har klinikkene tre alternative spørsmål som bør tas opp under prosessen: (1) hvilke konsekvenser donasjonen kan få for donor og familie i fremtiden, (2) hvilke tanker oppgir donor om at eventuelle barn tar kontakt, (3) det bør oppfordres til at donoren forteller eventuelle nåværende eller fremtidig partner og eventuelle barn om donasjonen⁵⁶. Det nevnes ikke om donor skal bli informert om usikkerheten rundt bivirkningene egguttaket. I rapport fra Helsedirektoratet er det bare bivirkninger i sammenheng med OHSS som nevnes, og at egguttaket ikke påvirker egen fertilitet⁵⁷.

I samtalen med bioteknolog og ekspert, **informant 11**, diskuterer vi nettopp dette med egen fertilitet og kunnskap om bivirkninger:

«Men så er det den biologiske virkningen og psykiske virkningen hormonstimulering som kan vare i ganske lang tid i etterkant. Og når jeg snakker om biologisk virkning

⁵³ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 19-20.

⁵⁴ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 20.

⁵⁵ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 22.

⁵⁶ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 24.

⁵⁷ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 22.

også så vet vi ikke hva det (Ett- eller flere egguttak etter homonstimulering) gjør med egen fertilitet, om man kan på en måte redusere lengden på fertilitet? Det vet man ikke, fordi jeg har ikke sett noe god dokumentasjon på det.»

Sitatet fra informant 11 utfordrer det som står i Helsedirektoratet sin rapport: vet vi, eller vet vi ikke om bivirkningene? Sitatet ovenfor er et annet funn om hvordan teknologisk kunnskap utfordrer lovspråket og politikken i lovprosessen av eggdonasjon. Det er nettopp denne utfordringen om at det mangler kunnskap på feltet som jeg ønsker å diskutere videre i kapitlet.

5.3.1 Rettferdighet, fra to- til trepart

Det er det manglende datagrunnlaget for konsekvenser og bivirkninger ved egguttaket som utfordrer likestillingsargumentet som har regjert debatten i Norge. Interseksjonalitet er både et politisk og analytiske begrep. Begrepets formål er å peke på hvordan mennesker i noen bestemte sammenfallende kategorier ikke har de samme rettighetene, beskyttelsene og privilegier som andre (Berg, Flemmen og Gullikstad 2010, 14). Det er nettopp forskjellen mellom individuelle kvinner som blir et viktig tema i diskusjonen om eggdonasjon, ikke mann versus kvinne. «Likestilling» i norsk kontekst blir en fortolkningsramme for kjønnete problemstillinger. Kristensen, Ravn og Sørensen foreslår at når det snakkes om likestilling i reprodutiv teknologi, må man stille seg spørsmålet «hvordan gir det mening å snakke om likestilling i en reprodutivkontekst?» (2016, 224). I dette underkapittelet vil jeg i lys av de empiriske funnene mine diskutere hvordan rettferdighetsprinsippet i eggdonasjonsdebatten som har vært preget av en politiske og materialistiske forskjellsfeminisme mot likehetsfeminisme (Ellingsæter 2005, 382). I nyere tid har norske unnfangende blitt voksne og deres faktiske opplevelser og stemmer har hatt innvirkning på lovendringen. Analysen indikerer at i eggdonasjonsdebatten oppstår det et rettferdighetsspørsmål av interseksjonell tilnærming da likestillingsargumentet som blir brukt bare handler om menn versus kvinner.

Rettigheter og rettighetstenkning er ifølge Merry et kulturelt fenomen som utvikles og endres over tid (2002, 84). Utviklingen av rettigheter er etter andre verdenskrig hvor vesten spesielt, har gått fra å ta utgangspunkt i individuelle rettigheter til retning av kollektive rettigheter (Merry 2001, 85). Scott (1988) hevder at hvilke krav det settes til likestilling må alltid formuleres i relasjon til en kontekst, der vi spør oss hvilke aspekter med kjønn som sammenlignes (Kristensen, Ravn og Sørensen 2016, 225). I debatten om eggdonasjon, virker tanken om å likestille mor- og far sin betydning i en familie og da at infertile norske kvinner skal benytte seg av samme alternativ som infertile norske menn.

Under analysen av debatten om legaliseringen av eggdonasjon i 2020 er det spesielt en ny «rettferdighets» stemme som har kommet frem i norsk kontekst, og det er de donorunnfangede. Tidligere har debattens to stemmer vært staten og de som av ulike grunner ønsker assistert befruktning med eggdonasjon. Hvor staten har argumenterte med «barnets beste» og likestillingsparadigme i fokus, har de som trenger egg ønsket en rettferdigbehandling av staten, da sæddonasjon er tillatt. Nå skal lovendringen skal sikre en likestilling hvor sårbare norske kvinner nå vil få samme mulighet til eggdonasjon, som menn har til sæddonasjon.

Inntil nylig er det staten som har regulert loven etter hva de forstår som «barnets beste». I loven blir begrepet «barnets beste» utarbeidet gjennom politisk formål og faglitteratur som ligger utenfor lovtekstens uttrykksevne. Det er dermed fagtradisjoner og lovtekster som må finne ut av hva «barnets beste» faktisk betyr (Sand 2017, 142). Sommeren 2020 ble Foreningen Donorunnfangede i Norge (DUIN) stiftet med formål om å jobbe for å fremme donorunnfangedes interesse og rettigheter. En frivillig forening som arbeider mot å bli en medlemsorganisasjon åpen for alle som er unnfanget med kjønnseller og har tilknytning til Norge. De unnfangende har blitt en ny aktør i debatten, og kan vise til faktiske opplevelser om hva som er det beste for den donorunnfangende.

Før organisasjonen var lansert var det en av informantene mine som tipset meg om DUIN, sosialantropolog med kunnskap om feltet, **informant 6**, forteller:

«Man snakker veldig om det de donorunnfangende som bittesmå nyfødte babyer eller kanskje til skolebarn, men man glemmer at det er voksne folk som skal leve voksende liv og fortolke sin egen historie. Nå blir de som en samfunnsaktør fra en organisasjon for min egen del har jeg snakket med donorunnfanget barn mange ganger, men å høre hva en organisasjon artikulerer som en sånn slags sånn der aktør, felles aktør, det blir interessant.»

Og i DUIN sitt hørings svar om eggdonasjon skriver de:

Norske myndigheter vet for lite om norske donorunnfangede pr. dags dato. Ingen kan si med sikkerhet at “Norge har lang erfaring med sæddonasjon der far ikke er genetisk far, uten at dette har gitt videre problemer”. Dette vet vi ikke. Inntil myndighetene har tilegnet seg kunnskap om norske donorunnfangede, må det offentlige være ytterst forsiktig med å fatte avgjørelser som kan tenkes belastende for den donorunnfangede⁵⁸.

⁵⁸ Foreningen for donorunnfangede (DUIN) 2021, 5.

Hva DUIN som aktør får frem om den manglende kunnskapen Norge har om erfaringer med slektskapsforståelse er interessant, da det kan kobles til den usikre kunnskapen og manglende datagrunnlaget det er rundt bivirkninger av egguttaket. Donorunnfangede har blitt en viktig aktør, og rettferdighetsstemme, i debatten om eggdonasjon.

Lege, **Informant 12**, forteller:

«Jeg har lyst til å vektlegge dette her med barnets rettigheter, velferd og fremtid har absolutt første prioritet.»

De donorunnfangende som et «nytt» rettferdighetsperspektiv i Norge, er viktig for oppbygningen av donorregister og kunnskapen om sin biologiske tilhørighet. Gjennom tid og feil praksis, er det kommet frem til at åpen donasjon er det beste for donorunnfangende. Ellingsæter påpeker at politikken underliggende prinsipp om «barnets beste» er aktivt i moderskapsdiskurser (Ellingsæter 2005, 382). Denne økende prioriteringen av «barn» som samfunnet gjør, mener Ellingsæter er selve nøkkelen til innsikt i nåtidens moderskapsdiskurser (2005, 382). Samtidig er det en tanke om at morsbegrepet og farsbegrepet skal likestilles, i den betydning at unnfangedes slektskapsrelasjon til foreldrene skal ikke være forskjellig fra hverandre. Parallelt med likestillingsargumentasjonen hvor ufrivilligbarnløse menn og kvinner i par skal få like muligheter til assistert befruktning. Virker det som at legaliseringen av eggdonasjon som lik mulighet for assistert befruktning for sæddonasjon kan dras til likestillingsparadigmet hvor fedre skal være like viktig og nærværende for den unnfangede, som forestillingen av mødre (Ellingsæter 2005). Dermed har de donorunnfangede vært et like viktig element for lovendringen av eggdonasjon, som det de har vært for lovendringen av aldergrensen for å vite om sitt biologiske opphav.

Politiker, **Informant 4**, som var med på å skrive loven for eggdonasjon forteller:

«For meg også er det viktig som jeg sa, bedre sikkerhet for barna. For folk kommer til å gjøre det (eggdonasjon), de reiser uansett til andre land. Og da er det viktig at vi kontrollerer det og har det i Norge. Da er det bedre informasjon til barna og bedre hjelp til kvinner som vil ha disse barna.»

Slik som sitater over viser er denne norske rettferdighetsdebatten sentrert rundt de unnfangende og kvinnene som skal ha behandling. For forståelsen av barns behov og foreldres ansvar i forhold til barnet, har endret seg og påvirker legaliseringen av eggdonasjon. Argumentasjonen rundt «barnets beste» i politikken og samfunnsdebatten virker som å ikke trenge en begrunnelse

for hvorfor selve argumentet brukes. Dermed kan denne kritiske drøftingen ofte falle bort i debatter som omhandler «barnets beste» argumentasjon (Ellingsæter 2005, 382). For i lovendringen av eggdonasjon og diskusjonen om ufrivilligbarnløse kvinners- og barns rettigheter er det en aktør blir usynliggjort, nemlig eggdonor. Det å anerkjenne interseksjonalitet er en (trans)nasjonal utfordring ifølge Skjeie (2013, 37). Som ikke kom til uttrykk i norsk debatt og lovprosess av eggdonasjon.

Informant 4, fortsetter i samtalen om eggdonasjon:

«Flere sier at det er likestilling hvis kvinner også kan gi egg siden menn kan gi sæd. For meg er eggdonasjon og sæddonasjon veldig annerledes. Å gi egg, med hormoner og inngrep, er veldig annerledes enn å runke i en kopp som menn gjør for å gi sæd. Endringene er viktig, men eggdonasjon er ikke likestilling. Det er veldig forskjellige ordninger.»

Slik som sitatet over understreker så er endringen viktig, ufrivilligbarnløse kvinner som trenger egg får en trygg og regulert behandling i Norge. ufrivilligbarnløse kvinner i et par vil få lik behandling som infertile menn, men i diskusjonen om likestilling om å kunne gi egg og sæd, åpnes det opp for utilsiktede virkninger som går på bekostning av eggdonor, om det ikke lages gode ordninger. Om ordningene ikke blir gode nok, kan ufrivilligbarnløse kvinner bli en gruppe med sterkere rettigheter og større privilegier, med en slags overordnet rolle. Eggdonor blir dermed en gruppe med kvinner som har svekkede rettigheter og mindre privilegier, og får en slags underordnet rolle. Kanskje er det til og med slik at da kunnskapen på feltet ikke er god nok, vil eggdonasjon være strukturelt urettferdig for donor uansett. Debatten om eggdonasjon har spesielt omhandlet kravet om likestilling og modernisering⁵⁹. Flertallet på Stortinget begrunner at eggdonasjon er grunnleggende for likestilling mellom menn og kvinner⁶⁰. Norsk ideologi om likestilling og velferdsstaten har hatt en stor påvirkning i debatten om eggdonasjon (Spilker og Lie 2016, 180). Slik som Scömer hevder så er den Skandinaviske likestillingsdebatten preget av den hvite kvinne som blir undertrykt av menn og forhindres handling som menn har lov til (2013, 626).

Bioteknolog og ekspert, **infomant 11**, sier:

«Vi vet alt for lite om langtidseffekter for egg donor ved hormonstimulering. Det er faktisk for lite dokumentasjon og oppfølging også kan du si at de kvinne som har donert

⁵⁹ Frp, «Vil liberalisere bioteknologiloven.»

⁶⁰ Innst. 296 L (2019–2020), 21.

tidligere, det er jo en blandet gruppe og annerledes enn de som gjennomgår hormonstimulering for å bruke sine egne egg.»

Det informant 11 forteller om eggdonor som en blandet gruppe har betydning for lovprosessen til eggdonasjon. Det er så mange flere aktører i debatten om eggdonasjon enn bare de som ønsker egg. Derfor burde ideen om likestilling som har dominert debatten, etter min mening, bli erstattet av ideen om rettferdighet. Norske kvinner blir altså biotilgjengelige for ufrivilligbarnløse kvinner. Et av utgangspunktene for lovgivning i Norge er likeverd mellom alle borgere. Det høres fantastisk ut på papiret, men blir vanskelig når det ikke tas høyde for sosiale forhold. Dermed når loven anvendes, er ikke likeverd en reell virkning av loven (Schömer 2013, 625). Det faktum at likhet er et verdiladet begrep som reflekter rundt menneskers «enhet», fører da til at menneskers «annerledeshet» blir usynliggjort (Schömer 2013, 626).

I Helsedirektoratets forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon, diskuteres også kompensasjonen⁶¹. Det nevnes i rapporten at eggdonor ikke har krav på sykepenger, og det er ikke avklart en ordning for utbetaling av medisin til eggdonor. Fra et interseksjonalit perspektiv blir eggdonors annerledeshet blir borte i debatten om kompensasjon av donasjon. Hva som blir glemt i disse konkrete summene som blir foreslått av Helsedirektoratet er kvinners forskjellighet. Kvinner har forskjellig lønn, livssituasjoner og ikke minst biologi. Kropper reagerer ulike på kirurgisk inngrep og det er ingen garanti for at kvinnen som donerer ikke vil bli lenger syk enn «37,5» timer, som Helsedirektoratet har satt som beregnet tidsbruk for donasjonen⁶². Dette er rettferdighetsspørsmål som synliggjøres av interseksjonell tilnærming og kritisk feministisk forskning på fertilitetsindustrien.

I norsk debatt virker det nesten som at IVF-pasienter og eggdonor blir samme aktør. IVF gjøres hver dag, forskjellen mellom IVF og eggdonasjon er at det ikke en noe annen vinning for eggdonor annet enn økonomisk eller altruistisk. Bioteknologirådet viser også til at det er registrert dødsfall med uthenting og innsettingen av egg internasjonalt⁶³. Kvinnen som et subjekt innenfor assistert befruktning blir «universielt», til tross for at det er forskjellige praksiser som utføres. Dette er ut ifra min empiri, en interseksjonell konsekvens av en ikke god nok utarbeidet lovprosess med manglende kunnskap og ekspertise. I stedet for å se eggdonor

⁶¹ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.»

⁶² Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 34.

⁶³ Bioteknologirådet 2020, «Bioteknologirådets uttalelse om eggdonasjon.», 4.

og IVF-pasienter *hver for seg*, virker det som at de blir beskrevet som en samlet gruppe når det gjelder bivirkninger og risiko.

De reelle sosiale utfordringene som omhandler bivirkninger, tas ikke i betraktning i norsk kontekst. Dette er først og fremst fordi det ikke er gode nok data. Konsekvensene av dette er at det kan føre til at lovendringen ikke vil ha den tiltenkte virkningen. Likestilling- og likeverdsargumentet blir først og fremst sentrert rundt forskjeller mellom menn versus kvinner, noe som medfører at forskjellen mellom kvinner blir borte i debatten (Scömer 2013, 625). Mangelen på slik kunnskap kan føre til at lovens formål ikke oppfylles og har vesentlige skadelige virkninger for eggdonors helse. Konsekvensene for eggdonor kan være langsiktige, og er komplekse og det er vanskelig å etablere sikker fagkunnskap om bivirkninger. Dette er en posisjon sæddonor aldri vil være i. Derfor må det legges vekt på at mennesker er forskjellige og er derfor avgjørende for sosial rettferdighet (Nussbaum 2006, 75). Eggdonor blir kan være ressurssvak, men også er kvinnehelsen individuell. Derfor kan ikke alle donorer sees som en samlet gruppe, men *hver for seg*, da ulik biologi, kjønn og klasse kan samvirke på en måte som påvirker individens livsbetingelser (Orupabo 2014, 331). Dette «hemninger» som på best mulig måte må tas i betraktning for å oppnå sosial rettferdighet.

Holst (2018) som skriver om skandinavisk feminisme, åpner opp for en interessant debatt når hun avsluttende stiller spørsmål til suksessen av denne norske likestillingsbølgen. Hvilken suksess likestillingen utgjør avhenger av hvordan vi ser på det. Menneskelig og sosial fremgang, og denne «kvinnevennligheten», syntes å utgjøre noe mer enn bare å opprettholde jevn fordeling av stillinger og ressurser mellom menn og kvinner (Holst 2018, 114). Mine funn indikerer at legaliseringen om eggdonasjon ikke handler om likestilling, men likbehandling for ufrivillig barnløse menn versus kvinner. Konsekvensene for bivirkning blir etiske problemstillinger som det ikke er klare svar på, ut ifra den kunnskapen vi har. For at retten skal bidra til å skape rettferdighet, kan ikke eggdonor oversees. Den medisinske etikken vil altså ha påvirkning på loven for eggdonasjon, hvor nye teknologiske behandlingsmuligheter har risikofaktorer knyttet til seg (Sand 2017, 150). Det må sørges for at denne lovendringen ikke bare er rettferdig for ufrivilligbarnløse kvinner, men også rettferdig for eggdonor. Det går an å tenke seg at det i hvertfall kunne etableres en praksis med å informere donor om alt vi vet – og ikke vet om bivirkning og konsekvenser ved egguttaket.

5.3.2 Eggdonasjon som arbeidskraft

I diskusjonen om rettferdighet og likeverd i eggdonasjon, blir også diskusjonen om kompensasjon sentral. For hva summen ender på har stor betydning for lovens sosiale virkning. Slik det fremkommer i høringsbrevet ber Stortingets helse- og omsorgskomite regjeringen om å utarbeide retningslinjer for kompensasjon som «reflekterer belastningen og tidsbruk for eggdonor»⁶⁴. Som nevnt tidligere er loven for eggdonasjon regulert av flere rettslige instrumenter, også når det kommer til kompensasjon. Norges lovgivning om donasjon av organer og vev er basert på praksis om frivillighet og altruisme⁶⁵. Samtidig så ser vi jo at kompensasjonen til eggdonor er relativt liten i forhold til hva som par betaler for selve behandlingen.

Ekspert på feltet, **Informant 12**, forteller:

«Jeg tenker at hvis det skal være å stimulere kvinner for å få egg, så er den summen altfor lav. På en annen side skal det ikke bli en business å donere egg. Så det må være kvinner som må være villige til å gjøre det og da ikke ønsker at det skal ha økonomiske konsekvenser, at man ikke skal tape penger på det. Men jeg tror ikke at den norske stat vil tillate at det kan bli en operasjon, der man skal tjene en haug med penger for å gi egg.»

Ingen av informantene mine tror at lovendringen åpner opp for et kapitalistisk uregulert marked som utnytter kvinner for egen økonomisk vinning, nesten slik som vi ser i USA. Samtidig så gjøres kvinner i Norge biotilgjengelige i et biokapitalistisk marked hvor egg føres inn i kapitalistiske kretser av økonomisk regulering (Oksala 2019 og Gupta 2012). Begrepet biotilgjengelighet sett i sammenheng med den økonomiske kompensasjonen kan synliggjøre ellers skjulte sosioøkonomisk og geopolitiske ulikheter (Tober og Kroløkke 2021, 3).

Samtidig forteller **Informant 1**, politiker som var med på å skrive loven at:

«Erfaring viser at kompensasjon betyr noe for hvor mange donorer man klarer å rekruttere så, man må jo ha en kompensasjon som gjør at man hvertfall kompenserer for ulempene det innebærer, men ikke så høyt at man ønsker å ha det som et yrke og leve av det.»

⁶⁴ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 8

⁶⁵ NOU 2011: 21, 141.

Samtalen jeg hadde med informantene mine var før det var gitt ut forslag for kompensasjon av Helsedirektoratet. Alle informantene foreslo at kompensasjonen ville lande på et sted mellom 5000 til 10000 kroner, og det gjorde den. Også forteller sykepleier, **Informant 2**, hvorfor hun mener dette med kompensasjon er vanskelig:

«Jeg er skeptisk til at eggdonasjon bidrar opp for enda mere salg av kvinnekroppen og enda mer utnytting av fattige kvinner.»

De kompensasjonssummene som er foreslått av informantene mine, og i ettertid av Helsedirektoratet, kan ikke sammenliknes med hva det betales for egg i land som USA, samtidig er det snakk om pengesummer som kan gi økonomisk motivasjon for noen kvinner. Slik som sitatet over hevder så var nesten alle informantene enige om at det mest sannsynlig ville være flere donorer desto høyere summen blir. Konsekvensen kan dermed bli at svakerestilte, altså ressursvake kvinner i lavere sosioøkonomiske posisjoner, kan bli utnyttet. I diskusjonen av kompensasjon har dette skillet mellom økonomisk kompensasjon og motivasjon vært heftig debattert. Det er vanskelig å ha klare svar på hvor grensen mellom altruisme og økonomisk kompensasjon faktisk går. Det er også satt en grense på maks 3 egguttak slik at donor ikke kan leve av å donere egg. Waldby og Cooper foreslår faktisk det omvendte av hva norsk lovgivning ønsker å unngå; at eggdonasjon skal bli definert som en form for arbeidskraft. Fordi denne forståelsen øker kvinners rettigheter over kroppsintegritet ved å fremme likhet mellom reproduktivt arbeid og andre former for arbeidskraft (Waldby og Cooper 2008, 60).

Funnene argumenter ikke for at donor skal tjene uendelig med penger på å donere egg, men å gi donor de samme rettighetene som en arbeidstaker skaper et sikkerhetsnett gjennom sykepenges- og sykemelding. I høringsbrevet Helsedirektoratet foreslo de to alternativer av kompensasjon til eggdonor. Det ene alternativet er på 10% av G (grunnbeløp) som tilsvarer 10 135 kroner og det andre alternativet på 5% av G som tilsvarer 5 068 kroner. Summene blir knyttet opp til Grunnbeløpet i folketrygden som vil sikre en naturlig utvikling i kompensasjonsordninger uten behov for oppdatering av veiledere og retningslinjer⁶⁶. Summen er også knyttet til en tabell og beregnet tidsbruk, hvor det er kommet frem til at eggdonor vil bruke 37,5 timer på donasjonen⁶⁷. I tråd med interseksjoanlitsisk tilnærming og forsøk på å yte sosial rettferdighet, skal reisekostnader dekkes etter dokumenterte utlegg, og holde utenom den

⁶⁶ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 35.

⁶⁷ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 34.

fastsatte kompensasjonen, for å sikre at geografisk bosted ikke påvirker hvem som har anledning til å donere kjønnsceller⁶⁸.

Helsedirektoratet i sitt forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon skriver

6G er «høyeste inntekt som gir sykepenger og dagpenger.» I 2020 utgjør 6G 608 106 kr. Ut fra tidsbruk beregnet til ¼ arbeidstid pr måned, vil det være nærliggende å legge til grunn en kompensasjon lik ¼ av en månedslønn beregnet ut fra 6G. Dette vil pr i dag tilsvare 12 688 kr. Sammenlignet med kompensasjon som gis ved offentlige klinikker i Danmark og Sverige kan dette beløpet imidlertid fortone seg noe hyt (...) Etter en samlet vurdering anbefaler Helsedirektoratet at kompensasjonen for en eggdonasjonssyklus bør settes til 10 % av 1G, som i 2020 er 10 135 kr⁶⁹.

Så hva betales det egentlig for, når vi egentlig ikke helt vet hva ulempene innebærer? For det er heller ikke spesifisert hvor mange egg som blir tatt ut av donor, men at målet er mellom 8 og 10, slik at kvinnen forhåpentligvis ikke risikerer hyperstimulering av eggstokken (OHSS)⁷⁰. Når det gjelder prisen på kompensasjon eggdonor får, er summen lik om hun gir 15 egg eller 3 egg. Slik som sitatene over, fra informant 1 og 12 over viste, var flere av informantene mine enige om at pengesummen har noe å si for hvor mange donorer som vil bli rekruttert i Norge. For at Norge skal ha et marked med egg, trenges det eggdonorer. Inngrepet er såpass stort at det diskuteres å gis en relativt høy sum. Sett i betraktning til de potensielle ulempene og bivirkningene, slik som ubehag og at registrert dødsfall ved egguttak, er kanskje den anslåtte summen ikke tilstrekkelig høy.

Annet enn sammenlikningen av tidsbruk, belastning og kompensasjonen i Sverige og Danmark foreligger det lite forklaringer rundt de to nevnte betalingsalternativene. Sammenlignes summen eggdonor får med hva par må betale for egg er det stor forskjell i summene. Prisen for egg kan komme opp i 80.000-90.000 kroner for hvert forsøk⁷¹. Fertilitetsklinikken Livio skriver under pris for eggdonasjon at per dato 01.05.21 er prisen enda ikke klar⁷², men store summer kan tenkes å måtte betale spesielt hos private klinikker. Da blir kompensasjonen til eggdonor

⁶⁸ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 27.

⁶⁹ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 35.

⁷⁰ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 33

⁷¹ Skei, Lisbeth. «Eggdonasjon tillatt fra 1.januar – men ikke for single.»

⁷² Livio, «Prisliste.»

en moderat sum i forhold til kjøpsprisen og den kroppslige risikoen som medfølger (Pfeffer 2011, 639). Det er ingen medisinsk vinning knyttet til eggdonasjon for eggdonor. Derfor må verdien for donor ligge ved et altruistisk ønske om å hjelpe et annet menneske til å få et ønsket barn, slik at vinningen ikke blir økonomisk⁷³.

Sett i sammenheng med sitatene ovenfor er spørsmålet om kompensasjon til eggdonor vanskelig, det er stor uenighet og mange elementer som påvirker prisen. Waldby og Cooper foreslår (2008) å anse eggdonasjon som en arbeidskraft. Nettopp for å beskytte den biotilgjengelige eggdonor i de biokapitalistiske strukturene (Waldby og Cooper 2008, 67). En konsekvens med å ha en fast sum er at dersom informasjonen om bivirkninger ikke er god nok, kan kvinner utsettes for uforsvarlig risiko som reiser etiske spørsmål, bare for å hjelpe andre. Ved å sette en fast kompensasjon for belastning i stedet for sykepengen kan gi interseksjonelle virkninger. Setter vi de to foreslåtte kompensasjon summene i perspektiv utgjør eksempelvis 5-10% av grunnbeløpet til folketrygden omtrent NAVs stønad til livsopphold for enslige og par. Eller, for en student utgjør 10% av 1G mer enn den månedlige utbetalingen fra Lånekassen⁷⁴. Kan eggdonasjon føre til forsterket eller fornyet klasseskiller mellom ulike kvinner i den sosiale og økonomiske lagdelingen i samfunnet? En tilsiktet virkning kan være, tatt i betraktning at par betaler nærmere 100.000 kroner for egg, at økonomisk ressursvake kvinner donerer egg til mer privilegerte kvinner. En annen virkning med for høy kompensasjon er at eggdonor, i og med at det ikke er nok sikker kunnskap om bivirkninger, ikke innser risikoen man utsetter seg for.

Til tross for at Helsedirektoratet skrev i rapporten om kompensasjon av eggdonasjon⁷⁵ at de hadde landet på det høyeste alternativet for kompensasjon, skriver NRK 15.04 at de har landet på de laveste to alternativene for å forhindre at pengene blir en motivasjon⁷⁶. Nå som summen for kompensasjon har landet på 5 % av 1 G for hvert egguttak⁷⁷, får kompensasjonen an eggdonor andre virkninger, enn om summen av kompensasjonen skulle blitt det høyeste alternativet. Skulle donor bli syk, uten innvilget sykemelding, er mest sannsynlig 5 000 kroner ikke nok, da medisiner for IVF-pasienter kan komme opp i 18 000 kroner⁷⁸. Går prosessen ved egguttak galt, eller får konsekvenser i fremtiden for eggdonor må myndigheter passe på at denne

⁷³ Bioteknologirådet 2020, «Bioteknologirådets uttalelse om eggdonasjon.», 4.

⁷⁴ Rådet for legeetik, Den Norske legeforening 2020, 2.

⁷⁵ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 35.

⁷⁶ NRK, «Eggdonasjon og assistert befruktning, 50000 for å donere egg.»

⁷⁷ Helsedirektoratet 2021, «Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd», 4.7 Økonomisk kompensasjon til donor.

⁷⁸ Helsenorge, «Ufrivillig barnløshet og infertilitetsbehandling.»

omsorgen ikke bare er en enveisgate fra eggdonor (Tober og Kroløkke 2021, 17). Det vil derfor være hensiktsmessig å spesifisere i loven om tydelige retningslinjer i forhold til dekkingen av medisinske utgifter.

I et interseksjonelt perspektiv blir tradisjonell feminisme kritisert for å ha en «universiell forståelse av det kvinnelige subjektet», som utelukker kvinner som er «annerledes» (Scömer 2013, 624). Dermed er det vanskelig å vite hvor grensene angående motivasjon for eggdonor faktisk går. Fra altruistiske verdier, på den ene siden av «motivasjonsaspektet» til økonomisk vinning på den andre siden av «motivasjonsaspektet». Hvilke problemer som oppstår, eller ikke oppstår kan være helt forskjellig ut ifra den enkelte kvinne som ønsker å donere. Dermed er det vanskelig å sette en konkret sum, ikke gi krav på sykemelding eller sykepenger, endringen for «tidens likestillingsendring for norske kvinner». For når kompensasjonen settes på en spesifikk sum lik alle som donerer, samtidig som eggene selges videre for nærmere 100.000 per egg, kan spørsmålet om egggiver og eggmottaker også handle om klasse. Det kan oppstå utilsiktede sosiale virkninger av loven i form av et klasseskille. Kvinnene som blir biotilgjengelige, gir bort eggene sine for en viss sum – som påvirker deres forståelse av hva prosessen innebærer. Til kvinner i en klasse med høyere sosioøkonomisk status.

5.3.3 Den altruistiske donasjonen

Å donere egg er en uselvisk handling. Du kan hjelpe par som ikke kan få barn på annen måte⁷⁹.

I utredningen av lov om transplantasjon (2011) tillegges begrepet altruisme et krav om at organer ikke skal kunne kjøpe eller selges, altså underlegges kommersiell virksomhet fordi det vil føre til økt fare for den menneskelige helse og velferd⁸⁰. Videre tillegges det også et meningsinnhold om frivillighet⁸¹. Det er forskjell på hva budskapet til en lov er, og hva budskapet resulterer i. Derfor er kommunikasjonen av meningsinnholdet viktig (Friedman 2016, 26). Biotilgjengelighet av kvinner gir opphav til vanskelige spørsmål i lovprosessen til eggdonasjon.

I sitt lovforslag skriver Stortinget det skal etableres en altruistisk donasjon, med en «nøktern» kompensasjon⁸². Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og

⁷⁹ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 20.

⁸⁰ NOU 2011: 21, 20.

⁸¹ NOU 2011: 21, 141.

⁸² Innst. 296 L (2019–2020), 23.

Sosialistisk Venstreparti skriver også i lovforslag at de (...) mener en klar forutsetning for å tillate eggdonasjon i Norge er at dette gjøres frivillig og uten utilbørlig press⁸³.

Slik min analyse tolker meningsinnholdet i forarbeidet til legaliseringen av eggdonasjon, er altruisme nærmest synonymt med ordet «frivillig». At motivasjonen for donasjonen skal være bestemt av ønske om å hjelpe noen andre med å skape en familie. Ord og begreper i retten har ulike betydning innenfor den sammenheng loven brukes i, og det er ikke alltid like enkelt å forstå lovens meningsinnhold (Sand 2012, 118). Likevel er dette språket som brukes rundt tanken om eggdonasjon som en «gave», til tross for at realiteten er at dette er en tjeneste eller et produkt som blir kjøpt og betalt for (Tober og Kroløkke 2021, 4).

Ifølge Tober og Kroløkke er betydningen av altruisme i den biokapitalistiske eggdonasjonsindustrien innrammet som noe følelsesmessig, at det er en omsorgsfullt å hjelpe andre mennesker med å få barn gjennom eggdonasjon (2021, 17). Det er nettopp denne altruistiske modellen, som Stortinget fremmer, som skal sikre rettferdighet og likeverd på begge sider, altså for kvinnen som så egg så vel som kvinnen som gir egg. Risikoen er beregnet som så lav at det ikke lenger er et «mot»-argument, men det betyr ikke at vi må slutte å ta høyde for eventuelle konsekvenser. Lovspråket blir sentralt for «det sosiale», og skapelsen av en «sosial mening». En spesialisering av språket som innebærer at komplikasjoner kan skje fordi ulike spesialister har ulik forståelse av begrepet som blir kommunisert (Sand 2017, 119).

«Ved å bli eggdonor kan du hjelpe kvinner som ikke kan få barn med egne egg»⁸⁴, står det rett under informasjonen til potensielle eggdonorer. Det er stor etterspørsel etter egg, og det er dermed også et stort behov for egg⁸⁵. Tanken rundt å hjelpe, og gi en gave, til noen som trenger det, kaller Tober og Kroløkke for en fertilitets «outsourcing» av fertilitetsindustrien. Altså en virksomhet (fertilitetsklinikker) som lar eksterne aktører (eggdonor) ta over jobben med å produsere og gi fra seg egg. Den første godkjente eggbanken i Norge bruker også ordet «gave» under rekruttering av donor. De skrive:

De fleste som donerer egg gjør det fordi de vil hjelpe ufrivillig barnløse par og enslige kvinner. Kanskje kjenner de selv noen som har hatt vanskelig for å få barn, eller de vil

⁸³ Innst. 296 L (2019–2020), 22.

⁸⁴ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 20.

⁸⁵ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 20.

hjelpe til med muligheten til å få et etterlengtet barn. Uansett årsak, gir du en helt unik gave⁸⁶.

Språket som brukes av fertilitetsklinikken blir påvirket av lovens kommunikasjon av altruisme. Det skal handle om frivillig ønsket om å hjelpe andre. Det er ikke å se bort ifra at kompensasjonen kan være en økonomisk motivasjon for noen norske kvinner, men også denne bruken av samvittighet går på bekostning av potensielle fysiske og psykiske risikoer ved å donere egg (Tober og Kroløkke 2021, 5). Flere av informantene snakket mye om disse bivirkningene og hvordan selve vår kunnskap bivirkningene utfordrer eggdonasjon.

Som bygger på hva ekspert og bioteknolog, **informant 11**, sier:

«Men jeg kan gå rett på sak at det jeg syntes er vanskelig der er 'hva kan vi spørre andre om å gjøre for en selv, uten at den andre egentlig får noe særlig igjen for det'. Altså sånn, og når det er noe større belastning for den andre (...) Så jeg syntes det har vært vanskeligst. Ikke det å gi bort og få egg, men hva kan jeg spørre en person å gjøre for meg uten at jeg vet nok om den risikoen den andre utsetter seg for.»

Helseproblematikken ligger i usikkerheten rundt bivirkninger til eggdonor. Risikoen for eggdonor er den samme som en kvinne som gjennomfører en IVF-behandling. Denne behandlingen gjøres hver dag, forskjellen er dermed at det ikke er noen som helst vinning for donor annet enn da altruistisk eller økonomisk. Videre vil jeg diskutere hvordan tanken om altruistisk donasjon blir utfordret av kunnskapen om bivirkninger og konsekvenser.

Innrammingen av altruisme er helt essensielt i fruktbarhetsturismen, og med bruket av ordet altruisme virker det også litt som at alt er greit. Fordi da vil kvinnen hjelpe, og kan dermed ikke bli utnyttet. Samtidig skal det være en kompensasjon for tid og inntekt tapt i prosessen eggdonor inngår i, for å hjelpe noen andre. Tober og Kroløkke snur diskusjonen om altruisme og kompensasjon litt på hodet når de mener at denne altruistiske donasjon også kan føre til en utnyttelse. For denne emosjonelle innrammingen av det å hjelpe noen andre, skaper en kraftig opplevelse og blir en driver for å gi egg (Tober og Kroløkke 2021, 17). For i tillegg til at økonomisk kompensasjon kan være vanedannende, kan også følelsen av å hjelpe andre skape familier ha samme effekt. Problemet er dermed; uansett motivasjon vil ikke eggdonor vite om denne hjelpen har gått på bekostning av deres egen helse og velvære, før etter selve inngrepet. Eggdonor forstår kanskje ikke den kroppslige virkeligheten (Tober og Kroløkke 2021, 17). En

⁸⁶ Livio, «Gi en unik gave.»

lov og formålet med loven vedtas og kommuniseres, deretter kan vi stille spørsmål om insitusjonene gjør det som forventes av dem (Friedman 2016, 5). Tanken om en altruistisk donasjon av egg blir utfordret av bivirkningene. Problematikken rundt eggdonasjon er dermed ikke selve teknologien, men kunnskapen om kvinners biologi. Vi vet lite om hvilke bivirkninger eggdonor kan få, og hvordan prosessen påvirker eggdonor psykisk og fysisk.

Akkurat hvor denne grensen for utnyttelse og kompensasjon går, vet jeg ikke. Men jeg vil argumentere for at den beste løsningen for eggdonor vil være at donor får kompensert med utgangspunkt sin egen individuelle situasjon. For det som blir glemt i disse konkrete summene som blir foreslått av Helsedirektoratet er kvinners forskjellighet. Kvinner har forskjellig lønn, livssituasjoner og ikke minst biologi. Kropper reagerer ulikt på kirurgiske inngrep og det er ingen garanti for at kvinnen som donerer ikke vil bli lengre syk enn «37,5» timer. Blir summen for høy kan den økonomiske motivasjonen til eggdonor føre til at kvinnen blir utnyttet. Lover må formuleres og tolkes med henblikk på å skape en sosial rettferdighet, for en formell rettslig likhet er utilstrekkelig (Sand 2017, 84). Retten må derfor inkludere kunnskap og begreper om mennesker ulike karakteristikk og muligheter (Sand 2017, 85).

I et interseksjonalt- og likestillingsperspektiv er informantenes diskusjon om kompensasjon av donor viktig. Eggdonasjon representerer en sosial kompleksitet som er mye bredere enn forskjeller mellom kjønn. Når det anerkjennes at det er fysiske belastninger for eggdonor, og ikke sæddonor. Overser vi kompleksiteten til kvinners livssituasjon, klasse og biologi når kompensasjonen diskuteres, og settes som en lik sum til alle, så settes kompensasjonen rundt en forståelse om et «universielt kvinnelig subjekt» (Schömer). Eggdonor uansett hennes lønnsituasjon, biologi eller livssituasjon blir gitt en spesifikk sum. Det virker som at denne spesifikke summen skal representere alle eggdonorene, og dermed blir det vanskelig å hjelpe de som er «annerledes», altså de kvinnene som kanskje blir syke, eller blir motivert av pengene for å donere.

5.4 Retten og samfunnet

For å ytterligere undersøke hvordan lovgivning oppnår legitimitet hos folket, vil jeg i det følgende se på betydning av Mathiesens tre samfunnsperspektivet, altså normperspektivet, opinionperspektivet og materialitetsperspektivet i lovendringen av eggdonasjon. For å forstå lovprosessen må også lovendringen forstås. Dette underkapittelet henger også spesielt sammen med «fortids» kapittelet da tidligere forskning og feministisk syn på reproduksjon – har formet og hatt påvirkningskraft i debatten om eggdonasjon i Norge. De tre samfunnsperspektivene

henger også sammen med rettens utvikling av samfunnet som fører til en vekselvirkning mellom rett og samfunn. Retten i samfunnet, og samfunnet i retten har blitt introdusert som to forskjellige teoretiske perspektiver i teorikapittelet, men må brukes i vekselvirkning i analysen og diskusjonen av lovendringen av eggdonasjon, for å kunne forstå hvordan prosessen foregår. Dermed må hele diskusjonen i kapittelet sees i sammenheng når vekselvirkning av rett og samfunn diskuteres. Mathiesen hevder at politiske formål kan virkeliggjøres gjennom lovgivning, slik som diskutert ovenfor, men at lovens virkning, og videre denne virkeliggjøringen av politisk formål vil være vanskelig å analysere uten forståelse av virkningshistorien i en større sosial kontekst, hvor andre elementer også er virksomme. Innenfor rettsosiologien trekker Mathiesen vekselvirkningen som en helt sentral innsikt, fordi den gir retning til forskningsoppgaven (2011, 138).

I lys av europeiske land har Norge vært en rettslig sinke innenfor bioteknologiske muligheter. Fortidsperspektivet utgjør en viktig del for å kunne forstå hvorfor loven i dag er endret. For en lov blir til gjennom beslutningsprosesser. Derfor stiller Mathiesen et overordnet spørsmål; «i hvilken utstrekning, og i tilfelle hvordan, danner normative forhold, kollektive bevissthetstilstander og materielle forhold slike premisser for beslutningstakere?» (2011, 109). Dermed, for å kunne forstå lovendringen- og prosessen til eggdonasjon legges det til grunn å kunne forstå samfunnets innvirkning på retten. Da jeg diskuterte lovendringen av eggdonasjon med informantene mine, snakket vi også om ulike grunner til hvorfor den norske befolkningen er åpen for legaliseringen av eggdonasjon i Norge. Flere nevnte også at det handlet om en modernisering av loven som kunne samsvare med resten av samfunnet. For endringer i rettsnormer anses å følge normendringer i samfunnet.

Ekspert på fagfeltet og lege, **Informant 7**, sier:

«Også i bioteknologirådet skjedde det en endring fra tidligere råd til senere råd, at det ble et flertall for å anbefale eggdonasjon. Det reflekterer sikkert utviklingstrender i samfunnet også, vi begynner å få nye familiekonstellasjoner og andre mønstre i hvordan forhold mellom menn, kvinner, homofile, lesbiske og skilte foreldre og deres bonusbarn osv. At vi får nye konstellasjoner, avspeiler seg nok også i nye holdninger.»

Sitatet over kan kobles til Mathiesen sitt normperspektiv, at endringer av samfunnets normer påvirker rettsnormer som kan resultere i en lovendringer (2011, 103). Til tross for at det er vanskelig å bevise at nettopp dette har skjedd ved lovendringen av eggdonasjon, nevnte flere av informantene mine at utviklingstrender i nye familiekonstellasjoner som en grunn til hvorfor

loven for eggdonasjon måtte endres. Informant 7 sitt sitat viser til hvordan nye normer om kjønn, seksualitet, likestilling og familiekonstellasjoner påvirker legaliseringen av eggdonasjon over tid. Den norske samfunnsnormen for en familie er ikke lengre bare en mor, far og barn. Disse normendringene av forståelsen av familiekonstellasjoner kan også ses i sammenheng med forskningen introdusert i «fortidskapittelet». Etter som feministiske forskere allerede på 90-tallet begynte å bli mer positive til teknologien som brukes under eggdonasjon, beveget også tanken om at lovliggjøringen kunne likestille kvinner og menn som har påvirket dette kjønnede aspektet ved eggdonasjon over tid (Wajcman 2010). Forståelsen av «morsbegrepet» har vært helt sentralt i debatten om legalisering av eggdonasjon (Spilker og Lie 2016), både i det vitenskaplige- og politiske «landskapet», som kan virke å ha ført til en endring i det sosiale «landskapet».

Lovendringen av eggdonasjon indikerer at det norske samfunnet går bort fra en «konservativ» forståelse om at morsbegrepet ikke kan deles på samme måte som farsbegrepet, altså sosialt og biologisk (Melhuus 2012 og Fjell 2003). Denne likestillingen av foreldreskapsforståelsen kan sees i sammenheng med «barnets beste» argumentet, da mulighet for kjennskap til donor er av betydning for donorunntagendes biologiske tilhørighet. Samtalen om foreldreskapsbegrepet kan sees i lys av at mor og far ikke skal være to forskjellige begreper virker det som, for foreldreskapet i dag består ikke nødvendigvis av en biologisk mor og en biologisk far slik som det tradisjonelt har gjort.

Så hvor kanskje denne «likestillingen» av mors- og farsbegrepet kan bunne i endringen av samfunnsnormer. Da farsbegrepet skal likestilles og være like «nærværende» som morsbegrepet, kan det i et likestillingsperspektiv være vanskelig å bare tillate sæddonasjon og eggdonasjon. Likestillingsperspektivet som ble fremmet i den politiske debatten om rettferdighet ovenfor ufrivilligbarnløse kvinner kan være påvirket av en endring i opinionen i det norske samfunnet. Under pressemøtet av Bioteknologiforliket med Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Sosialistiske Venstreparti kaller Tuva Moflag fra Ap endringen for «tiårets likestillingsfremskritt for norske kvinner»⁸⁷. Moflag sier dette fordi legaliseringen av eggdonasjon i Norge vil føre til at norske kvinner i *par* får hjelp med å oppnå graviditet. Ufrivilligbarnløse kvinner blir en stemme i debatten hvor lovendringen endrer på hva disse

⁸⁷ VGTV, «FrP, Ap og SV om bioteknologiforliket – Frp, Ap og SV inviterer til pressemøte om bioteknologiforliket.»

kvinnene opplever som urett. En offentlig virkelighetsoppfatning, altså en opinion, er en aktiv prosess som bidrar til forhandlingen mellom enighet og konflikt (Waldahl og Beyer 2015, 36).

Fertilitetslege, **informant 8** forteller:

«Selvfølgelig, jeg har vært interessert i dette i mange år etter at jeg begynte å jobbe med fertilitet og har møtt unge kvinner som ikke har egg. Og de har ikke gjort noen ting feil. Det er gjerne en sykdom eller genetisk årsak som gjør at de ikke har egg eller ikke har brukbare egg. Og så kommer de i overgangsalderen altfor tidlig og kan ikke bli mødre. Mens en mann som har en genetisk eller arvelig sykdom, han kan bli far med hjelp av sæddonasjon. Det syntes jeg ikke er rettferdig.»

Informant 8 forklarer hva flere av informantene mine også nevnte, dette med ytt rettferdighet ovenfor kvinner som ikke tilbys assistert befruktning i Norge, når menn har denne muligheten. Følelsen av tilhørighet blir skapt gjennom opinionen i samfunnet, men det vil også være en del av befolkningen som ikke er enig i opinionen og dermed utfordres den kollektive enigheten (Waldahl og Beyer 2015, 37). For selv om dette likestillingsargumentet vant frem legaliseringen av eggdonasjon, har ikke alle har vært enighet i bruken av likestillingsargumentasjonen. Kvinneorganisasjonen Kvinnefronten nevner eksempelvis at «likestilling som utsetter unge kvinner for ubehag for å tilfredsstille andres behov, er ikke kvinnefrigjøring»⁸⁸. Videre på sine nettsider skriver organisasjonen at eggdonasjon og sæddonasjon ikke kan sammenliknes. For inngrepet med eggdonasjon inkluderer uker med hormonbehandling før eggcellene hentes ut med nål. Den eventuelle risikoen av egguttaket, og eventuelle langsiktige bivirkninger, er det liten forskning på, men vi vet at eggdonasjon medfører ubehag, smerter og mulighet for skade hos donoren på en helt annen måte enn sæddonasjon⁸⁹. Det har vært mange forskjellige meninger i debatten om legaliseringen av eggdonasjon, men i 2020 ble det igjennom opposisjonspartiene en bred politisk enighet om legalisering av eggdonasjon, dermed får opinionen om likestilling, hva Waldahl og Beyer omtaler som et majoritetspreg (2015, 40).

Dahlstrøm (2019) sin artikkel fremhever også hvor stekt opinionsklimaet fremstår. Dahlstrøm viser til at norsk mediedekning av eggdonasjon preges av en positiv grunnholdning med stort fokus på teknologiske muligheter (2019, 13). Her blir sammenhengen mellom opinionen, normer og nettopp den teknologiske endringen viktig for legaliseringen av eggdonasjon.

⁸⁸ Gabrielsen, Borkhus Thea og Lium, Sætran Maiken. «Den vanskelige donasjonen, Kvinnefronten velger å ta hensyn til donor fremfor mottaker.»

⁸⁹ Kvinnefronten, «Endringer i Bioteknologiloven.»

Mathiesen påpeker at i situasjoner hvor teknologi påvirker rettens utvikling, ses det materielle ofte som en bakenforliggende drivkraft (Mathiesen 2011, 106).

Bioteknolog, **Informant 11** forklarer:

«Det er kunnskaper, gode praktiske laboratorieferdigheter sammen med god teknologi, altså utstyr som gjør det lettere å få tak i og ta vare på egg av god kvalitet. Og da igjen kunne hjelpe flere og den kunnskapen har blitt utviklet over de siste 30 årene hvor vi har tillatt IVF. Så teknologien muliggjør på en helt annen måte enn hva den gjorde tidligere.»

I innstilling fra helse- og omsorgskomiteen om Endringer i bioteknologen mv. argumenterer flertallet på Stortinget for:

Når vi i mange år har hatt trygge, gode metoder for å hente ut egg fra kvinner, er det ikke lenger rasjonelle grunner for at ikke også kvinner frivillig skal kunne hjelpe andre ved eggdonasjon⁹⁰.

Her får opinionen også et elitepreg, som Waldahl og Beyer forteller oppstår når politikere og eksperter gjennom sin posisjon preger samfunnsdebatten (2015, 40). Samtidig kan sitatet fra informant 11 og utsagnet fra Stortingetsflertallet sees i sammenheng med Mathiesen sitt materialitetsperspektiv. Elitepreget og majoritetspreget blir elementer som utvikler opinionsklimaet i samfunnet, også gjennom den teknologiske utviklingen. Mediene bidrar til en forestilling hos borgere om eggdonasjons grenseløse muligheter gjennom en god teknologi, Dahlstrøm foreslår at mediene i seg selv blir en aktør, som på lik måte som politikere, skaper press om å åpne opp for eggdonasjon (2019, 13).

Da teknologien for eggdonasjon blir fremmet som god, og eventuelle risikofarer for eggdonor blir utelukket i samtalen, sendes det ut signaler som påvirker samfunnets opinion, altså hva Dahlstrøm påpeker som samfunnet subjektive opplevelse, en følelse om rettferdighet mellom ufrivilligbarnløse kvinner og ufrivilligbarnløse menn som kan utfordre likeverdsprinsippet hos eggdonor. Denne endringen føles derfor rett i vår tid gjennom de teknologiske mulighetene (Dahlstrøm 2019, 13). De endrende normene, opinionen og materielle samfunnsforholdene har ledet til en rask og politisert lovgivningsprosess på kompliserte områder. Min empiri viser at de tre perspektivene ikke utelukker hverandre, isolert sett på lovendringen av eggdonasjon er det en vekselvirkning mellom normative føringer, opinionsklimaet og materielle forhold som

⁹⁰ Innst. 296 L (2019-2020), 21.

påvirker lovendringen. De tre perspektivene viser at det er viktig å være oppmerksom på at det kan være flere grunner til at lov endres og utvikles (Mathiesen 2011, 106). Årsaken til en lovendring går ikke bare fra de tre samfunnsperspektivene til rettsnormer, men også den andre veien, fra rettsnormer til de tre samfunnsperspektivene (Mathiesen 2011, 134).

Vekselvirkning mellom rett og samfunn er, ifølge Mathiesen både det viktigste og mest kompliserte perspektivet han introduserer. Dette er fordi forskningens behov for å isolere virkningen av enkeltfenomener i studier, gjør at forståelsen av fenomenet som skal undersøkes blir mangelfull. Mathiesen illustrere vekselvirkningsprosessen av lov gjennom begrepet det «uferdige» og blir spesielt tydelig i spørsmålet om lovens tilsiktede virkninger. Hvor samfunnsrelasjoner og insitusjoner sees i samme kontekst og som et samspill som alltid er i bevegelse (Mathiesen 2011, 135). For spørsmålet om loven tilsiktede virkninger er avhengig av de økonomiske, sosiale og politiske betingelsene i dette «landskapet» loven faller ut i. Den politiserte rettsliggjøringsprosessen av eggdonasjon utfordres av egguttakets usikre karakter, altså teknologiske utfordringer, som gjør det vanskelig å forutsi eventuelle konsekvenser og medfører utilsiktede virkninger.

Bioteknolog, **informant 11**, forteller:

«Det som er interessant sånn juridisk sett er jo det når du har et forbud så er det mye enklere å ikke gjøre noe fordi det (faktisk) er forbudt, men med en gang det åpnes for noe så blir det ganske mange juridiske og etiske, kall det spørsmål eller muligheter man må ta stilling til. Og det syntes jeg har gått vel fort.»

De endrede samfunnsforholdene ledet til en rask og politisk lovgivningsprosess på et komplisert område. Mathiesen peker på at det er viktig å ikke tro at bare fordi det er gjort en juridisk innsats på et område, så får loven automatisk virkning (Mathiesen 2011, 73). Slik som Informant 11 reflekterer rundt er det mye som må diskuteres og klareres før loven igangsettes.

Lege og ekspert, **Informant 7**, nevner utfordringer som oppstår ved lovendringen, disse utfordringene kan sees i sammenheng med sitatet fra informant 11 om juridiske og etiske spørsmål som må tas stilling til:

«Jeg tror nok at mange av spørsmålene rundt eggdonasjon har vært vurdert og diskutert. Men det er jo ikke tvil om at det vil bli utfordringer å få dette systemet på plass (...) Så akkurat den siste delen av prosessen gikk ganske fort.»

Sitatene over indikerer til tross for at det har skjedd en lovendring, så får ikke loven en automatisk virkning. Det kan sees i sammenheng med tanken om å endre rettstilstanden av en lov skulle vært like enkelt som å skru på et lys. Loven for eggdonasjon vil virke i en sosial kontekst, og for at loven for eggdonasjon skal oppfylle de tilsiktede virkningene er den avhengig av den sosiale, økonomiske og politiske sammenhengen som loven virker i (Mathiesen 2011, 75). Derfor kan ikke lovens virking skilles fullstendig fra samfunnet, slik som Leve forklarer, er ikke at eggdonasjon «nøytral» teknologi. Eggdonasjon er heller et sosio-teknisk produkt som blir formet av tekniske, økonomiske, kulturelle, psykiske og moralske sammenhenger (2013, 286). Den manglende kunnskapen om eventuelle bivirkninger, og risiko for langtidseffekter vil uansett utfordre loven tilsiktede virkninger, med mindre de teknologiske utfordringene klargjøres i lovteksten. Det norske samfunnet ønsker ikke å ikke et biokapitalistisk samfunn som utnytter biotilgjengelige eggdonorer gjennom lovendringen. Det er derimot vanskelig å unngå det om det ikke blir lagt et sikkerhetsnett for eggdonor som sikrer rettferdig behandling for kvinnen. Prosessen går sakte igjen nå fordi lovendringen virker å være et forsøk på rettslig styring uten stor diskusjon av rammeverk og konsekvenser.

5.5 Oppsummering

I det foregående har analysen vist en kompleks vekselvirkning av samfunnet og retten i lovendringen og lovprosessen av eggdonasjon. Ved å se tilbake på oppgavens problemstilling: *hvordan foregår lovgivningsprosessen til eggdonasjon i Norge?* Viser funnene i kapitlet til en kompleks vekselvirkning mellom samfunnet og retten i lovgivningsprosessen av eggdonasjon. Kapitlets funn indikert lovgivningsprosessen som en sjelden politisk koalisjon som har sikret en bioteknologisk endring. En politisert rettsliggjøringsprosess som på uvanlig vis fikk flertall på Stortinget. Partiene med hjelp av statsråd skrev loven for eggdonasjon i hurtigfart, samtidig som koronapandemien herjet. Informantenes utsagn viser at endringen truer ikke demokratiet, men er ifølge analysens funn «uheldig» og ikke en tradisjonell måte å endre lov på i Norge.

Teknologisk utvikling er sentralt i vekselvirkningen mellom rett og samfunn av lovendringen. Hvor det er mangel på kunnskap om bivirkningene rundt egguttaket, er også teknologien av myndighetenes oppfatning, i rapportene og dokumentene vist til, fremmet som god og med lav risiko. Derfor føles det rett å legalisere eggdonasjon gjennom de teknologiske mulighetene, samtidig som det mangler sikker kunnskap (Dahlstrøm 2019, 13). Funnene tydeliggjør at det er flere grunner til a loven endres. Samtidig blir politikken og retten utfordret i lovgivningsprosessen av den manglede kunnskapen om teknologien og kvinnehelse.

Manglende kunnskap om bivirkningene og risiko er et sentralt element i kapittelet som *utfordrer* retten, men også samfunnsutviklingen. Medienes fremstilling, men også den politiske- og rettslige kommunikasjonen av likestillingsperspektivet endrer også opinionen i samfunnet, dette er også gjennom en positiv grunnholdning til teknologiske muligheter som rettferdiggjør legaliseringen. Informantenes utsagn har vist til utfordringene som oppstår gjennom mangel på kunnskap og bivirkninger ved lovendringen av eggdonasjon. Den teknologiske utfordringen med manglende kunnskap om eventuell risiko og bivirkninger har vært et sentralt funn i kapittelet. Ut ifra informantenes sitater og dokumentanalyse av offentlige dokumenter blir bivirkninger underkommunisert, som kan få utilsiktede virkninger for loven. For frem til nå er lovens innhold vanskelig å praktisere, har ikke klare prosedyrer for borgere eller et klart lovspråk. Det manglende datagrunnlaget og kunnskap om risiko og bivirkninger ved egguttaket utfordrer loven hensikt. I debatten om eggdonasjon har likestillingen mellom egg- og sæddonasjon har blitt definert som kvinnefrigjørende, men feministisk kritisk teori argumentere motsatt. Eggdonors ulikhet må bli sett *hver for seg* i en intersesjonell tilnærming, da kjønn, klasse og helse samvirker og dermed påvirker individers behov for rettferdig behandling. Diskusjonen i hele kapittelet har hatt en fellesnevner basert på at eggdonasjons tilsiktede virkninger kan bli utilsiktede virkninger i lys av eventuelle bivirkninger eggdonor opplever. Funnene indikerer også at den altruistisk donasjon som blir favorisert i Norge, blir utfordret av eventuelle bivirkninger, om eggdonor ikke skal ha krav på sykepenger.

Forbudet mot eggdonasjon har i mange år blitt oppfattet som en skjevhet i samfunnet da sæddonasjon er lovlig, og lovendringen skulle være en umiddelbar løsning på likestillingen av menn versus kvinner. Kapittelet har vist at lovendringen bare løser likestilling mellom privilegerte ufrivillig barnløse menn og ufrivillig barnløse kvinner, og åpner opp for nye rettferdighetsspørsmål når kvinner blir gjort biotilgjengelige og utsettes for kroppsligrisiko. Ut ifra min innsamlede empiri fra hele kapittelet viser funnene at legaliseringen av eggdonasjon ikke har den samme funksjonen som en lysbryter, det er altså ikke like enkelt å endre lovgivningen til eggdonasjon. Det er mye som må å klargjøres og innrammes før eggdonasjon kan igangsettes, samtidig må kvinner må ønske å donere. I neste kapittel skal oppgaven diskutere hvilke utfordringer som oppstår ved lovendringen i et «fremtidsperspektiv».

6 Fremtid

Prosesen om oppstart av eggdonasjon i Norge er fortsatt pågående. I undersøkelsen av hvordan eggdonasjon *blir* lovlig i Norge har jeg kommet frem til hva jeg mener vil påvirke lovens virkning, dette er spesielt den manglende kunnskapen om eggdonors risiko og eventuelle bivirkninger. Denne delen av analysen er basert utfordringer som praksisen av eggdonasjon kan møte på i et «fremtidsperspektiv». Dette kapittelet vil svare på oppgavens underproblemstilling *Hvordan foregår lovgivningsprosessen til eggdonasjon i Norge* gjennom en «fremtidsprisme». Da fremtiden ikke er opplevd enda, og eggdonasjon ikke praktiseres enda i Norge, viser empirien min til hvordan informantene mine tenktes at eggdonasjon vil fungere i Norge. Lovendring på et så kontroversielt tema skaper mye usikkerhet, og det stilles spørsmål rundt det nye systemet for eggdonasjon uten svar med utgangspunkt i analyse av offentlige dokumenter og intervjuene med oppgavens informanter.

6.1 Eggdonor som biokulturell utilgjengelig i Norge?

At eggdonasjon går på tvers av tradisjonelle måter å få barn på er ikke lenger god nok grunn til å forby eggdonasjon, da det ikke er en prinsipiell forskjell på egg- og sædceller⁹¹. En likestilling mellom sæd og egg som har påvirket hvordan vi forstår argumentet om «barnets beste. Et annet ofte brukt argument i debatten om eggdonasjon er hva som er til det beste for barnet, når det kommer til kunnskap om biologisk tilhørighet. Historisk har det vært en stor endring i hva den norske stat har forstått som det beste for donorunfangede født med assistert befruktning. Når jeg spurte informantene mine om prioritering av hvem som skulle få egg, la de aller fleste informantene til at de neppe trodde at Norge ville få inn nok eggdonorer. Flere av informantene nevnte også at norske kvinner neppe gir egg med mindre de får betalt en stor pengesum. Analysen min om norsk eggdonor som *bioutilgjengelig* er basert på tanker som informantene mine kom med, men også hva som er skrevet og blitt sagt av eksperter/klinikker i aviser, nettsider og debatter. Så langt har Livio IVF-klinikken fått godkjent å begynne med eggdonasjon⁹², men skriver på sine nettsider at de trenger flere donorer⁹³. Under bioteknologidagen den 21.04.2021 svarer Peter Fedorzak, avdelingsleder ved

⁹¹ Bioteknologirådet 2020, «Uttalelse om eggdonasjon», 1.

⁹² Helsedirektoratet, «Godkjenning av virksomheter som tilbyr assistert befruktning.»

⁹³ Livio, «Søknad og kontakt.»

Reproduksjonsmedisinsk avdeling, Oslo Universitetssykehus, til spørsmålet om hva som mangler før eggdonasjon tilbys i Norge; eggdonorer⁹⁴.

Lege, **Informant 7**, never også dette med mangel av eggdonorer:

«Det er også sånn at det kommer fortsatt antagelig å bli knapphet for egg fordi hvertfall inntil videre er det ikke så mange som donerer egg, så det vil bli en utfordring»

Slik som informant 7 nevner kan dette med eggdonor i norsk kontekst være en utfordring, men hvorfor virker det som at norske kvinner ikke ønsker å donere? Et ubehagelig svar på det spørsmålet kan ha sammenheng med at Helsedirektoratet gikk for den laveste av de to kompensasjonssummene foreslått. Dette er selvfølgelig for å minimere risikoen for at ressurssvake kvinner blir biotilgjengelige for mer privilegerte kvinner i en høyere sosioøkonomisk klasse. Informantenes tanker om at det vil bli mangel på eggdonor i Norge, medfører en motsatt virkning enn at kvinner blir biotilgjengelige. Norske kvinner blir kanskje heller *bioutilgjengelige*. Vekselvirkningen mellom samfunn og rett kan bli viktig for å analysere og gi mening til hvorfor norske kvinner blir *bioutilgjengelige* i Norge.

Informant 10 forteller kort om hvordan tanken om kjent donor har endret seg over tid i Norge:

«Noe annet man gjorde i Norge på 90-tallet, var at man ikke bare sa at donor skulle være anonym, men at all informasjon om donor skulle destrueres for all fremtid. Det skulle på en måte brennes opp, og det mener jeg er grensende til en autoritær eller totalitær beslutning, der et Storting bestemmer, forut for unnfangelsen, at alle muligheter for å finne ditt opphav skal være slettet fra jordens overflate. Det er jo, en helt vanvittig beslutning, og vi var, tror jeg, eneste land som drev med destruksjon av opplysninger om donor. Men det har Stortinget gått tilbake på og nå er det mer åpent. Eksemplet viser meg at ingenting er med vond vilje, man trodde det var veldig bra at barna aldri fikk eller kunne få vite. I dag vet vi at det er mange som tenker annerledes om det.»

Denne tidligere praktisering av anonymsæddonasjon og forbudet mot eggdonasjon kan oppsummeres med to prinsipper. Melhuus hevder at de to prinsipper oppsummerer norske underliggende og internaliserte holdninger til morskap og farskap relevant. Det første prinsippet er: *pater est quem nuptae demonstrant*, som forestiller at farskap er skapt gjennom ekteskapet. Det andre prinsippet: *mater semper certa est*, forestiller at morskap alltid er sikkert (Melhuus

⁹⁴ Bioteknologirådet, «Bioteknologidagen, dag 1 – Oslo og Trondheim.»

2012, 73). Prinsippene hviler på det som har blitt forstått som sikker biologisk fakta: at farskap alltid er usikkert, og at det aldri er tvil om hvem moren er (Melhuus 2012, 74). I dag oppfordres nemlig donor til å være åpen ovenfor partnere, eventuelle egne barn og familie⁹⁵. DUIN organisasjonen ønsker å være en ressursorganisasjon for donorunntfangende og andre som ønsker informasjonen og er opptatt av den individuelle rett til å kjenne til sitt genetiske opphav og eie sin egen historie⁹⁶. I forarbeidene til bioteknologilovens endring i 2005 begrunnes opphevet av anonymdonor «den biologiske sannhet» hvor barn gis rett til informasjon om biologisk opphav, selv om det ikke eksisterer en tilknytning til sædgiver utover det biologiske⁹⁷. Norge har praktisert sæddonasjon gjennom offentlig regi siden 1939⁹⁸. Frem til 2005 var sæddonasjon anonymt, en praksis som har vært svært kritisert i ettertid. Praksisen i 1985 var at gynekologer anbefalte foreldre å beholde unntfangelsesmåten som en hemmelighet og donors sæddonors anonymitet ble lovfestet i lov om kunstig befruktning i 1987⁹⁹.

Politiker, **Informant 9**, forteller:

«Hva med FNs barnekonvensjon som betraktelig som slår fast at barn har rett til å vokse opp med sine biologiske foreldre der det er mulig. Skal ikke det, betyr ikke det noen ting?»

Den norske lovens tolkning av FNs barnekonvensjon som legger frem at barn så langt det er mulig skal ha rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg av dem, knyttes opp til biologisk opphav. Derfor har nå kjønnselle unntfangede fra alder 15 år rett til å vite om sitt biologiske opphav. Det politiske landskapet mener at genetikk er viktig for barns tilhørighet, og derfor er loven satt på vegne av barnets beste (Melhuus 2019, 134). Begrepet i loven om «barnets beste» viser til politiske formål og en faglig litteratur som ligger utenfor lovtekstens uttrykksevne (Sand 2017, 142). Slik som sitatet over viser til dette spørsmålet om ikke biologisk tilknytning skal ha noe å si lengre, men det har det klart at biologisk tilknytning har betydning i norsk kontekst, da loven om opplysning har gått fra 18 til 15 år. Rettsregler og rettslig formidlede reformer vil ofte ikke leve opp til de formål de har, fordi de er rettslige formulert og skal fungere i en samfunnsmessig kontekst med mange ulike logikker, formål og insitusjoner. Sand bruker argumentet «barnets beste» for å understreke at selve argumentasjonen er mye mer kompleks

⁹⁵ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 23.

⁹⁶ Foreningen for donorunntfangende i Norge – DUIN, «Om oss.»

⁹⁷ Ot.prp. nr. 64 (2002-2003), 44.

⁹⁸ Foreningen for donorunntfangede i Norge (DUIN) «Anonymitet fra 1939 til 2005.»

⁹⁹ Foreningen for donorunntfangede i Norge (DUIN), «Anonymitet fra 1939 til 2005.»

enn det som kan formidles og iverksettes gjennom en rent rettslig regulering (Sand 2012, 195-196). Lege, **Informant 12**, viser til denne kompleksiteten da han forteller:

«Ja det er å tukle med naturen fordi, alle disse endringene i bioteknologiloven det er utgangspunkt med et utgangspunkt og slags forestilling om at det er en menneskerettighet å få barn. Og det er det ikke, tvert imot så sier FNs barnekonvensjon noe om at det er en rett for barn å vite hvem mor og far er.»

Endringen av kjentdonor spesielt på grunn av FNs barnekonvensjon baseres på prinsippet «barnets beste», og har av vært spesielt brukt som argument av informantene mine som er «imot» eggdonasjon. Retten knyttes til vitenskaplig, økonomisk og administrative måter å kommunisere på og dermed til nokså instrumentelle måter å argumentere på (Sand 2017, 143). Kanskje denne argumentasjonen også er med på å gjøre eggdonor biokulturell utilgjengelig gjennom stigma. Kan praksisen som tidligere ble utført internalisert en oppfatning og norm av mors biologiske tilknytning til unnfangende som påvirker ønsket om å donere egg?

Kjentdonor er utvidet fra mannen til kvinnen, men kan ha påvirkning som gjør kvinnen biokulturell *utilgjengelig*. Donor har ingen rettigheter eller plikter ovenfor barn om blir unnfanget etter behandling med deres egg- eller sædceller¹⁰⁰. Hvilken individuell psykisk belastning kan det å være kjent donor ha for eggdonor? For donor må være forberedt på at om 15 år kan en donorunnfangede ta kontakt og bli en del av livet til eggdonor. Dette sikrer rettigheter til de unnfangende, men donor til tross for at hun ikke er pålagt å ha kontakt med den unnfangende etter fylt 15, kanskje sette seg inn i det å bli en del av donorunnfangedes liv. Sitatene over reflekter rundt det med at det mest sannsynlig ikke vil være nok frivillige som donerer egg i Norge. I Norge, men åpningen for eggdonasjon, virker det å skje en motsetning til hva Peffer skjer rundt om i verden gjennom eggdonasjonsindustrien (2011, 639). For i stedet virker norske kvinner å bli bioutilgjengelig. Kjent donor i norsk kontekst kan gå på bekostning av rekruttering av eggdonor i Norge. Funnene fra informantene mine indikerer at norske kvinner ikke virker ivrige etter å selge eggene sine. Empirien min kan ikke svare på hvorfor så få ønsker å donere, men det kan virke å være en sammenheng mellom den psykiske og fysiske belastninger, for lav økonomisk kompensasjon og kulturelle forståelser av biologisk tilknytning, hvor det tradisjonelt alltid har vært sikkerhet rundt hvem mor er. Blir eggdonor i norsk samfunnskontekst bioutilgjengelig reises det utfordringer om hvor eggdonorer skal rekrutteres fra, om det ikke er Norge. Dette spørsmålet vil diskuteres i neste avsnitt.

¹⁰⁰ Helsenorge, «Hvordan snakke med barn om deres genetiske opphav.»

6.2 Hvor skal eggene komme fra?

For til tross for at oppgaven fremmer et kritisk blikk på eggdonasjon i Norge, er det viktig å understreke at sett i sammenheng med biokapitalistiske strukturer i andre land går Norge restriktivt frem og prøver så langt det er mulig å sikre menneskets likeverd. Dette var også viktig for flere av informantene mine å få frem.

Lege, **Informant 8**, snakket om denne tryggheten hun hadde til det norske systemet:

«Men akkurat som ved assistert befruktning med donorsæd så er det (eggdonasjon) veldig godt regulert. For å ta vare på donor og barnet (...) Så jeg tror at her i Norden så er dette (assistert befruktning) godt regulert sammenliknet med en del land.»

Men sett i sammenheng med analysen over som forslår at norske eggdonorer blir gjort bioutilgjengelige følger spørsmålet og utfordringen, hvor skal eggene da komme fra?

Lege, **Informant 12**, forteller:

«Jeg tror at sånn som i dag at man sikkert må henvise seg til utlandet for å finne tilstrekkelig med kvinner som donerer egg»

Hentes ikke egg fra Norge, er det ta kvinner på tvers av den norske landegrensen som også blir bioutilgjengelige for norske kvinner. Denne bioutilgjengeligheten av norske donorer vil da føre til at norske eggbanker rekruttere donorer utenlands, for å prøve å tilfredsstille behovet for egg. Så åpner spørsmålet seg for hvor eggene skal komme fra om det ikke er nok egg i Norge.

Føringer fra Stortinget om modeller for gjennomføring av eggdonasjon viser til et flertall som er enige i at om:

[...] at i en situasjon med større behov for donoregg enn det som er tilgjengelig i Norge, vil det være behov for å importere eggceller fra andre land, slik man i dag importerer sædceller fra utlandet. Ved slik import av eggceller må man sikre seg at de utenlandske donorene har donert sine egg under samme forutsetninger som norske donorer, med tanke på informasjon, rettigheter og liknende. Flertallet ønsker derfor at import av egg skal foregå gjennom et nordisk samarbeid, og vil kun tillate import av egg fra de øvrige nordiske landene [...] ¹⁰¹.

¹⁰¹ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon.», 37.

Helse- og omsorgskomiteen nevner at Norge eventuelt bare vil hente egg fra nordiske land, men det nevnes ingen nærmere begrunnelse om hvilke land dette er. Det kan tenkes at det er Sverige, Danmark og Finland, men land som Estland, Latvia og Litauen regnes også som en del av Nord-Europa. Til tross for at loven ikke har spesifisert akkurat hvilke land, vil jeg gå ut ifra at det er Sverige, Danmark og Finland eggene vil bevege seg imellom. Løsningen på denne bioutilgjengeligheten av eggdonorer i Norge blir rekruttering av eggdonor på tvers av landegrensene. Til tross for at Danmark har økt kompensasjonen sin sliter både Danmark og Sverige med å rekruttere nok donere. Klinikksjefen Søren Ziebe på fertilitetsklinikken på Rigshospitalet i København, forteller til TV2 at etterspørselen på egg er nå større enn de klarer å håndtere. Søren Ziebe fortsetter med at klinikken har en ventetid på et og et halvt år før man får egg per dags dato¹⁰². Det virker derfor som at ventetiden på egg i Norge vil uansett bli lang. Det kan stilles spørsmål ved hvordan norske virksomheter vil klare å sikre at utenlandsk donor donerer under samme forutsetninger som norske donorer. Nå som Norge har landet på det laveste alternativet til kompensasjon av eggdonor, vil danske og svenske få en mindre sum for at eggene sine? Og hvordan sikrer vi at disse donorene får lik informasjon, når det ikke er enda avklart hva denne informasjonen innebærer i Norge?

Utenlandske donorer vil mest sannsynlig få betalt kompensasjon etter regler fra det landet eggene kommer fra. I Sverige og Danmark får de en sum som tilsvarer hva norske myndigheter til slutt konkluderte bort for å forhindre at pengene blir en motivasjon¹⁰³. For den økonomiske kompensasjonen har er et element som synliggjør sosioøkonomiske og geopolitiske ulikheter som kommer fra denne eggdonasjons rekrutteringen (Tober og Kroløkke 2021, 3).

Politiker, **Informant 9**, forteller:

«Vi vet ikke hvordan eller hvor enkelt det vil være å bygge opp en sånn eggbank, det kan hende at man også blir nødt til å importere egg fra utlandet for å dekke det som er behovet (...) Men per i dag har ikke Norge en eggbank som vil dekke dette behovet, dette må bygges opp over tid. Sånn at vi kanskje må tenke på å importere egg fra andre land.»

Om Norge henter egg fra andre land slik som informant 9 foreslår, vil det bli hva Tober og Kroløkke (2021) hevder er grenseoverskridende eggbanker. Det er tradisjonelt større etiske spørsmål knyttet til bioøkonomien hos grenseoverstridende eggbank. Reproduksjonsordninger

¹⁰² Hallgren, Anine. «- Alarmerende at vi så ofte må hjelpe til med noe så banalt som å lage barn.»

¹⁰³ NRK, «Eggdonasjon og assistert befruktning, 50000 for å donere egg.»

gjennom biokapitalistiske strukturer på tvers av landegrensene belyser globale hierarkier av privilegier (Tober og Kroløkke 2021, 18). I Finland, Sverige og Danmark kan donor være 18 år, skal Norge ta imot de eggene de får, eller er det god regel på alder til donor som ikke utfordrer det norske lovverket? Det er kompliserte områder å lovregulere, og man ender opp med spørsmål om uansett hvordan lovprosessen foregår da eggdonasjon er et så kontroversielt tema. Det kan tenkes at det ikke vil være en god og etisk prosess i henhold til at kvinner må donere egg, for at eggdonasjon skal praktiseres. Over tid må vi derfor stille strengere krav til *klarheten* i lovspråket og hva myndighetene faktisk bestemmer. Da køene er lange i andre nordiske land allerede, kan det bli vanskelig å få generelt alle egg som trengs. Da det virker som at det vil bli praktiske spørsmål om hvor eggene skal komme fra, reiser dette videre spørsmål om kø-prinsipper hvordan staten må regulere hvem som får tilbud om egg og ikke. Dette vil jeg diskutere videre i neste avsnitt.

6.3 Kø-prinsipp og biokapitalisme

Sett i sammenheng med rekruttering av eggdonor i Norge og konsekvensen av at det kan bli for få som donerer, må det snakkes om eventuell prioritering. Hvordan skal norske virksomheter velge mellom hvem som «fortjener» mest å skape sin egen familie? Biokapitalismen har vokst frem i kjølvannet av salg av eggceller og andre biologiske stoffer på tvers av landegrensene. Ofte refererer biokapitalisme ganske enkelt til måtene nye typer biologiske stoffer og prosesser produseres gjennom bioteknologi og føres inn i kapitalistiske kretser av økonomisk regulering (Oksala 2019, 883).

Politiker som var med på å skrive om loven for eggdonasjon, **Informant4**, forteller:

«Eggdonasjon i Norge er viktig for sikkerhet for barn. Vi vet at folk kommer til å bruke egg fra andre kvinner, de reiser til andre land i dag. Da er det viktig at vi får eggdonasjon i Norge for at vi kan kontrollere. Da kan vi kontrollere at barna får god informasjon om gen-foreldre og at kvinnene får god hjelp som vil ha barna unnfanget fra eggdonasjon (...) Jeg tenker at det er regjeringen som må lage et opplegg for personer som skal være først i køen. For jeg tror ikke at vi får alle eggene vi trenger.»

Informant 4 forklarer her hva lovens virkning skal gjøre for samfunnsborgere, nemlig å skape tryggere rammen for eggdonasjon for barna som er unnfanget og deres foreldre. Hvordan denne køen skulle se ut var det mange forskjellige innspill til hos informantene mine. Noen nevnte etter alder, da det virker som å være større sjans til å lykkes med graviditet desto yngre man er.

Lege og ekspert, **Informant7**, sier:

«Det blir viktig da at de som ser på hvem som skal prioriteres, at de ser på og følger de prioriteringskriteriene vi har i Norge. Vi har jo 3 kriterier; nytte, alvorlighetsgrad og ressursbruk. Og når ressursen er knapp blir det jo en vurdering av særlig hvilke kvinner er det som har størst sannsynlighet for å lykkes. Får egg på den måten. Vi vet jo medisinsk sett at økende alder gir lavere forventet nytte. At det er mindre sannsynlighet for å lykkes. Så man vil nok prioritere etter hvor stor sannsynlighet er det for at behandlingen kan være vellykket.»

Derimot mente andre informanter at denne køen skulle være etter personlig karakteristika og utseende som ligner paret som skal behandles med assistert befruktning. Andre informanter påstod at det bare skulle være «førstemann til mølla», altså den som har ventet lengst, får først. I ettertid har det blitt fastsatt at klinikken selv velger donor, og hvis det er mulig, skal det brukes en donor med liknende øyefarge, hårfarge, høyde, vekt, hudfarge og etnisitet som mottaker/mottakerparet¹⁰⁴. Samtidig er det vært nevnt lite om hvordan denne køen faktisk vil fungere.

Eggdonasjon blir lovlig i Norge, men på grunn av vekselvirkningene i samfunnet og retten kan dette gjøre norske eggdonorer kulturelt bioutilgjengelig, som medfører at de norske eggbankene må få egg fra utlandet. I utlandet er det også lang ventetid som medfører store køer, og kø-prinsipper som ikke virker fullstendig avklart, og kan føre til at noen par ikke får egg (om de ikke matcher eggene som eggbankene har). Denne «ringvirkningen» reiser ubehagelige spørsmål som belyser globale hierarkier av privilegier og tildeler kvinner forskjellige nivåer av *biologiskverdi* i henhold til sted, rase, klasse og estetikk (Tober og Kroløkke 2021, 17). Dermed kan dette føre til at det ikke handler om å gjøre eggdonasjonsprosessen under trygge rammer i Norge, men heller et *bortvalg*, hvor andre lang heller sikrer at man faktisk får de etterlengtede eggene. Dette bortvalget vil igjen utfordre prinsippet om «barnets beste» og rett til kunnskap om biologisk opphav som har vært grunnlag for lovendring av eggdonasjon i Norge. Dette er hva Friedman introduserer som «rippel effects», altså indirekte ringvirkninger av loven. Lovens virkninger fungerer på lik måte som en dråpe treffer et vann og skaper ringvirkninger. Jo mer indirekte en påvirkning er, desto vanskeligere er det å måle, og desto mindre forutsigbart er det som skaper ringvirkninger i samfunnet (Friedman 2016, 48). At eggdonor blir bioutilgjengelig

¹⁰⁴ Helsedirektoratet 2021, «Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon», 21.

i Norge fører til leting etter egg i utlandet som fører til lange køer og diskusjoner om hvem som prioriteres i køen. Samtidig er disse virkningene såpass indirekte at det kan til og med være vanskelig å spore virkningene tilbake til loven. Ringvirkninger kan dermed påvirke loven for eggdonasjon gjennom holdninger, kunnskap og geografi, slik som analysen min har vist. Derfor understreker jeg at kompleksiteten av fortiden og nåtiden må forstås gjennom vekselvirkning for å kunne se fremtidens ringvirkninger.

7 Lovendringen av eggdonasjon – en lysbryter?

Denne masteroppgaven har gitt en empirisk innsikt i selve lovgivningsprosessen til eggdonasjon i Norge, med spesielt fokus på rettferdig behandling av eggdonor.

I 2020 ble det skrevet rettshistorie da nærmest hele bioteknologiloven ble skrevet om i rekordfart. Denne masteroppgaven har kun tatt for seg rettsliggjøringsprosessen av eggdonasjon. Hvordan eggdonasjon vil fungere i praksis er vanskelig å forutse, da loven om eggdonasjon enda ikke er praktisert i samfunnet på nåværende tidspunkt – nettopp dette har vært en av utfordringene med å analysere lovendringen og lovprosessen. Et så kontroversielt og politisk debattert tema som eggdonasjon, fikk stortingsflertall den 26.mai 2020, uten offisielle høringsrunder og offentlige debatter. I media har lovendringen blitt fremmet som overmoden, mens et flertall av informantene mine beskrev lovprosessen som uheldig og utradisjonell da opposisjonen fremmet lovforslaget og ikke regjeringen. Masteroppgaven har belyst en politisert rettsliggjøringsprosess av et kontroversielt tema, hvor funnene indikerer at teknologisk uvitenhet om risiko og bivirkninger ved egguttaket utfordrer lovprosessen. Oppgaven har problematisert ulike aspekter ved eggdonasjonsdebatten. Dette har blitt analysert gjennom problemstillingen: *Hvordan foregår lovgivningsprosessen til eggdonasjon i Norge?* Med underproblemstillingene *Hvordan blir eggdonasjon lovlig? Og hvilke utfordringer oppstår i lovgivningsprosessen av eggdonasjon?* Oppgavens problemstillinger har blitt besvart gjennom en diskusjon og analyse basert på et temporalitetsaspekt, kapitelene sees dermed i et «fortids»- «nåtids»- og «fremtidsperspektiv». Denne oppgaven skisserer en kompleks utvikling hvor det er mange faktorer som spiller inn i lovendringen, og lovprosessen. I dette kapitlet skal jeg oppsummere oppgavens funn og gi noen konkluderende bemerkninger rundt funnene.

For det første, viser oppgavens funn at det var en kjapp tidsperiode for lovendringen av eggdonasjon, men at det nå viker som å ha stoppet opp, og lovprosessen går sakte igjen. Informantene indikerte at lovendringen av eggdonasjon var *uheldig*, da høringsinstanser ble utelatt og det ikke var en åpen og offentlig lovendring slik som det pleier å være i Norge. Spesielt når lovendringen skjer på et så kontroversielt område som eggdonasjon. Samtidig har det vært mye uenighet i lovprosessen da eggdonasjon tidligere har vært på høring. Alle informantene mine nevnte at lovendringen skjedde på grunn av det «politiske klimaet» i Norge på den tiden. Det var en liten luke åpen for lovendring, og etter en rask og intens periode, ble det flertall for eggdonasjon på Stortinget. Funnene fra min analyse tyder derfor på at legaliseringen ikke er en *udemokratisk* lovendring, men en «*unormal*» og «*utradisjonell*» lovendring. En politisert rettsliggjøringsprosess av eggdonasjon, hvor politikken og retten

skaper et balanseforhold for å sikre borgernes ønske om samfunnsutvikling (Magnussen 2007, 157). Borgernes samfunnsønske virker å være legalisering av eggdonasjon. På bakgrunn av dette har oppgaven analysert legalisering av eggdonasjon ved anvendelse av Mathiesens tre samfunnsperspektiver, nemlig normperspektivet, opinionsperspektivet og materialitetsperspektivet. Funnene indikerer at nye normer for familiekonstellasjoner og kjønn er mekanismer som har endret seg over tid og har ført til lovendring. Kjønnsligestilling har fått en sentral verdi i norsk samfunnskontekst (Berg, Flemmen og Gullikstad 2010). Normen for farsrollen bærer preg av idealet om å være en «nærværende far», og slik er farsrollen i ferd med å likestilles med det tradisjonelle kjønnsrolleidealet om «den nærværende mor» (Ellingsæter 2005). Da foreldrerollene går i retning av å likestilles, og familiekonstellasjonene endres kan det dermed virke som motsigende å ikke tillate eggdonasjon, da sæddonasjon er lovlig. Denne likestillingsargumentasjonen samsvarer også med likestillingspolitikken som vokste frem gjennom statsfeminismen, og har formet samspillet mellom politikken og kvinnefrigjørelse i norsk samfunnskontekst. Samtidig virker den norske feministiske tenkningen generell positivitet til mulighetene teknologi gir for å gi (ufrivilligbarnløse) kvinner større handlingsfrihet ved å legalisere eggdonasjon. Denne endringen har også sammenheng med samfunnets endrede opinionsklima og materielle forhold. Norsk mediedekning av eggdonasjon preges av en positiv grunnholdning til teknologiske muligheter som fremmer likestilling, som påvirker samfunnets subjektive opplevelse av eggdonasjon (Dahlstrøm 2019, 13). Oppgaven har funnet at denne subjektive opplevelsen, altså opinionen i samfunnet, også er endret gjennom den politiske kommunikasjonen under lovendringen av eggdonasjon, og i soft laws. I tillegg, indikerer funnene at når myndighetene og media fremme eggdonasjon som trygt, utfordres eggdonors rettigheter, da det mangler sikker forskning om langvarige bivirkninger, konsekvenser og risiko ved egguttaket. Analysen og diskusjonen indikerer at flere ulike samfunnsendringer har påvirket lovendringen slik at eggdonasjon *ble* legalisert.

Informantenes sitater og diskursanalysen av lovendringen viser samlet at diskusjonen om likestilling og eggdonasjon har fått en ny aktør, nemlig donorunnfangede. Rettferdighetsargumentet har gått fra en to- til trepart. Donorunnfangede har fått en viktig rolle i lovendringen da han/hun/hen er den som opplever «barnets beste» argumentet «på kroppen» selv. Videre har oppgaven min anvendt kritisk feministisk teori på feltet om teknologisk reproduksjon og et interseksjonalitetsperspektiv, hvor ideen om likestilling av lovendringen blir erstattet med ideen om rettferdighet. Disse teoretiske verktøyene har bidratt til å fremheve betydningen av at faktorer som klasse, kjønn og helse må bli tatt høyde for når rammeverket

for eggdonasjon utredes. Den teknologiske behandlingsmuligheten har risikofaktorer knyttet til seg som utfordrer eggdonors rettigheter som samfunnsborger, da donor blir biotilgjengelig gjennom de biokapitalistiske strukturene i fertilitetsindustrien.

Kompensasjonen av eggdonor er et element som spesielt kan fremme et større klasseskille mellom ulike grupper av kvinner. Helsedirektoratet har valgt å gå for det laveste alternativet om kompensasjon som tilsvarer rundt 5000 kroner per egguttak for å forhindre at motivasjonen ved egguttak blir å oppnå økonomisk gevinst. Samtidig illustrerer oppgavens funn at da eggdonor får rundt 5000 kroner i kompensasjon for 8-10 egg per egguttak, kan paret som betaler for egget komme opp i nærmere 100.000 kroner per forsøk. Denne prisforskjellen kan føre til utilsiktede virkninger av loven i form av et klasseskille. Hvor eggdonor gir bort egg for en beskjeden sum (uten tilstrekkelig informasjon om bivirkninger, da dette er kunnskap som det foreløpig ikke finnes god nok forskning eller datamateriale) til kvinner i en klasse med høyere sosioøkonomisk status.

I nåtidskapittelet vises det også hvordan lovens formål om en «altruistisk motivert donasjon» utfordres av den manglende kunnskapen om bivirkning og risiko for eggdonor. Problemet med å innramme donasjonen som altruistisk motivert, vil også kunne utfordre likeverd for eggdonor. Da eggdonor ikke vil vite om hjelpen har gått på bekostning av deres egen helse og velvære, før etter at egguttaket er utført. Funnene mine antyder også at det er nødvendig med en tydeliggjøring i lovspråket om donors krav på sykepenge. Uavhengig av eggdonors økonomiske situasjon, biologi eller livssituasjon blir hun gitt en spesifikk fast sum. Dette er kritikkverdig, for eksempel i tilfeller der eggdonor blir syk i forbindelse med egguttaket. Dersom eggdonorer blir syke, bør det være fertilitetsindustrien og norske myndigheter sitt ansvar å sørge for et bedre tilpasset sikkerhetsnett og kompensasjonsordning for eggdonorene. Det må være klarhet i lovspråket om krav til sykepenge og donors rettighet til å få vite det vi vet – og ikke vet om bivirkninger og risiko ved egguttak.

Funnene i min analyse viser at den manglende kunnskapen og det manglende datagrunnlaget om bivirkninger og konsekvenser som eggdonor kan utsettes for, rett etter egguttaket eller på langsikt, kan virke tilbake på samfunnet i form av utilsiktede virkninger av loven. I et kvinnehelseperspektiv viser funnene gjennom informantenes opplevelser at det er grunner til å være kritisk til lovendringen som forekom i rekordfart. I analysekapittelet som tar for seg en «fremtidsprisme», viser informantenes sitater at de deler en oppfatning om at en utfordring for eggdonasjon i Norge, vil være at det ikke rekrutteres nok eggdonorer. Gjennom samfunnsendringen og viktigheten med kjent donor i norsk kontekst, er dette faktorer som peker

i retning av at eggdonor kan bli *bioutilgjengelig*. Funnene foreslår at det er en sammensetning av de psykiske og fysiske bivirkningene lav kompensasjon og en internalisert forståelse om nærhet gjennom biologisk tilknytning (jf. «barnets beste»-argumentet) som gjør norske eggdonorer *bioutilgjengelige*.

Dette reiser et nytt spørsmål, om hvor eggene skal komme fra dersom de ikke kommer Norge? Svaret er utlandet, men det må stilles strengere krav til klarhet i lovspråket om hvordan flyten av egg i fertilitetsindustrien på tvers av internasjonale grenser skal foregå. Da eggklinikene i Sverige og Danmark også har lange ventetider for mottakelsen av egg oppstår spørsmål om kø og hvordan klinikkene skal velge hvilke par som får mulighet til å kjøpe egg. Samtidig er disse ringvirkningene såpass indirekte at det kan til og med være vanskelig å spore virkningene tilbake til loven.

Videre er dette spørsmål som reiser problemstillinger med interseksjonelt fokus. Hvordan vil kø-prinsippet virke? Blir det etnisitet, penger eller alder som vil bli prioritert av fertilitetsklinikker? Disse spørsmålene representerer utfordringer og potensielt utilsiktede virkninger som kan oppstå med lovendringen av eggdonasjon, og uklarhet i lovspråket. Spørsmålene som blir stilt i «fremtidskomiteet» er viser at lovens virkning fungerer på lik måte som en dråpe som treffer et vann og skaper ringvirkninger, samtidig er det vanskelig å konkret måle disse virkningene, desto mer indirekte de er (Friedman 2016, 48). Oppgavens funn må dermed sees i sammenheng med hverandre. Funnene indikerer at det er en kompleks vekselvirkning mellom retten og samfunnet ved lovendringen- og lovprosessen av eggdonasjon. Jeg avslutter dermed analysen og diskusjonen i oppgaven med å konkludere med at lovendringen av eggdonasjon i Norge ikke er like lett som å skru på et lys, det er mye mer som må til enn å bare trykke på en bryter.

7.1 Bidrag og forskningsbehovet

Denne masteroppgaven har gitt viktige empiriske innspill til hvordan vekselvirkningen mellom samfunnet og retten påvirker lovprosessen av eggdonasjon, spesielt med fokus på den manglende forskningen og kunnskapen om eggdonors sikkerhet etter egguttaket. Oppgaven viser også hvordan det kan oppstå ringvirkninger i samfunnet som er så indirekte at det kan være vanskelig å spore tilbake til legaliseringen av eggdonasjon i Norge. Dette fremhever betydningen av at faktorer som klasse, kjønn og helse må bli tatt høyde for når rammeverket for eggdonasjon utredes. Avhandlingen bidrar med å fremme et rettferdighetsperspektiv med

fokus på eggdonor, som en kontrast til likestillingsargumentet mellom (privilegerte) menn versus kvinner – som har dominert eggdonasjonsdebatten.

I analysen av datamaterialet fremkom flere interessante problemstillinger som gir grunnlag til videre forskning. Før jeg introduserer disse, vil jeg knytte avslutningen av masteroppgaven til hva jeg tar opp innledningsvis. Som nevnt der, var min oppfatning at en masteroppgave om lovendringen ville bli vanskelig å skrive om da legaliseringen av eggdonasjon ble likestilt med sæddonasjon. Etter å ha satt meg inn i kritisk feministisk teori viste det seg derimot raskt at det var flere vanskelige temaer og ubehagelige spørsmål som ble skjult av et likestillingsargument mellom menn og kvinner. Oppgavens mest betydelige funn er vel nettopp dette, at lovendringen av eggdonasjon reiste mange utfordrende og ubehagelige spørsmål som skaper et behov for videre forskning.

Min oppgave bygger på det begrensende kunnskapsgrunnlaget som foreligger om eventuelle bivirkninger og konsekvenser for eggdonor, rett etter egguttaket og i et langtidsperspektiv. I forlengelsen av dette, etterlyser og oppfordrer jeg norske myndigheter til å forske og kartlegge dette kunnskapshullet mer, til tross for at det er krevende. Videre forskning kan bidra til å skape gode register for donorunntfangende, men også for eggdonor. I likhet med det Schneider, Lahl og Wendy (2017) kommer frem til, håper jeg det kommer på plass et registre for kvinner som donerer egg, og som kan følge opp og dokumentere de bivirkningene som eggdonor eventuelt får. Et slikt register vil kunne opprettes ved å gjennomføre en langtidsstudie, og vil bli viktig for å kunne gi kvinner sikrere svar rundt den medisinske risikoen knyttet til egguttaksprosessen.

Samtidig bærer funnene mine preg av å være spekulerende når det gjelder virkninger av loven, da loven enda ikke er praktisert i Norge. I det rettsosilogiske feltet er det vanlig å undersøke forskjellene mellom formell lovgivning og hvordan lovgivning fungerer i praksis (Friedman 2016, 2). Derfor oppfordrer jeg til et rettsosilogisk forskningsprosjekt som tar for seg «law in books» mot «law in action». Dette er begreper som kan bli viktige for veien videre. Altså vil eggdonasjon i Norge tilsvare det den formelle loven hevder? Må Norge høyne antallet av egguttak, høyne kompensasjonen eller åpne opp for samarbeid med fertilitetsklinikker fra *andre* land, for å få tak i biotilgjengelige kvinner? Dette er spørsmål det blir interessant å finne ut av i fremtiden. Når eggdonasjon er kommet i gang ordentlig og gjennomføres i Norge, hadde det vært interessant å undersøke hvordan prosessen faktisk foregår i lys av hvordan eggdonasjonsmodellen er bygd opp.

I forlengelsen av analysen av kø-prinsippet og hvordan par blir prioritert etter hvilket utseende som matcher donor, kanskje samtalen kan snus litt på hodet når det kommer til etnisitet og utseende. Om det bare er hvite kvinner som skulle gi egg, vil par som trenger egg med annen etnisitet komme lenger ned i prioriteringslisten? Dette er veldig ubehagelige, men viktige spørsmål som jeg håper kan forskes på når eggdonasjon for fullt praktiseres i Norge. Kan man faktisk ta inn over seg at det blir gitt en biokulturell verdi til visse kvinner som rekrutteres?

Hvorvidt norske kvinner faktisk har blitt gjort bioutilgjengelige er det interessant å stille spørsmål ved i forbindelse med denne lovendringen. Lovendringens formål er å gjøre det enklere og sikrere for kvinner i par å gjennomgå assistert befruktning med eggdonasjon, men fordi køene og ventetidene er lange – kanskje det ikke lenger er snakk om muligheten til å velge eggdonasjon i Norge, men heller et bortvalg når det gjelder eggdonasjon i Norge. Hvordan påvirker dette den norske forståelsen av kjent donor og unnfangedes rettighet til å kjenne til sitt biologiske opphav?

Jeg vil knytte en liten og interessant coda til oppgaven avslutningsvis, med tanke på et kritisk feministisk perspektiv og et interseksjonalitetsperspektiv. I ettertid av lovendringen knyttet til eggdonasjon har flertallet i helse- og omsorgskomiteen fastslått at lesbiske par skal få donere egg til partneren sin, selv om det ikke er noen medisinske grunner til det¹⁰⁵. Loven er dermed allerede blitt endret etter at loven trådte i kraft, da flere lesbiske par fikk avslag for å ikke ha en medisinsk grunn. Lovspråket var ikke klart nok da SV, Ap og Frp forteller til NRK at de aldri mente at lesbiske måtte trenge medisinsk grunn for å donere egg til hverandre¹⁰⁶.

Antall ord: 32 482

¹⁰⁵ Asvall, «Friere eggdonasjon for lesbiske.»

¹⁰⁶ Asvall, «Friere eggdonasjon for lesbiske.»

8 Litteraturliste

- Adrian, Stine Willum. 2006. «Nye Skabelsesberetninger om æg, sæd og embryoner – et etnografisk studie af anvendelsen af assisteret befrugtning på sædbanker og fertilitetsklinikker.» Doktoravhandling, Linköping University Press.
- Aftenposten. «Flertallet er for eggdonasjon. Onsdag sa Stortinget likevel nei etter stemmesurr.» *Aftenposten* 16.05.2018. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/p6vdaX/flertallet-er-for-eggdonasjon-onsdag-sa-Stortinget-likevel-nei-etter>.
- Andenæs, Kristian. 2005. «Om maktens rettsliggjøring og rettsliggjøring maktpotensiale.» I *Rettsliggjøring, kvinner, makt og politikk*, skrevet av Kristian Andenæs, Anne Hellum og Inger-Johanne Sand, 1-14. Stensilserien nr 101. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.
- Asvall, Halldor. «Friere eggdonasjon for lesbiske.» *NRK* 08.05.21. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/friere-eggdonasjon-for-lesbiske-1.15487229>.
- Baier, Matthias. Svensson, Måns og Nafstad, Ida. 2019. *Understanding Sociology of Law*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Bengtsson, Mariette. 2016. «How to plan and perform a qualitative study using content analysis». *ScienceDirect* 2 (16): 8-14. <https://doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>.
- Berg, Anne-Jorunn. Flemmen, Anne Britt og Gullikstad, Berit. 2010. «Innledning: Interseksjonalitet, flertydighet og metodologiske utfordringer.» I *Likestilte norskheter: Om kjønn og etnisitet*, redigert av Anne-Jorunn Berg, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad, 11-37. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

- Bioteknologirådet. «Assistert befruktning.» Sist oppdatert 01.2020. Hentet fra <https://www.bioteknologiradet.no/temaer/assistert-befruktning/>.
- Bioteknologirådet. «Bioteknologidagen, dag 1 – Oslo og Trondheim.» Video. Assistert befruktning. 29:00. Strømmet direkte 21.04.2021. Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=y5M7pp7-EXc&t=1754s>.
- Bioteknologirådet. «Om oss.» Sist lest 23.05.2021. Hentet fra <https://www.bioteknologiradet.no/om-oss/>.
- Bioteknologirådet. 2015. «Bioteknologirådets uttalelse om eggdonasjon. Evaluering av bioteknologiloven.» Frigitt 27.03.2015. Hentet fra <https://www.bioteknologiradet.no/filarkiv/2015/03/Uttalelse-Eggdonasjon.pdf>.
- Bioteknologirådet. 2020. «Bioteknologirådets uttalelse om eggdonasjon.» Frigitt 02.04.2020. Hentet fra <https://www.bioteknologiradet.no/filarkiv/2020/04/Uttalelse-om-eggdonasjon.pdf>.
- Bratberg, Øyvind. 2017. *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Bruun-Gundersen, Åshild. «Hva betyr egentlig endringene i bioteknologiloven?», *Fremstrittspartiet*. 25.05.2020. <https://www.frp.no/nyheter/hva-betyr-egentlig-endringene-i-bioteknologiloven>.
- Bukve, Oddbjørn. 2016. *Forstå, forklare, forandre: om design av samfunnsvitskaplege forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Corea, Gena. 1985. *The mother machine. Reproductive technologies from artificial insemination to artificial wombs*. New York: Harper and Row.

- Crenshaw, Kimberle. 1989. «Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics.» 1 (1989): 139-167. <http://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>.
- Dahlstrøm, Hilde Kristin. 2019. «Medienes eggløsning.» *Norsk medietidsskrift* 26 (4): 1-15. <https://doi.org/10.18261/ISSN.0805-9535-2019-04-03>.
- Deakin, Hannah og Wakefield, Kelly. 2014. «Skype interviewing: reflections of two PhD reseachers» *Qualitative Research* 14 (5): 603-616. <https://doi.org/10.1177/1468794113488126>.
- Deomampo, Daisy. 2019. «Racialized Commodities: Race and Value in Human Egg Donation.» *Medical Anthropology* 38 (7): 620-633. <https://doi.org/10.1080/01459740.2019.1570188>.
- Ellingsæter, Anne Lise. 2005. «De 'nye' mødrene og remoralisering av moderskapet.» *Nytt Norsk Tidsskrift* 4 (22): 373-382. https://www.idunn.no/nnt/2005/04/de_nye_modrene_og_remoralisering_av_moderskapet.
- Fjell, I. Tove. 2003. «På arvets fang, i den ubrutte linjens favntak?». *Tidsskrift for kulturforskning* 2, (2): 47-64.
- Forskrift 7 september 2016 nr. 1052 om krav til kvalitet og sikkerhet ved håndtering av humane celler og vev (forskrift om håndtering av humane celler og vev). <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2015-12-07-1430/kap4#kap4>.
- Friedman, Lawrence M. 2016. *Impact: How Law Affects Behavior*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Frp. «Vil tillate eggdonasjon.» *Fremskrittspartiet* 06.03.2020. Hentet fra

<https://www.frp.no/nyheter/vil-tillate-eggdonasjon>

Frp. «Vil liberalisere bioteknologiloven. *Fremskrittspartiet* 04.03.2020. Hentet fra

<https://www.frp.no/nyheter/vil-liberalisere-bioteknologiloven>.

Foreningen for donorunnfangede i Norge (DUIN). «Anonymitet fra 1939 til 2005.» *DUIN*.

Hentet fra https://www.duin.no/til-de-donorunnfangede-anonymitet/#_ftn9.

Foreningen for donorunnfangede i Norge. «Spørsmål og svar: Hva betyr det å være

donorunnfanget?». *DUIN*. Hentet fra

https://www.duin.no/?fbclid=IwAR3L2tzZAEyZFaBcUc3XZRgLWTHVVNpOWe_KT-gGGYEAJJxepv5TAPmz38.

Foreningen for donorunnfangede (DUIN). *Høringssvar på Rundskriv om assistert befruktning*

donoregg og donorsæd (IS-2418). 2021. Lastet ned fra [Helsedirektoratet.no](https://helsedirektoratet.no),

26.01.2021.

Gabrielsen, Borkhus Thea og Lium, Sætran Maiken. «Den vanskelige donasjonen,

Kvinnefronten velger å ta hensyn til donor fremfor mottaker.» *Dagsavisen* 15.06.2020.

Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/debatt/den-vanskelige-donasjonen-1.1729959>.

Gupta, Jyotsna Agnihotri. 2012. «Parenthood in the era of reproductive outsourcing and

global assemblages.» *Asian Journal of Women's Studies* 18 (1): 7–29.

<https://doi.org/10.1080/12259276.2012.11666120>.

Gupta, Jyotsna Agnihotri. 2006. «Towards Transnational Feminisms. Some Reflections and

Concerns in Relation to the Globalization of Reproductive Technologies.» *European Journal of Women's Studies* 13 (1): 23-38.

<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1350506806060004>.

Hallgren, Anine. «- Alarmerende at vi så ofte må hjelpe til med noe så banalt som å lage barn.» *TV2* 06.06.2020. Hentet fra <https://www.tv2.no/a/11473206/>.

Helsedirektoratet. «Assistert befruktning med donoregg og donorsæd.» Sist faglig oppdatert 14.04.2021. Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/assistert-befruktning-med-donoregg-og-donorsaed/generelle-bestemmelser#rettslig-grunnlag>.

Helsedirektoratet. «Godkjenning av virksomheter som tilbyr assistert befruktning.» Sist faglig oppdatert: 20.05.2021. Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/tema/assistert-befruktning/godkjente-virksomheter-for-assistert-befruktning>.

Helsedirektoratet. 2021. *Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon*. Oslo; Helsedirektoratet. Hentet fra https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/forslag-til-veiledning-og-retningslinjer-knyttet-til-etablering-av-tilbud-om-eggdonasjon/Forslag%20til%20veiledning%20og%20retningslinjer%20knyttet%20til%20etablering%20av%20tilbud%20om%20eggdonasjon.pdf/_/attachment/inline/eb8a7fa-2d63-4e33-96de824989483d3d:3b5059f0e0b0617942be42ac21ad289feb3a4eef/Forslag%20til%20veiledning%20og%20retningslinjer%20knyttet%20til%20etablering%20av%20tilbud%20om%20eggdonasjon.pdf.

Helsedirektoratet. 2021. «Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd». Oslo: Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/assistert-befruktning-med-donoregg-og-donorsaed>.

Helsenorge. «Ufrivillig barnløshet og infertilitetsbehandling.» *Helsenorge*. Hentet fra <https://www.helsenorge.no/refusjon-og-stotteordninger/ufrivillig-barnloshet-og-infertilitetsbehandling/>.

- Helsenorge. «Hvordan snakke med barn om deres genetiske opphav.» *Helsenorge*. Hentet fra <https://www.helsenorge.no/rettigheter/hvordan-snakke-med-barn-om-deres-genetiske-opphav/#fakta-og-regelverk>.
- Hernes, Helga. 2004. «Statsfeminisme – et personlig tilbakeblikk.» *Nytt Norsk tidsskrift* 21 (3-4): 288-294. https://www.idunn.no/file/pdf/33208605/statsfeminisme_et_personlig_tilbakeblikk.pdf.
- Hoel, Per Anders. «Frie Sp-folk kan gi thriller om eggdonasjon.» *Vårt Land*. 13.05.2020. Vårt Land digital e-avis.
- Hoel, Per Anders. «Ga haste-ja til tidlig ultralyd.» *Vårt Land*. 20.05.2020. Vårt Land digital e-avis.
- Hoel, Per Anders. «Presser alle inn i biolov-slaget.» *Vårt Land* 20.05.2020. Vårt Land digital e-avis.
- Hoel, Per Anders. «Skaper omstridt biolov i hurtigfart – tøff kritikk av null høring.» *Vårt Land* 04.05.2020. <https://www.vl.no/nyheter/2020/05/04/skaper-omstridt-biolov-i-hurtigfart-toff-kritikk-av-null-horing/>.
- Holst, Cathrine. 2018. «Scandinavian feminism and gender partnership.» I *Sustainable Modernity The Nordic Model and Beyond*, redigert av Nina Witoszek and Atle Midttun, 102-118. New York: Routledge.
- Høyre. «-Eggdonasjon og assistert befruktning for enslige krever lovendring.» *Høyre* 11.05.2018. Hentet fra <https://hoyre.no/arkiv/krever-lovendring/>.
- Innst. 296 L (2019–2020). *Innstilling fra helse- og omsorgskomiteen om Endringer i bioteknologiloven mv*. Hentet fra <https://www.Stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2019-2020/inns-201920296l/?all=true>.

Innst. 273 S (2017-2018). *Innstilling til Stortinget fra helse- og omsorgskomiteen*. Hentet fra <https://www.Stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns201718-273s.pdf>.

Jørgensen W. Marianne og Phillips Louise. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.

Klinikk Hausken. «Eggdonasjon, hva er problemet?» 31.03.2015. Hentet fra <https://klinikkhausken.no/nb/eggdonasjon-hva-er-problemet/>.

Kristensen, Guro Korsnes. Ravn, Malin Noem og Sørensen, Siri Øyslebø. 2016. «2 Feministiske perspektiver på reproduksjon.» I *Reproduksjon, kjønn og likestilling i dagens Norge*, redigert av Malin Noem Ravn, Guro Korsnes Kristensen og Siri Øyslebø Sørensen, 33-47. Bergen: Fagbokforlaget.

Kroløkke, Charlotte. 2014. «Eggs and euros: A feminist perspective on reproductive travel from Denmark to Spain.» *International Journal of Feminist Approaches to Bioethics* 7 (2): 144-163.

Kroløkke, Charlotte. 2015. «Have Eggs, Will Travel: The Experiences and Ethics of Global Egg Donation. *Somatehnics* 5 (1): 12-31.

Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend. 2017. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oversatt av Tone M. Andressen og Johan Rygge. Oslo: Gyldendal akademisk.

Kvinnefronten. «Endringer i Bioteknologiloven.» *Kvinnefronten* 29.05.2020. Hentet fra <http://kvinnefronten.no/endringer-i-bioteknologiloven/>.

Leve, M.A Michelle. 2013. «Reproductive Bodies and Bits: Exploring Dilemmas of Egg Donation Under Neoliberalism» *Gender and Sexuality* 14 (4): 277-288. <https://doi.org/10.1080/15240657.2013.848319>.

- Livio. «Gi en unik gave.» *Livio IVF-klinikken Oslo*. Hentet fra <https://livio.no/livio/eggbank/gi-en-unik-gave/>.
- Livio. «Prisliste.» *Livio IVF-Klinikken Oslo*. Gjelder fra 01.05.2021. Hentet fra <https://livio.no/priser/pakkelosning/>.
- Livio. «Søknad og kontakt.» *Livio IVF-klinikken Oslo*. Hentet fra <https://livio.no/livio/spermbank/soknad-og-kontakt/>.
- Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova).
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>.
- Lov 9 mai 2014 nr. 15 om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m. (bioteknologiloven).
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-12-05-100>.
- Magnussen, Anne-Mette. 2007. «Er politikken rettsliggjort? En diskusjon av Makt- og demokratiutviklingens påstand om at det skjer en rettsliggjøring av politikken.» *Lov og Rett* 45 (3): 154-170. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3061-2007-03-03>.
- Magnussen, Anne-Mette og Banasiak, Anna. «Juridification: Disrupting the Relationship between Law and Politics?» *European Law Journal* 19 (3): 325-339.
<https://doi.org/10.1111/eulj.12026>.
- Materstvedt, Lars Johan. 2018. *Vitenskap, etikk og politikk*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Mathiesen, Thomas. 2011. *Retten i samfunnet: en innføring i retts sosiologi*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Melhuus, Marit. 2000. «Kultur, bytte og makt: sæd og egg - på norsk». *Norsk antropologisk tidsskrift* 11, (3): 161-181.

- Melhuus, Marit. 2012. *Problems of conception: issues of law, biotechnology, individuals and kinship*. New York: Berghahn Books.
- Melhuus, Marit. 2019. «Sperm, eggs and wombs. The fabrication of vital matters through legislative acts». I *Anthropos and the Material. Anthropological Reflections on Emerging Political Formations* redigert av Penny Harvey, Christian KrohnHansen og Knut Nustad, 122-142. Durham: Duke University Press.
- Merry, Sally Engle. 2001. «Women, Violence, and the Human Rights System.» I *Woman, Gender, and Human Rights: A Global Perspective* Redigert av Majorie Agonsin, 83-97. New Brunswick, N.J: Rutgers University Press.
- Mirza, Heidi Safia. 2009. «Plotting a history: Black and postcolonial feminism in ‘new times’.» *Race Ethnicity and Education* 12 (1): 1-10.
<https://doi.org/10.1080/13613320802650899>.
- Moxnes, Bjørnar. «Rødt støtter ikke forslaget om eggdonasjon mot økonomisk kompensasjon», *Rødt-bloggen*. 26.05.2020. Hentet fra <https://roedt.no/blogg/rodt-stotter-ikke-forslaget-om-eggdonasjon-mot-okonomisk-kompensasjon>.
- Myhre, Maja Summerfield. 2019. «Forbudet mot eggdonasjon i et likestillingsperspektiv.» Masteroppgave, Universitetet i Bergen. <https://hdl.handle.net/1956/20069>.
- NESH. 2018. «Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi». *De nasjonale forskningsetiske komiteene*. Hentet fra <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/>.

- Nordqvist, Petra. 2008. «Feminist heterosexual imaginaries of reproduction: Lesbian conception in feminist studies of reproductive technologies.» *Feminist Theory* 9 (3): 273-292. <https://doi.org/10.1177/1464700108095851>.
- NOU 2011: 21 *Når døden tjener livet, Et forslag til nye lover om transplantasjon, obduksjon og avgivelse av lik*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/b92d14d928b3427398c9f04f00f2002f/no/pfs/nou201120110021000dddpdfs.pdf>.
- NRK. «Eggdonasjon og assistert befruktning, 50000 for å donere egg.» *NRK* 15.04.2021. Hentet fra <https://www.nrk.no/nyheter/eggdonasjon-og-assistert-befrukting> 1.11916035.
- NRK. «Egg-flertall knust i stortingssalen.» *NRK*. 16.05.2018. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/eggflertall-knust-i_stortingssalen-1.14051475.
- NRK. «Frp ut av regjering.» *NRK*. 20.01.2020. Hentet fra <https://www.nrk.no/nyheter/frp-ut-avregjering-1.11516556>.
- Nussbaum, Martha C. 2006. *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*. USA: Harvard University Press.
- Nygaard, Lynn P. 2017. *Writing your master's thesis: from A to Zen*. Los Angeles, California: SAGE.
- Oksala, Johanna. 2019. «Feminism against Biocapitalism: Gestational Surrogacy and the Limits of the Labor Paradigm.» *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 44 (4): 883-904. <https://doi.org/10.1086/702031>.
- Ortner, Sherry B. 1972. «Is Female to Male as Nature Is to Culture.» *Feminist Studies, Inc.* 1 (2): 5-31. <https://www.jstor.org/stable/3177638>.

- Orupabo, Julia. 2014. «Interseksjonalitet i praksis: Utfordringer med å anvende et interseksjonalitetsperspektiv i empirisk forskning.» *Sosiologisk tidsskrift* 22 (4): 329-351. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2928-2014-04-01>.
- Ot.prp. nr. 64 (2002-3003) *Om lov om medisinsk bruk av bioteknologi m.m. (bioteknologiloven)*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/61c15abc1b5244a69e0fb1d96c4dfb13/no/pfs/otp200220030064000dddpdfs.pdf>.
- Payne, Jenny Gunnarsson. 2015. «Reproduction in transition: cross-border egg donation, biodesirability and new reproductive subjectivities on the European fertility market.» *A Journal of Feminist Geography* 22 (1): 107-122. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2013.832656>.
- Pfeffer, Naomi. 2011. «Eggs-ploiting woman: a critical feminist analysis of the different principles in transplant and fertility tourism.» *ScienceDirect* 23 (5): 634-641. <https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2011.08.005>.
- Regjeringen. «Granavolden-plattformen, Politisk plattform.» 17.01.2019. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/politisk-plattform/id2626036/>.
- Rådet for legeetikk. Den norske legeforening. *Høringssvar på Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd (IS-2418)*. 2021. Lastet ned fra Helsedirektoratet 26.01.2021.
- Rødt. «Eggdonasjon - Rødt ønsker ikke eggdonasjon på kommersiell basis, kun donasjon av overskuddsegg.» *Rødt*. Hentet fra <https://roedt.no/eggdonasjon>.
- Sand, Inger-Johanne. 2005. «Hva er rettens rolle i dag? Forholdet mellom rett, politikk og makt, belyst av nyere teori og eksempler fra globaliseringsdiskusjonen og Makt- og

- demokratiutredningen.» I *Rettsliggjøring, kvinner, makt og politikk*, skrevet av Kristian Andenæs, Anne Hellum og Inger-Johanne Sand, 15-39. Stensilserien nr 101. Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Universitetet i Oslo.
- Sand, Inger-Johanne. 2012. «Retts sosiologis teori i komplekse samfunn: Hva slags teori har vi behov for?» *Kritisk Juss* 3-4 (38): 181-203.
- Sand, Inger-Johanne. 2017. *Rett, samfunn og legitimitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schneider, Jennifer. Lahl, Jennifer og Kramer Wendy. 2017. «Long-term breast cancer risk following ovarian stimulation in young egg donors: a call for follow-up, research and informed consent.» *Reproductive BioMedicine Online* 34 (5): 480-485.
<https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2017.02.003>.
- Schömer, Eva. 2013. «Feministisk retsteorier og retts sosiologi.» I *Retts sosiologi: klassiske og moderne perspektiver*, redigert av Ole Hammerslev og Mikael Rask Madsen, 605-629. København: Reitzel.
- Silbey, S. Susan. 2005. «After Legal Consciousness.» *Annual Review of Law and Social Science* 1 (1): 323-368. <https://doi.org/10.1146/annurev.lawsocsci.1.041604.115938>.
- Sivertsen, Marte. 2011. «Assistert befruktning i lys av alminnelige prinsipper om ikke diskriminering og likebehandling.» Masteroppgave, Universitetet i Bergen.
- Sjøli, Hans Petter. «Gi oss ny bioteknologilov nå!» VG 23.05.2020. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/kJ7yXa/gi-oss-ny-bioteknologilov-naa>.
- Skei, Lisbeth. «Eggdonasjon tillatt fra 1.januar – men ikke for single.» NRK 03.01.2021. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/eggdonasjon-tillatt-fra-1.januar-_men-ikke-fo-single1.15299591.

- Skjeie, Hege. 2014. «Hva er statsfeminisme?» I *Krysningspunkter: Likestillingspolitikk i et flerkulturelt Norge*, redigert av Bereth Bråthen og Cecilie Thun, 29-49. Akademika Forlag/Fagbokforlaget.
- Spilker, Kristin og Lie, Merete. 2007. «Gender and Bioethics Intertwined: Egg Donation within the Context of Equal Opportunities». *European Journal of Women's Studies* 14 (4): 327-340. 10.1177/1350506807081879.
- Spilker, Kristin og Lie, Merete. 2016. «Biopolitikk på norsk: Eggdonasjon som et spørsmål om likestilling». I *Reproduksjon, kjønn og likestilling i dagens Norge*, redigert av Malin Noem Ravn, Guro Korsnes Kristensen og Siri Øyslebø Sørensen, 179-194. Bergen: Fagbokforlaget.
- Søvig, Karl Harald. 2009. *Barnekonvensjonen art. 7. Barns rett til å kjenne sitt opphav og knytte rettslige bånd til primære omsorgspersoner*. Vedlegg 1 til NOU 2009: 5, 150-161. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou20095/id549513/?ch=7>.
- S.tid. nr.85. (2019-2020). *Referat fra møter i Stortinget*. 26.05.2020. Hentet fra <https://www.Stortinget.no/globalassets/pdf/referater/Stortinget/2019-2020/refs-20192005-26.pdf>.
- Thaagard, Tove. 2018. *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitative metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjora, Aksel Hagen. 2017. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Tober, Diane og Kroløkke, Charlotte. 2021. «Emotion, embodiment, and reproductive colonialism in the global human egg trade.» *Gender, Work & Organization*, 1-21. <https://doi.org/10.1111/gwao.12637>.
- Venstre. «Tema Bioteknologi og etikk.» Hentet fra <https://www.venstre.no/tema/helse-sykehus/bioteknologi-og-etikk/>.
- VGTV. «FrP, Ap og SV om bioteknologiforliket – Frp, Ap og SV inviterer til pressemøte om bioteknologiforliket. Video. 05:54. VG Strømmet 07.05.2020. Hentet fra <https://www.vgtv.no/video/196647/frp-ap-og-sv-om-bioteknologiforliket>.
- Wajcam, Judy. 2007. «From woman and technology to gendered technoscience.» *Information, Communication & Society* 10 (37): 287-298. <https://doi.org/10.1080/13691180701409770>.
- Wajcman, Judy. 2010. «Feminist theories of technology.» *Cambridge Journal of Economic* 1 (34): 143-152. <https://doi.org/10.1093/cje/ben057>.
- Waldahl, Ragnar og Beyer, Audun. 2015. «Offentlig opinion og politisk kommunikasjon.» I *Makt, medier og politikk – Norsk politisk kommunikasjon* Redigert av Øyvind Ihlen, Eli Skogerbø og Sigurd Allern. Oslo: Universitetsforlaget.
- Waldby Catherine og Cooper Melinda. 2008. «The biopolitics of reproduction.» I *Australian Feminist Studies* 23 (55): 57-75. <https://doi.org/10.1080/08164640701816223>.
- Zamboni, Mauro og Hammerslev, Ole. 2013. «Lovgivning, politik og ret.» I *Rettssociologi: klassiske og moderne perspektiver*, redigert av Ole Hammerslev og Mikael Rask Madsen, 711-728. København: Reitzel.

9 Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskrivet og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet «Legaliseringsprosessen av eggdonasjon i Norge»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å forstå de ulike prosessene og strukturene som har ført til en lovliggjøring av eggdonasjon i Norge. Dette skrivet vil gi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltagelse vil ha å si for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å bedre forstå liberaliseringsprosessen og lovliggjøringen av eggdonasjon i bioteknologiloven i Norge regulert 26.mai 2020. Da loven ble regulert på flere nivåer som fosterdiagnostikk og assistert befruktning til enslige vil prosjektet hovedsakelig sette søkelys på tillatelsen av eggdonasjon i Norge. Da rettsliggjøringen av eggdonasjon vil påvirke det norske samfunnet på måter det er stor uenighet om.

Problemstillinger til dette masterprosjektet er veien til liberaliseringen av eggdonasjon i bioteknologiloven i Norge. Det er også under problemstillinger jeg ønsker å se på i prosjektet som;

- .. Hvilke strukturer i samfunnet har ført til at loven ble liberalisert
- .. Hvordan har disse strukturene endret seg over tid
- .. Hva hvilke konsekvenser som kommer av lovliggjøringen av eggdonasjon

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Samfunnsdebatten om regulering av eggdonasjon i 2020 har engasjert mange. Jeg ønsker å ha deg med da jeg har lest om deg i aviser og sett seg i debatter om bioteknologi/eggdonasjon i Norge. Målet er å høre så mange sider, argumenter og konsekvenser av reguleringen av eggdonasjon som mulig. Jeg har spurt 15 andre personer, inkludert deg om å være en del av prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Ved semi-strukturert intervju som metode for prosjektet ønskes det en lett og løs samtale om reguleringen av eggdonasjon. Selve intervjuet vil være i maks 60 minutter, men er beregnet tid til 45 minutter. Samtalen vil bli tatt opp av lydopptak som vil bli destruert etter prosjektet er over.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern — hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har forfattet om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er kun studenten og veileder som har tilgang til data
- All data vil behandles anonymt. Dette innebærer at eventuelle navn og kontaktopplysninger erstattes med kode som lagres på egen navneliste og oppbevares adskilt fra øvrig data.
- All data oppbevares på et sikkert nettverksområde som kun student/veileder har tilgang til. Eventuelle skriftlig materiale vil oppbevares i innelåst skap på instituttets område med innskrenket tilgang av personer. Det vil kun være student/veileder som har tilgang skapet. ● Informantene vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon da datamateriale vil være fullstendig anonymisert.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er i mai 2021, men det er mulighet for utsettelse av dette tidspunktet. All data materiale vil permanent slettes ved prosjektslutt, eventuelt vil skriftlig data makuleres.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene, ● å få rettet personopplysninger om deg, ● å få slettet personopplysninger om deg, og ● å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Institutt for kriminologi og rettsosiologi, Universitet i Oslo, har NSD — Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Institutt for kriminologi og rettsosiologi Junie Haarklou Johansen, 46639818 og j.h.johansen@student.jus.uio.no
- Institutt for kriminologi og rettsosiologi Kristin Bergtora Sandvik, 22850123 og k.b.sandvik@jus.uio.no
- Vårt verneombud: Roger Markgraf-Bye, 90822826 og personvernombud@uio.no

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD — Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Junie Haarklou Johansen

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet legaliseringsprosessen av eggdonasjon i Norge, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervjuet

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2: Godkjenning fra Norsk Senter for Forskningsdata

31.5.2021

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Liberaliseringsprosessen av bioteknologiloven

Referansenummer

910358

Registrert

10.06.2020 av Junie Haarklou Johansen - juniehj@uio.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Oslo / Det juridiske fakultet / Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Kristin Bergtora Sandvik, k.b.sandvik@jus.uio.no, tlf: 4722850123

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Junie Haarklou Johansen, j.h.johansen@student.jus.uio.no, tlf: 46639818

Prosjektperiode

15.05.2020 - 31.12.2021

Status

17.06.2020 - Vurdert

Vurdering (1)

17.06.2020 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 17.06.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

<https://meldeskjema.nsd.no/vurdering/5e7b11fe-7e69-4768-81ae-f4af68625e9a>
31.5.2021

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

1/2

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om politisk oppfatning og alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.12.2021.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf.

personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a, jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om ogsamtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte ogberettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante ognødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for åoppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art.

12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Henrik
Netland Svensen Tlf.
Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast
1)

Vedlegg 3: Intervjueguide

Før intervjuet informer om:

- 1) Formålet med studien
- 2) Anonymitet
- 3) Hvordan lydopptak blir ivaretatt
- 4) Innsyn i egne opplysninger
- 5) Underskrift samtykkeskjema

Bakgrunn: Egen opplevelse

- Kan du fortelle om ditt personlige engasjement i eggdonasjonsdebatten?
- Hvordan opplever du lovendringen?
 - a) om informant tar opp av lovendringen skjedde raskt spør: er det noe du mener ble etterlatt i lovendringen?
- Hva innebærer denne lovendringen?

Lovendringen

- Hva mener du er den åpenbare konsekvensen av lovendringen
- Noe som ble oversett i lovendringen?
- Hvorfor skjedde lovendringen nå?
 - a) hvorfor mener du dette?
- Hva tenker du om at det ikke ble en offisiell høring før lovendringen?

Korona

- Tror du eggdonasjonsdebatten ble påvirket av korona
- Om ja, hvordan?

Likestilling

- Hva tenker du om argumentet: likestille eggdonasjon og sæddonasjon?
- Tenker du at det er en forskjell mellom det biologiske båndet mellom mor/barn versus far/barn?

a) Hva slags endringer har du sett over tid?

- Hva innebærer «barnets beste» argument for deg?

Rammeverket

- Hva tenker du er riktig aldersgrense for eggdonor?

a) nedre

b) øvre

- Hva tenker du er riktig kompensasjonssum?

a) Hvorfor

b) Hvordan skal lovgivning forhindre kommersiell virksomhet ved eggdonasjon?

- Skal en donor få lov til å donere egg flere ganger?

- Da egg er en begrenset resurs, hvordan tror du at myndighetene velger hvem som får tilgang til egg?

- Hvordan kan man rekruttere eggdonor?

Teknologi (til de som har denne kunnskapen)

- Hva gjør dagens eggdonasjonsteknologi bedre enn tidligere

a) mener du at det er god nok forskning og nok kunnskap på feltet til å tillate eggdonasjon

b) Spør om de kan utdype svaret

Avsluttende

- Er det noe du vil legge til?